INSTITUTE
FOR NEOHELLENIC
RESEARCH, N.H.R.F

MINISTRY
OF CULTURE

NATIONAL TOURIST
ORGANISATION
OF GREECE

MANI
A CULTURAL
ITINERARY
1993-1994

TRAVELLERS TO THE MANI 15TH -19TH C.

HISTORICAL
ETHNOLOGICAL
MUSEUM
OF MANI
KRANÆ TOWER
GYTHEIO
JULY 1993
DECEMBER 1994

ΚΈΝΤΡΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΕΘΝΙΚΟΎ ΙΔΡΎΜΑΤΟΣ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΥΠΟΥΡΓΕΊΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΎ
ΕΛΛΗΝΙΚΌΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΌΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΎ

ΜΆΝΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΌ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΌ 1993-1994

ΠΕΡΙΗΓΗΤΈΣ ΣΤΗ ΜΆΝΗ 15ΟΣ -19ΟΣ ΑΙ.

ΙΣΤΟΡΙΚΌ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΌ ΜΟΥΣΕΊΟ ΜΆΝΗΣ
ΠΥΡΓΟΣ ΚΡΑΝΆΗΣ - ΓΎΘΕΙΟ
ΙΟΎΛΙΟΣ 1993 - ΔΕΚΈΜΒΡΙΟΣ 1994

ΜΑΝΗ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ 1993-1994

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:
Λουκία Δρούλια, *Διευθύντρια, ΚΝΕ/ΕΙΕ*
Β. Παναγιωτόπουλος, *Διευθυντής Ερευνών, ΚΝΕ/ΕΙΕ*
Γ. Σαΐτας, *Αρχιτέκτονας-Εθνολόγος, ΚΝΕ/ΕΙΕ*
Ευγενία Δρακοπούλου, *Αρχαιολόγος, ΚΝΕ/ΕΙΕ*
Ράνια Πολυκανδριώτη, *Φιλόλογος, ΚΝΕ/ΕΙΕ*
Ιόλη Βιγγοπούλου, *Ιστορικός, ΚΝΕ/ΕΙΕ*

ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ:
Μαίρη Μιχαηλίδου, *Εκπρόσωπος ΥΠ.ΠΟ*

■

MANI: A CULTURAL ITINERARY 1993-1994

SPECIALIST WORKING PARTY:
Loukia Droulia, *Director, INR/NHRF*
V. Panayiotopoulos, *Research Director, INR/NHRF*
Y. Saitas, *Architect-Ethnologist, INR/NHRF*
Eugenia Drakopoulou, *Archaeologist, INR/NHRF*
Rania Polykandrioti, *Philologist, INR/NHRF*
Ioli Vingopoulou, *Historian, INR/NHRF*

PROGRAMME COMMISSIONER:
Mary Mihailidou, *Representing the Ministry of Culture*

ISBN 960-7094-20-4

Περιηγητές στη Μάνη
15ος-19ος αι.

Travellers in the Mani
15th -19th c.

Περιηγητές στη Μάνη, 15ος-19ος αι.

Έκθεση ιστορικού υλικού

ΣΥΛΛΗΨΗ - ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑ: Γιάννης Σαΐτας, *Αρχιτέκτονας-Εθνολόγος*, ΚΝΕ/ΕΙΕ. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Λουκία Δρούλια, *Διευθύντρια ΚΝΕ/ΕΙΕ*, Β. Παναγιωτόπουλος, *Διευθυντής Ερευνών ΚΝΕ/ΕΙΕ*, Γ. Σαΐτας, *Αρχιτέκτων-Εθνολόγος ΚΝΕ/ΕΙΕ* Ευγενία Δρακοπούλου, *Αρχαιολόγος ΚΝΕ/ΕΙΕ*, Ράνια Πολυκανδριώτη, *Φιλόλογος ΚΝΕ/ΕΙΕ*, Ιόλη Βιγγοπούλου, *Ιστορικός ΚΝΕ/ΕΙΕ*, Ειδική συνεργάτις: Τέτη Χατζηνικολάου, *Ιστορικός, ΥΠ.ΠΟ*. ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ: Στ. Ζάννος, *Γραφίστας-Διακοσμητής*. ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ: έπιπλα έκθεσης: Ν. Καλαφάτης , πλεξιγκλάς: Κ. Θεοδώρου, επιγραφές: Γ. Ιωάννου, κορνίζες: Μ.Π. Νούτσου, ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ: Μπουλούκος-Λογοθέτης, ΛΗΨΕΙΣ/ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ: Π. Σαΐτας, Β.Βαρδουλάκης, ΕΠΙΚΟΛΛΗΣΕΙΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ: Δ. Βουδούρογλου. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Π. Καλονάρος Γ. Βουρλίτης Γ. Σαΐτας Π. Σαΐτας Alta-Ann Parkins. ΧΑΡΤΕΣ-ΠΙΝΑΚΕΣ: Γ. Σαΐτας *Αρχιτέκτονας*, Κ. Ελευθερίου *Γραφίστας*. ΈΝΤΥΠΑ ΕΚΘΕΣΗΣ: ενημερωτικά φυλλάδια, προσκλήσεις: Κώστας Κάτσουλας, *Γραφίστας*. εκτυπώσεις: Α. Μπάξας, Σπ. Λένης, Α. Γκόνης. ΑΦΙΣΣΕΣ: Ν. Κωστόπουλος *Καλλιτεχνικός υπεύθυνος Ε.Ο.Τ.*, ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ: Δήμητρα Ρέγκλη, Συνεργασία: Τιτίνα Κανελλά. ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ: Στ. Μπεργελές. ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΕΚΘΕΜΑΤΩΝ: Nordstern Colonia Hellas.

■

Travellers To The Mani 15th -19th c.

An exhibition of historical material

CONCEPTION-GENERAL SUPERVISION: Yanis Saitas, *Architect-Ethnologist INR/NHRF*, SPECIALIST WORKING PARTY: Loukia Droulia *Director INR/NHRF*, V. Panagiotopoulos, *Research Director, INR/NHRF*, Y. Saitas, *Architect-Ethnologist INR/NHRF*, Eugenia Drakopoulou, *Archaeologist ,INR/NHRF*, Rania Polykandrioti, *Philologist INR/NHRF*, Ioli Vingopoulou, *Historian INR/NHRF*, Special Advisor: Teti Hatzinikolaou, *Historian*, ARTISTIC SUPERVISOR:S.Zannos, *Graphic designer*, CONSTRUCTIONS: Exhibition furniture: N.Kalafatis, plexiglass: K.Theodorou, Placards: G.Ioannou, Frames: M.P.Noutsos, TYPESETTING: Bouloukos & Logothetis, PHOTOS: P.Kalonaros,G.Vourlitis, Y.Saïtas, P.Saïtas, Alta-Ann Parkins, MAPS DRAWN BY: K.Eleftheriou, *Graphic Designer*, BROCHURES-INVITATIONS: K.Katsoulas *Graphic Designer*, PRINTED BY: A.Baxas, S. Lenis, A.Gonis, POSTERS: N.Kostopoulos, *Art Director G.N.T.O.*, SECRETARIAT: Dimitra Regli, ASSISTANT: Titina Kanela, TRANSPORT: S.Bergeles, INSURERS: Nordstern Colonia Hellas.

ΚΈΝΤΡΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΏΝ ΕΡΕΥΝΏΝ, Ε. Ι. Ε.
ΥΠΟΥΡΓΕΊΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΎ
ΕΛΛΗΝΙΚΌΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΌΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΎ

ΜΆΝΗ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΌ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΌ
1993-1994
ΠΕΡΙΗΓΗΤΈΣ ΣΤΗ ΜΆΝΗ 15ος-19ος ΑΙΏΝΑΣ
ΕΚΘΈΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΎ ΥΛΙΚΟΎ

ΙΣΤΟΡΙΚΌ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΌ ΜΟΥΣΕΊΟ ΜΆΝΗΣ
ΠΎΡΓΟΣ ΚΡΑΝΆΗΣ, ΓΎΘΕΙΟ
ΙΟΎΛΙΟΣ 1993 – ΔΕΚΈΜΒΡΙΟΣ 1994

INSTITUTE FOR NEOHELLENIC RESEARCH, N.H.R.F.
MINISTRY OF CULTURE
NATIONAL TOURIST ORGANISATION OF GREECE

MANI
A CULTURAL ITINERARY
1993-1994
TRAVELLERS TO THE MANI 15TH -19TH CENTURY
AN EXHIBITION OF HISTORICAL MATERIAL

HISTORICAL ETHNOLOGICAL MUSEUM OF THE MANI
KRANAE TOWER - GYTHEION
JULY 1993 – DECEMBER 1994

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ
Γιώργος Τόλιας, *ιστορικός*
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιάννης Κουρούδης, *γραφίστας*
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ
Ιόλη Βιγγοπούλου, *ιστορικός*
ΑΓΓΛΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Timothy Cullen
ΧΑΡΤΕΣ-ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ
Γιάννης Σαΐτας, *αρχιτέκτονας*
Κ. Ελευθερίου, *γραφίστας*
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ
Π. Σαΐτας
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ
Κέλλυ Αγγελή, Μαρινέλλα Κατσιλιέρη
ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ-ΜΟΝΤΑΖ
Top Color
ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
Top Offset

ΜΟΥΣΕΙΑ, ΑΡΧΕΙΑ, ΣΥΛΛΟΓΕΣ
Μουσείο Μπενάκη: Α. Δεληβορριάς,
Φανή-Μαρία Τσιγκάκου, Κάτια Συνοδινού, Καλλιόπη Τσάκωνα
Εθνικό και Ιστορικό Μουσείο: Ι. Μαζαράκης-Αινιάν, Μαρία Μινώτου.
Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα: Ιωάννα Παπαντωνίου.
Βιβλιοθήκη Σ. Λοβέρδου: Κ. Κουταρέλης
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη: David Jordan, Σόφη Παπαγεωργίου.
Γενικά Αρχεία του Κράτους: Ν. Καραπιδάκης.
Λύκειο Ελληνίδων: Τότα Βαληνάκη, Αλεξάνδρα Βασενχόφεν.
Ε.Λ.Ι.Α.: Μ. Χαριτάτος

ΣΥΛΛΕΚΤΕΣ, ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ
Ν. Πουλάκος, Οικογένειες Π. και Χ. Τζαννετάκη, Ν. Γρηγοράκης,
Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, Γ. Σαΐτας, Σ. Φινόπουλος.

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
Υπουργείο Πολιτισμού
Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
Περιφέρεια Πελοποννήσου

■ ■

CATALOGUE EDITOR
Georgios Tolias, *historian*
ART DIRECTION
Yannis Kouroudis, *graphic designer*
EDITOR OF MATERIAL
Ioli Vingopoulou, *historian*
ENGLISH TRANSLATION
Timothy Cullen
MAPS DRAWN BY
Yanis Saitas, *architect*
K. Eleftheriou, *graphic designer*
PHOTOGRAPHS
Pantelis Saitas
TYPESETTING
Keli Angeli
Marilena Katsilieri
COLOUR SEPARATIONS-MONTAGE
Top Color
PRINTED & BOUND BY
Top Offset

MUSEUMS, ARCHIVES, COLLECTIONS
Benaki Museum: A. Delivorrias, Fani-Maria Tsigakou, Katia Synodinou, Kalliopi Tsakona.
National Historical Museum: I. Mazarakis-Ænian, Maria Minotou.
Peloponnesian Folklore Foundation: Ioanna Papandoniou.
S.Loverdos Library: K. Koutarelis.
Gennadeion Library: D. Jordan, Sofi Papageorgiou.
State General Archives: N. Karapidakis.
Lyceum Club of Greek Women: Tota Valinaki, Alexandra Vasenhofen.
Hellenic Literary and Historical Archives Society: M. Haritatos.

COLLECTORS, RESEARCHERS
N. Poulakos, Families P.&H. Tzannetakis, N. Grigorakis,
Eleni Angelomati-Tsougaraki, Y. Saitas, S. Finopoulos.

FUNDING
Ministry of Culture
The Greek National Tourist Organisation
Region of the Peloponnese

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
(με αλφαβητική σειρά)

Ιόλη Βιγγοπούλου
Εισαγωγικό κείμενο 15ου-16ου αι.
Ευγενία Δρακοπούλου
Εισαγωγικό κείμενο 18ου αι.
Λουκία Δρούλια
Εισαγωγικό σημείωμα
Ράνια Πολυκανδριώτη
Εισαγωγικά κείμενα 17ου και 19ου αι.
Γιάννης Σαΐτας
Η Γαλλική Επιστημονική Αποστολή στο Μοριά
Οχυρές Εγκαταστάσεις Καπεταναίων
και Μπέηδων Μάνης

Κατάρτιση λημμάτων
Γιάννης Σαΐτας, Γιώργος Τόλιας.
Σχολιασμός λημμάτων
Ιόλη Βιγγοπούλου, Ευγενία Δρακοπούλου,
Ράνια Πολυκανδριώτη.

■

CONTRIBUTORTS
(in alphabetical order)

Eugenia Drakopoulou
Travellers in the 18th century
Loukia Droulia
Introductory Note.
Rania Polykandrioti
Travellers in the 17th and 19th centuries
Yanis Saïtas
The French Scientific Expedition to the Morea.
Kapetanies, Fortifications and Clans of the Mani.
Ioli Vingopoulou
Travellers in the 15th-16th century

Catalogue entries written by
Yanis Saïtas, Georgios Tolias.
Notes on the exhibits
Eugenia Drakopoulou, Rania Polykandrioti,
Ioli Vingopoulou

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ — ΣΕΛΙΔΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ.	8
ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ 1447-1932.	17
ΧΑΡΤΕΣ ΚΑΙ ΚΕΙΜΗΛΙΑ.	81
Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΟ ΜΟΡΙΑ 1829.	95
ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΠΕΡΙΗΓΗΤΩΝ.	109
ΚΑΠΕΤΑΝΙΕΣ ΟΧΥΡΑ ΚΑΙ ΓΕΝΗ ΣΤΗ ΜΑΝΗ.	117

■

CONTENTS — PAGE

INTRODUCTORY NOTE.	9
TRAVELS 1447-1932.	17
MAPS AND HISTORIC RELICS.	81
THE FRENCH SCIENTIFIC EXPEDITION TO THE MOREA 1829.	95
ITINERARIES OF THE TRAVELLERS.	109
KAPETANIES, FORTIFICATIONS AND CLANS OF THE MANI.	117

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ανάμεσα σε όλες τις ηπειρωτικές περιοχές του ελλαδικού χώρου, το μικρό και δυσπρόσιτο εκείνο βραχώδες τμήμα γης, η Μάνη, ο "Βραχίων της Μαϊνης" όπως είχε αποκληθεί, παρουσίαζε μιάν ιδιομορφία που προσέλκυσε από πολύ παλαιά το ευρύτερο ενδιαφέρον. Οι λόγοι είναι ποικίλοι, σε άμεση, ωστόσο, συνάρτηση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαμορφώθηκαν με το πέρασμα του χρόνου στον δεδομένο χώρο.

Φυσικό περιβάλλον - ανθρώπινο στοιχείο. Αγονος και άνυδρος ο πολύμορφος αυτός τόπος με τα απόκρημνα βουνά του και τα απροσπέλαστα σε πρώτη όψη παράλια, με τις ελάχιστες στεριανές διόδους επικοινωνίας του προς τον έξω κόσμο και με τη θάλασσα, φραγμό και γέφυρα συνάμα, κατά περίπτωση, θα επιδράσει αναπόφευκτα στην ανθρώπινη κοινωνία, σφραγίζοντας ανεξίτηλα τον βίο των κατοίκων του, τον χαρακτήρα, την νοοτροπία, τις συμπεριφορές τους.

Για τη Μάνη και τους Μανιάτες υπάρχει από νωρίς πλούσιο πληροφοριακό υλικό. Αναφορές, εκθέσεις, υπομνήματα, περιγραφές και κάθε είδους διηγήσεις φανερώνουν το ποικιλόμορφο ενδιαφέρον που απορρέει από τα στρατιωτικά, διπλωματικά και γενικά τά ιστορικά γεγονότα που είναι συνυφασμένα με την τύχη της Πελοποννήσου στα πρώτα χρόνια μετά την Άλωση. Και πριν ακόμα καταλυθεί η τελευταία έπαλξη του βυζαντινού κόσμου ο άνθρωπος της Αναγέννησης, ο έμπορος και διπλωματικός απεσταλμένος, ο Κυριακός ο Αγκωνίτης, με τα έντονα αρχαιολογικά ενδιαφέροντα και τις επίμονες αναζητήσεις του, οδηγείται, στα μέσα κιόλας του 15ου αιώνα, στην κλασική γη. Φυσικό ήταν να προσελκυθεί από τον Μυστρά, την "ακρότατη αυτή ανατολική εστία της Αναγέννησης", όπως έχει χαρακτηριστεί πρόσφατα το Δεσποτάτο του Μορέως, να διαλεχθεί με τους σοφούς του, να περιδιαβεί τους αρχαίους τόπους. Φθάνοντας στα ακρότατα όρια της Πελοποννήσου και περνώντας από τη Μάνη περιγράφει όσα αρχαία ερείπια και επιγραφές συνάντησε στο δρόμο του. Πρόδρομος παρατηρητής και αρχαιολογικός ερευνητής– θεωρήθηκε ότι προηγήθηκε τουλάχιστο ένα αιώνα από την εποχή του –πρώιμη και η προσπάθεια καταγραφής των λειψάνων της αρχαιότητας· θα περάσουν δύο σχεδόν αιώνες για να επισκεφτούν τον χώρο με παρόμοια ενδιαφέροντα και στόχους άλλοι ξένοι περιηγητές. Εξαίρεση μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί η περίπτωση του απεσταλμένου της βενετικής γερουσίας Fabiano Barbo, στα 1571, ο οποίος στο ημερολόγιο της οδοιπορίας του στη Μάνη, ανάμεσα στις άλλες πληροφορίες που κατέγραψε κατά τη διάρκεια των βολιδοσκοπήσεων και διαπραγματεύσεων που είχε με τους ντόπιους γιά κοινές αντιτουρκικές ενέργειες, αναφέρεται και στα αρχαία ερείπια όσα συνάντησε στό δρόμο του.

INTRODUCTORY NOTE

Of all the regions of mainland Greece, the remote, rocky promontory of the Mani – the Braccio di Maina, as it used to be called – has a unique "spirit of place" which has attracted the interest of outsiders since the earliest times. The reasons for this are many and various, but all are directly connected with the distinctive characteristics the Mani has come to acquire.

Natural environment and human character. Rugged and arid this arresting landscape with its craggy mountains and seemingly inaccessible coast, with few overland lines of communication to the outside world and with the sea, serving at once as a barrier and a bridge, has inevitably affected human society here leaving an indelible imprint on the inhabitants' way of life, their character, their mentality and their behaviour.

The history of the Mani and its people is well documented from early times to the present day. Reports, memoranda, descriptions, passing references and narratives of all kinds testify to the wide interest aroused by the military, diplomatic and other historic events bound up with the fate of the Peloponnese in the first years after the fall of Constantinople. As early as the middle of the fifteenth century, even before the downfall of the last stronghold of the Byzantine world, we find the Renaissance man Ciriaco of Ancona, merchant, diplomat and passionate antiquarian with an irrepressibly enquiring mind, setting off to explore classical Greece. It was only natural that he should be drawn to Mystras in "that easternmost outpost of the Renaissance", as the Despotate of the Morea has recently been recently described, to talk with the eminent scholars there and visit the ancient sites round about. Travelling in the furthermost corners of the Peloponnese, he passed through the Mani, and described all the ancient ruins and inscriptions he came across on his way. An early observer and archaeological researcher – he is considered to have been at least a hundred years ahead of his time – he was also a pioneer in the systematic recording of antiquities. Nearly two centuries were to pass before any other foreign travellers with similar interests and objectives started coming to the Mani, with the possible exception of Fabiano Barbo, who was sent out on a mission by the Venetian Senate in 1571. In the journal of his travels in the Mani, among much other information gleaned while he toured the area to sound out local reactions to the idea of joint action against the Turks, Barbo records particulars of the antiquities in the area.

Meanwhile the Maniates came into more frequent contact with the

Στο μεταξύ διάστημα οι ποικίλοι ανταγωνισμοί, κυρίως οι βενετοτουρκικοί, αλλά και οι ενδοευρωπαϊκοί, καθώς και οι συνδυαζόμενες με αυτούς τοπικές εξεγέρσεις και επαναστατικές κινήσεις, εκκλήσεις προς τους δυτικούς ηγεμόνες ή και μεταναστεύσεις έφεραν τους Μανιάτες συχνά στο προσκήνιο της ευρωπαϊκής ιστορίας. Κατάσκοποι, πληροφοριοδότες, επίσημοι απεσταλμένοι και πράκτορες, αλλά και περαστικοί προς άλλα μέρη ταξιδιώτες, γεωγράφοι, έμποροι, προσκυνητές στους Άγιους Τόπους, ναυτικοί ή άλλοι σπεύδουν σε κάθε περίσταση να δώσουν τη δική τους μαρτυρία γιά τη Μάνη και γιά τους ορεσίβιους και ανυπότακτους κατοίκους της κι ακόμα γιά τα πρόσωπα που γνώρισαν επιτόπου. Άλλοτε να περιγράψουν τον τόπο, την οργάνωση του χώρου, τις προσβάσεις και τα λιμάνια, να αναπαραστήσουν ή και να αποτυπώσουν τα κάστρα και τους πύργους, τις κατοικίες και, άλλοτε, να παράσχουν πληροφορίες για τον πληθυσμό, τη δημογραφική του κατάσταση, την επαναστατική του διάθεση, τη στρατιωτική δύναμη που διέθετε, τους εσωτερικούς ανταγωνισμούς και τις εχθροπραξίες, την πολεμική ικανότητα των γυναικών, τα μέσα επιβίωσης – από πολύ παλαιά γίνονται αναφορές στα ορτύκια και μάλιστα στην παρασκευή τους –, την ενδυμασία, τις συνήθειες και πρακτικές, τις γλωσσικές ιδιομορφίες, τέλος, τον χαρακτήρα του απομονωμένου αυτού λαού με τον αρχαϊκό τρόπο ζωής και έκφρασης.

Η αναφορά στον χαρακτήρα και την ψυχοσύνθεση των Μανιατών αποτέλεσε από νωρίς αντικείμενο σχολιασμού σχεδόν όλων όσοι έτυχε να έλθουν σε επικοινωνία μαζί τους. Οι περιγραφές είναι συχνά πολύ αντιφατικές. Γιά άλλους οι βαρυφορτωμένοι όπλα, "ωσάν σκαντζόχοιροι", Μανιάτες είναι ελευθερόφρονες και ανυπότακτοι θαρραλέοι πολεμιστές, στους οποίους, άλλωστε, αποβλέπουν οι δυτικοί ηγεμόνες γιά να πραγματοποιήσουν τα επεκτατικά ή άλλα σχέδιά τους και γι' άλλους δεν αποτελούν παρα ληστρικές ή πειρατικές συμμορίες που λυμαίνονται την περιοχή. Φυσικά, οι κρίσεις αυτές που αναπαράγονται διά μέσου των αιώνων, από στόμα σε στόμα και από κείμενο σε κείμενο, δύσκολα μπορεί να θεωρηθούν πάντα αντικειμενικές: απορρέουν από τις προσωπικές εμπειρίες του καθένα και, ταυτόχρονα, αντικατοπτρίζουν την προδιάθεση και την ιδιοσυγκρασία εκείνου που τις διατυπώνει. Η πραγματικότητα ασφαλώς βρίσκεται κάπου στη μέση, σε συνάρτηση, βέβαια, με τις εκάστοτε συνθήκες στο πέρασμα του χρόνου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα γιά το θέμα αυτό αποτελούν οι διαδοχικές εκδόσεις των Ταξιδιωτικών οδηγών (Handbook) του Murray στο 19ο αιώνα που βασίζονται στις έντυπες αλλά και προφορικές διηγήσεις των περιηγητών. Στην πρώτη έκδοση του 1840 περιγράφεται η άνομη κατάσταση που επικρατούσε στη Μάνη και τα άγρια έθιμα των κατοίκων της, ενώ πέντε μόλις χρόνια αργότερα, στη δεύτερη έκδοση του 1845, συμπληρώνεται ότι "τώρα τα ήθη των Μανιατών έχουν ουσιαστικά εξημερωθεί". Χωρίς τούτο να αποτελεί απαρέγκλιτο κανόνα, θετικές παρατηρήσεις έχουν διατυπωθεί συχνότερα από όσους φιλοξενήθηκαν στη Μάνη και, έχοντας γνωρίσει από κοντά τα πρόσωπα, επιζήτησαν να διασκεδάσουν τις αρνητικές εντυπώσεις.

Μέσα στην πληθώρα, λοιπόν, των πληροφοριών, εν πολλοίς άνισης αξιοπιστίας και συχνά αλληλοσυγκρουομένων, καλείται ο ιστορικός να αναζητήσει την

mainstream of European affairs. Wars (especially those between Venice and Turkey, and other European conflicts as well), local rebellions and insurrections sparked off by those wars, their own petitions to European rulers, and emigration from the Mani to the outside world brought this small community into the foreground of European history. Foreign spies and informers, government envoys and agents, travellers on their way to or from the East, geographers, merchants, pilgrims to the Holy Land, seafarers and others all gave their various accounts of the Mani, its untamed mountain-dwelling population and some of the individuals they met there. They described the country, the local economy, ports and overland access routes, they drew pictures and measured drawings of the castles, towers and dwelling-houses, also giving information about the population, the demographic situation, the rebellious tendencies of the Maniates, their military strength, their internal rivalries and outbreaks of hostilities, the fighting qualities of the women, the local people's means of subsistence (with very early documentation on the subject of quails and the ways of cooking them), their costumes, traditional customs and practices, their dialect and the character of this isolated community whose way of life and speech had changed so little since ancient times.

The character and mental outlook of the Maniates were commented on by practically every outsider who ever came into contact with them, but views on the subject varied wildly. To some observers the Maniates, bristling with arms "like porcupines", were brave freedom fighters who had never submitted to foreign domination, warriors whose services Western rulers should enlist in support of their own schemes for territorial expansion or political influence. To others they were simply brigands and piratical marauders. These opinions, which were handed down orally or in writing from generation to generation, can hardly be described as objective, of course, as they were based on one person's experiences and reflect that person's own outlook and prejudices. No doubt the truth lies somewhere between the two extremes and must have varied with the passage of time and changing conditions. It is instructive, for example, to compare successive editions of Murray's Handbooks for Travellers, the well-known guidebooks that were based on verbal and printed reports by travellers. The first edition of 1840 describes the lawlessness of the Mani and the savage customs of its people, while in the second, published only five years later in 1845, there is a postscript to the effect that "the manners of the Maniotes are now materially softened". From about this time on it became more usual, though by no means an invariable rule, for travellers who had spent time in the Mani to write positively about the local people: having made their acquaintance in person, they did what they could to dispel the bad reputation the Maniates had acquired.

Out of this welter of information, not always reliable and often conflicting, the historian has to try to sift the truth and see through to the reality, using all

αλήθεια και να κατανοήσει την πραγματικότητα, χρησιμοποιώντας όλα τα διαθέσιμα τεκμήρια. Έτσι, καθώς η ιστορική συνείδηση έχει πιά τόσο διευρυνθεί όλο και πολλαπλασιάζονται τα αντικείμενα της μελέτης και συνδυάζεται ή γραπτή μαρτυρία – έντυπη ή χειρόγραφη – με την εικόνα, με το ίδιο το αντικείμενο όπου αυτό έχει διασωθεί, ακόμα και με την προφορική παράδοση ή τον προφορικό λόγο. Σύνθετη διεργασία που στοχεύει πάντα στον ίδιο σκοπό, στην προσπέλαση προς την ιστορική αλήθεια.

Μιά τέτοια πρόσφορη διασύνδεση των ιστορικών πηγών προσπαθεί να παρουσιάσει η έκθεση "Περιηγητές στη Μάνη" που οργανώνεται στην Κρανάη, στο αυθεντικό αυτό κομμάτι του ευρύτερου μανιάτικου περιβάλλοντος. Μέσα από τα περιηγητικά κείμενα και το σωζόμενο εικαστικό υλικό – σε πρωτότυπη η φωτογραφική μορφή – σε συνδυασμό με τα τεκμήρια του καθημερινού βίου και τις χαρτογραφήσεις των δρομολογίων επιχειρείται μία ιστορική περιδιάβαση στον χρόνο και τον χώρο. Τα εκθέματα δεν καλούνται να δώσουν στον επισκέπτη μόνο αισθητική απόλαυση ή βιβλιογραφικές και βιογραφικές πληροφορίες. Θα λέγαμε ότι η έκθεση κινείται προς δύο κατευθύνσεις: από τη μιά, να διαγράψει με αδρές γραμμές τη διαχρονική αναπαράσταση της ιστορίας του χώρου και των κατοίκων του και, από τήν άλλη, να συνεξετάσει τις πηγές, κατά κύριο λόγο στην περίπτωση εδώ, τα περιηγητικά κείμενα. Να καταγράψει, δηλαδή, τις πληροφορίες του περιηγητή, να τις συγκρίνει με όσες παραδίνουν άλλοι προηγούμενοι ή μεταγενέστεροι γιά τον ίδιο τόπο, ώστε να εντοπιστούν οι ομοιότητες και οι διαφορές στις μαρτυρίες και στην προσέγγιση των γεγονότων και να ανιχνευτούν οι αλληλεπιδράσεις, που όλα αυτά μαζί οδηγούν στην ανεύρεση των κοινών στοιχείων πραγματικών ή φανταστικών. Η διεργασία αυτή όταν αφορά σε έναν συγκεκριμένο, περιορισμένο χώρο, όπως είναι ο μανιάτικος, μπορεί να φέρει καλά και γρήγορα αποτελέσματα.

Όσο γιά την ιστορική περιδιάβαση, που ζωντανεύει εδώ μέσα από τη ματιά του περιηγητή, γίνεται προσπάθεια να ενταχθεί στο άμεσο γεωγραφικό της πλαίσιο γιά να αναφανεί, όσο είναι δυνατό, η αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και το φυσικό του περιβάλλον. Πώς, δηλαδή, το περιβάλλον αυτό επενέργησε στον άνθρωπο και αντίστροφα πού και ποιές ανθρώπινες επεμβάσεις του προσέδωσαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Ας θυμηθούμε τα φημισμένα κάστρα της Μάνης και τους οκτακόσιους περίπου πύργους της.

Μιλήσαμε γιά τη ματιά του περιηγητή. Πράγματι αυτό τό βλέμμα το φορτισμένο με θύμισες παλιές και ευαισθησίες, με αναγνώσματα πολλά, παλαιά και σύγχρονα, καθώς περιδιαβαίνει και σταματά, κρίνει, καταγράφει και προχωράει, θέλησαν να παρουσιάσουν οι οργανωτές της έκθεσης. Χαρακτικά και φωτογραφίες τοπίων, προσωπογραφίες και σχεδιογραφήματα, ενδυμασίες, σκεύη και όπλα έρχονται σε κάθε στιγμή να ξαναζωντανέψουν τις μαρτυρίες των περιηγητών, να τις επιβεβαιώσουν όπου γίνεται, να τις φωτίσουν με σημερινά πειστήρια όπου λείπει το αναγκαίο εικαστικό υλικό. Και όχι μόνον αυτά. Τα δρομολόγια των σημαντικότερων περιηγητών, όσων μας έδωσαν πλούσια πληροφόρηση γιά την περιοχή, στα δύσβατα χώματα της Μάνης, όπου καθορισμένοι δρόμοι άργησαν πολύ να χαρα-

the available evidence. As the scope of historical studies has become much broader, and more and more kinds of evidence are now recognized as being proper objects of study, written testimony, whether in print or in manuscript, has to be considered in conjunction with pictorial images, actual objects that have survived from the past and even the oral tradition and verbal statements. It is a complex process whose purpose, always, is to arrive at the historical truth.

Reconstructing a composite picture from the various historical sources in this way is the aim of the "Travellers in the Mani" exhibition to be held on the island of Kranai, that authentic little piece of the Mani landscape. Together with passages from travellers' writings and pictorial material, either in the original or in photographic reproductions, the exhibits will include objects of everyday use and maps of the travellers' itineraries, with the idea of taking the viewer on a historical tour through space and time. The intention is not merely to give aesthetic pleasure and bibliographical or biographical information. The exhibits have been selected with a twofold purpose in mind: first, to illustrate in broad outline the history of the Mani and its people through the ages, and secondly to permit a comparative study of the sources, in this case mainly travellers' writings. The facts recorded by each traveller are set out and then compared with the information given by others writing about the same place at an earlier or later date, so as to show where their accounts agree and where they differ, to find where the truth lies and to trace the interaction between them, all of which makes it possible to identify their common sources, real or imaginary. This method of working, when applied to a relatively small area such as the Mani, can produce good results quickly.

As regards the historical "tour", which comes to life here through the travellers' eyes, the organizers of the exhibition have set out to fit it into its immediate geographical setting so as to illustrate, as far as possible, the interaction between man and his natural environment– to show how the environment has influenced the character of the local people and, conversely, in what ways and to what extent human intervention has helped to create the distinctive characteristics of their environment. The famous castles of the Mani and its remarkable towers– about eight hundred of them– are cases in point.

"Through the travellers' eyes" is the key phrase. The exhibition has been arranged with the intention that visitors should see everything as it was seen by the travellers themselves, each of whom viewed the world through the prism of his own memories and interests and his own background of reading in ancient and contemporary literature as he toured the country, stopping here and there, forming opinions, recording impressions and then moving on. Prints and photographs of the landscape, portraits and sketches, costumes, implements and weapons breathe life into the travellers' memoirs, corroborating their accounts wherever possible; recent pictures are also included where it has not been

χθούν, αποτυπώθηκαν μέρα με την ημέρα, έτσι ώστε ν'αποτελέσουν χρήσιμο αποδεικτικό υλικό γιά τη διαρρύθμιση του όλου χώρου, αλλά και πρότυπο γιά τη διοργάνωση σύγχρονων πολιτιστικών οδοιπορικών.

Πέρα από τη συνεχή ιστορικογεωγραφική της διάρθρωση η έκθεση σταματά σε δύο σημαντικά θέματα, όπου επικεντρώνεται, γιά να τα φωτίσει πιό ανάγλυφα: την οργάνωση της περιοχής σε καπετανίες με τις οχυρές εγκαταστάσεις των καπεταναίων και μπέηδων της Μάνης και την Γαλλική Επιστημονική Αποστολή στον Μωριά το 1829. Τόσο η διοικητική και κοινωνική διάρθρωση της Μάνης, όσο και οι συστηματικές καταμετρήσεις, αποτυπώσεις, αναζητήσεις και έρευνες που απέληξαν στα αξιόλογα και πρωτοποριακά γιά την όλη περιοχή επιστημονικά επιτεύγματα της Γαλλικής Αποστολής αποτελούν αντικείμενο ειδικότερης παρουσίασης στην έκθεση.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η επιστημονική προετοιμασία της έκθεσης οφείλεται στον αρχιτέκτονα-εθνολόγο κ. Γιάννη Σαΐτα, βαθύ γνώστη του μανιάτικου χώρου και υπεύθυνο του φιλοξενουμένου στο ΚΝΕ/ΕΙΕ προγράμματος "Οικισμένος χώρος και κοινωνία στη Μάνη" και στις ερευνήτριες κυρίες Ιόλη Βιγγοπούλου, Ευγενία Δρακοπούλου και Ράνια Πολυκανδριώτη, συνεργάτριες του ερευνητικού έργου "Ξενόγλωσσα περιηγητικά κείμενα γιά την ΝΑ Ευρώπη και την Ανατολική Μεσόγειο, 15ος-19ος αι." που διεξάγεται στο ΚΝΕ/ΕΙΕ.

Ευχαριστίες επίσης οφείλονται σε όλους όσοι συνέβαλαν με την εμπειρία και πρόθυμη εργασία τους στην πραγματοποίηση αυτής της έκθεσης.

Λουκία Δρούλια

possible to find the necessary contemporary pictorial material. Nor is this all. Day-by-day itineraries of those travellers who are most informative about the region, showing their routes over the rugged terrain of the Mani, where clearly-defined roads and paths were very slow in coming, have been mapped out to serve as useful topographical guides to the region and also as models for the planning of cultural tours in our own time.

Within the framework of its historical and geographical over-view of the Mani through the ages, the exhibition focuses on two main themes: one is the organization of the region into kapetanata and the fortresses of the kapetans and beys of the Mani, and the other is the French Scientific Expédition to the Morea in 1829. Both the administrative and social structure of the Mani and the systematic surveys, drawings, explorations and researches on which the French mission based its published reports – which set new standards for scientific investigation in its time – receive special treatment in the exhibition.

Finally, it must be mentioned that the preparatory research for the exhibition was carried out by Yannis Saitas, architect and ethnologist, a leading expert on the Mani who is in charge of the research programme on "Habitation and Society in the Mani" for the Institute for Neohellenic Research/NHRF and who directed the planning of the material for inclusion in the exhibition; and by Ioli Vingopoulou, Evgenia Drakopoulou and Rania Polycandrioti, research assistants on the INR/NHRF project entitled "Travel literature on Southeast Europe and the Eastern Mediterranean, 15th-19th centuries".

Our thanks are also due to all those who have helped to make this exhibition possible.

Loukia Droulia

Περιηγήσεις 1447-1932.
Travels 1447-1932.

15ος - 16ος αιώνας

Το ταξίδι είναι μια περιπέτεια προσωπική και οι μετακινήσεις μια πολύ παλιά έμφυτη ανάγκη του ανθρώπου. Στον μεσαίωνα ακόμη βλέπουμε να αποφασίζονται ταξίδια που θα αποφέρουν πλούτη, δύναμη ή ακόμα και την αθανασία της ψυχής αφού το προσκύνημα στον Άγιο Τάφο σήμαινε από τους πρώτους μεταχριστιανικούς χρόνους το ύψιστο χρέος κάθε χριστιανού. Μέ το πρώτο προμήνυμα των καινούργιων χρόνων, την αναγέννηση και τις μεγάλες ανακαλύψεις καθωρίζεται μια νέα στροφή στους στόχους και τους λόγους ταξιδιού των περιηγητών: ο αρχαίος κόσμος και τα εμπορικά ωφέλη έλκουν πια τους ευρωπαίους ταξιδιώτες.

Μεγάλες ανακατατάξεις στην πολιτική, οικονομική, θρησκευτική και πνευματική ιστορία σημειώθηκαν τον 16ο αιώνα τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ανατολή. Οι ισχυρές μοναρχίες στα Ευρωπαϊκά κράτη, μετά την ανακάλυψη της Αμερικής και των νέων θαλάσσιων δρόμων, εμπλέκονται σε διεκδικήσεις και ανταγωνισμούς ενώ η Βενετία παραμένει ακόμα μεγάλη εμπορική δύναμη της Μεσογείου και η οθωμανική αυτοκρατορία φτάνει στο απόγειο της δύναμής της. Η νέα πολιτική ισορροπία σε Ανατολή και Δύση αναγκάζει τις μοναρχίες να εγκαθιστούν πρεσβείες στην οθωμανική πρωτεύουσα ενώ οι θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις και ο ουμανισμός επιφέρουν μεγάλη στροφή στα ενδιαφέροντα του πνευματικού και πολιτικού κόσμου της Ευρώπης και κατ' επέκταση στο ταξιδιωτικό ρεύμα.

Εως και τον 15ο αιώνα, με εξαίρεση τον Κυριάκο τον Αγκωνίτη (1447), τον κατ' εξοχήν περιοδεύοντα ούμανιστή που πρώτος είχε την επιθυμία για άμεση γνωριμία με τον κλασσικό πολιτισμό, τα ταξίδια ήταν κυρίως προσκυνητικά. Τον 16ο αιώνα οι Άγιοι Τόποι και η Κωνσταντινούπολη πια, ως πρωτεύουσα της νέας μεγάλης απειλής αλλά και πρωτεύουσα ενός νέου και άγνωστου πολιτισμού, αποτελούσαν τους δύο πόλους έλξης των περιηγητών, ενώ η ηπειρωτική Ελλάδα ήταν έξω από το επίκεντρο ενδιαφέροντός τους. Τα δρομολόγια ήταν κυρίως θαλασσινά, από την Βενετία δια μέσου των βενετικών κτήσεων προς την Ανατολική Μεσόγειο ή την Κωνσταντινούπολη ενώ οι χερσαίες διαδρομές διέσχιζαν την Βαλκανική με κατεύθυνση πάλι την πρωτεύουσα της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι περισσότεροι λοιπόν περιηγητές, διπλωμάτες, προσκυνητές ή απλοί τυχοδιώκτες, απεσταλμένοι και έμποροι περιέπλεαν

15th - 16th Century

Every journey is a personal adventure, and the urge to travel has long been part of the human character. Back in the Middle Ages we find long journeys being undertaken, either to amass material wealth or power or often to gain eternal salvation for the soul, for a pilgrimage to the Holy Sepulchre had been regarded as the highest duty of every true believer since the earliest days of Christianity. The Renaissance, that age of great discoveries which heralded the dawn of the modern era, created new reasons for travelling: now it was the ancient world and the oppurtunities for commercial gain that attracted Europeans to foreign lands.

The sixteenth century marked a great turning-point in political, economic, religious and cultural history both in Europe and in the East. Following the discovery of America and the charting of new maritime trade routes, the powerful monarchies of Europe veid with each other for supremacy, while Venice was still a major commercial force in the Mediterranean and the Ottoman Empire was at the peak of its power. The new political balance between East and West dictated that the monarchies should open embassies in the Ottoman capital, while religious reforms and the humanist movement redirected the interests of European intellectuals and politicians, and hence of travellers too.

Up to the end of the fifteenth century most journeys abroad were religious pilgrimages, the main exception being Ciriaco of Ancona (1447), that outstanding humanist traveller who first took it into his head to see the world of the classical civilization at first hand. In the sixteenth century the Holy Land and Constantinople, which was perceived as the focal point of the great new threat as well as the capital city of a new and unknown civilization, were the magnets for European travellers, while mainland Greece lay outside the scope of their interest. They usually went by sea from Venice to the Eastern Mediterranean or Constantinople, calling at Venetian possessions on the way, and there were also overland routes through the Balkans to Constantinople. So most travellers – including diplomats, pilgrims, out-and-out adventurers, official emissaries and merchants

τις ακτές της νοτίας Πελοποννήσου αγκυροβολώντας είτε στα βενετικά λιμάνια είτε σε ασφαλείς όρμους της Μάνης και των Κυθήρων πριν ανοιχτούν προς την Κρήτη, τη Ρόδο, την Κύπρο ή το βόρειο Αιγαίο. Οι πληροφορίες λοιπόν για τον χώρο και τους ανθρώπους της Μάνης είναι αρκετά περιορισμένες.

Εκτός από το υπόμνημα του απεσταλμένου της Βενετίας Fabiano Barbo (1571) όλες οι άλλες αναφορές του 16ου αιώνα στην περιοχή είναι άσχετες από τα ιστορικά-πολιτικά γεγονότα στον ευρύτερο χώρο της Μεσογείου. Από όλους τους περιηγητές του 16ου που περιέπλευσαν και αντίκρυσαν τις ακτές της Μάνης, ακόλουθοι πρεσβειών, ευγενείς, απλοί προσκυνητές, οι περισσότεροι δεν αναφέρονται καθόλου σε αυτήν. Μερικοί περιορίζονται σε απλή μνεία της περιοχής (D. Trevisan 1512, J. de Vega 1537) ή μιλάνε για το κυνήγι ορτυκιών (B. de La Borderie 1537, J. Carlier de Pinon 1579) τους φιλοπόλεμους κατοίκους και τα ερειπωμένα κάστρα (H. Castela 1600, Ph. Du Fresne – Canaye 1573, R. Lubenau 1588), τονίζοντας την φυσική οχυρή θέση του τόπου και την ελευθερία των κατοίκων (J. Zuallardo 1586). Ο S. Kiechel, περιηγητής που παραμένει μερικές μέρες στο Οίτυλο το 1589, παραθέτει στο χρονικό του στοιχεία για την περιοχή, την παραγωγή, τον λαό, τις διαμάχες των κατοίκων, τις ληστείες που υφίστανται αυτοί που επισκέπτονται τα εδάφη τους αλλά και τις ανταλλαγές προϊόντων που επιθυμούν και φυσικά μνημονεύει τα χαρίσματα των ανδρών. Ο Al. de Contreras (1596-1630 ca) αφηγείται με αξιοπιστία και αρκετή δόση έπαρσης τις περιπέτειές του και επεισόδια με Μανιάτες πειρατές. Αξιόλογη μαρτυρία γαι τον χώρο και τους ανθρώπους της Μάνης τον 16ο αιώνα αποτελεί το κείμενο του D. Galan (1599), ο οποίος δραπετεύει ύστερα από δέκα χρόνια αιχμαλωσίας, αποφασισμένος να επιστρέψει στην Ισπανία και μεταφιεσμένος σε έλληνα μοναχό φτάνει στη Μάνη όπου παρέμεινε καιρό. Οι περιγραφές του για τους κατοίκους, τα κτίσματα, τις γυναίκες, τις συνήθειες και εν γένει την ζωή των Μανιατών αποτελούν τις σημαντικότερες πληροφορίες που έχουμε για τον χώρο και τους ανθρώπους του χώρου αυτού κατά τον 16ο αιώνα. Τέλος το έργο του G. Rosaccio (1598) προαναγγέλνει τα γεωγραφικά ενδιαφέροντα του 17ου αίωνα με έμφαση στους χάρτες και τις αναπαραστάσεις φρουρίων. Η μεγάλη χριστιανική νίκη στην ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571) αλλά και η ταχύτατη ανασυγκρότηση του τουρκικού στόλου και η καινούργια πολιτική ισορροπία στην ανατολική Μεσόγειο μετά την πτώση

– coasted round the south of the Peloponnese, anchoring either at Venetian ports or in sheltered bays in the Mani and Kythira before crossing the open sea to Crete, Rhodes, Cyprus or the North Aegean. Information about the Mani and its inhabitants is therefore rather limited.

Apart from the journal kept by the Venetian Fabiano Barbo (1571), none of the sixteenth-century writings about the Mani has anything to say about the historical and political events taking place in the Mediterranean basin as whole. In fact most of those who sailed round the peninsula and saw its shores, whether embassy officials, noblemen or ordinary pilgrims, make no reference to it at all in their writings. Some merely mention its name (D. Trevisan 1512, J. de Vega 1537) or write about the hunting of quails (B. de la Borderie 1537, J. Carlier de Pinon 1579), the hospitable inhabitants and the ruined castles (H. Castela 1600, P. du Fresne-Canaye 1573, R. Lubenau 1588), emphasizing the natural fortifications of the Mani and the freedom of its people (J. Zuallardo 1586). S. Kiechel, a traveller who spent several days at Itylo in 1589, kept a journal in which he recorded facts and figures about the region, its produce, its people, local feuds, the robberies sometimes perpetrated against foreign visitors and the sale or bartering of products that attracted the foreigners' interest; and, like so many others, he also commented on the fine qualities of the Maniate men. A. de Contreras (c. 1596-1630) gives a reliable through rather vainglorious account of his adventures at the hands of Maniate pirates. An interesting account of the Mani and its inhabitants is given by D. Galan (1599), who escaped from prison after ten years in captivity and took to the road disguised as a Greek monk, determined to return to Spain; on his way he went to the Mani, where he stayed for some time. His descriptions of the Maniates, their buildings, their women, their traditional customs and their way of life in general are our most important sources of information about the Mani and its people in the sixteenth century. Lastly, G. Rosaccio's book (1598), with its emphasis on maps and drawings of castles, foreshadows the seventeenth century and its preoccupation with geography. The great naval victory of the Christians at Lepanto (1571), the rapid reconstruction of the Turkish fleet after that battle and the new balance of power in the

της Κύπρου (1571), υποκινούν ξανά το ενδιαφερον των δυτικών ναυτικών δυνάμεων και ιδίως της Βενετίας για τις εναπομένουσες κτήσεις τους.

Eastern Mediterranean following the fall of Cyprus (also in 1571) rekindled the interest of the Western maritime powers, especially, in their remaining possessions.

CIRIACO ANCONITANO 1447

1. Χάρτης της νοτιοανατολικής Ευρώπης στα μέσα του 15ου αιώνα.
   Map of southeastern Europe in the middle of the fifteenth century.

2. Χάρτης της Πελοπόννησου στα μέσα του 15ου αιώνα.
   Map of the Peloponnese in the middle of the fifteenth century.

3. Ο Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος.
   The Byzantine Emperor Constantine XI Palaiologos.
   Φωτογραφία/Photo.
   Biblioteca Estense-Modena.

4. Το δρομολόγιο του Ciriaco Anconitano στη Μάνη τον Οκτώβριο του 1447.
   Ciriaco's of Ancona itinerary in the Mani, october, 1447.

5. Επιτύμβια στήλη εντοιχισμένη στον ναό του Αγ. Ιωάννη, εύρημα του Ciriaco Anconitano στην Κέρια.
   A grave stele built into the wall of the Church of Ayios Ioannis at Keria, find of Ciriaco Anconitano.
   Σχέδιο/Drawing.
   Φωτογραφία/Photo.
   Προέλευση/From: R. Sebbadini,"Ciriaco di Ancona e la sua descrizione autografa del Peloponneso trasmessa de Leonardo Botta" in *Miscelanea Ceriani,* Milano, Hoepli, 1910.

6. Ενεπίγραφο βάθρο αγάλματος, εύρημα του Ciriaco Anconitano στην αρχαία Κυπάρισσο.
   An inscribed statue base found by Ciriaco Anconitano at ancient Kyparissos.
   Σχέδιο/Drawing.
   Φωτογραφία/Photo.
   Προέλευση/From: R. Sebbadini,"Ciriaco di Ancona e la sua descrizione autografa del Peloponneso trasmessa de Leonardo Botta" in *Miscelanea Ceriani,* Milano, Hoepli, 1910.

7. Επιγραφή, εύρημα του Ciriaco Anconitano στον ναό του Αρχάγγελου Μιχαήλ στο Ταίναρο.
   An inscription found by Ciriaco Anconitano in the Church of the Archangel Michael on Cape Tainaron.
   Σχέδιο/Drawing.
   Φωτογραφία/Photo.
   Προέλευση/From: R. Sebbadini, "Ciriaco di Ancona e la sua descrizione autografa del Peloponneso trasmessa de Leonardo Botta" in *Miscelanea Ceriani,* Milano, Hoepli, 1910.

8. Ανάγλυφη πλάκα, εύρημα του Ciriaco Anconitano στον ναό του Αρχάγγελου Μιχαήλ στο Ταίναρο.

11

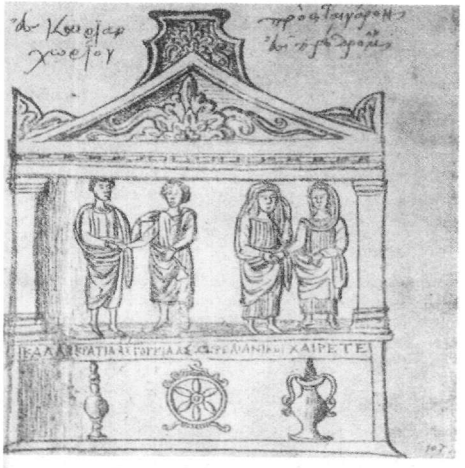

5

A relief plaque found by Ciriaco Anconitano in the Church of the Archangel Michael on Cape Tainaron.

Σχέδιο/Drawing.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: R. Sebbadini,"Ciriaco di Ancona e la sua descrizione autografa del Peloponneso trasmessa de Leonardo Botta" in *Miscelanea Ceriani,* Milano, Hoepli, 1910.

9. Διακοσμημένη βάση αγάλματος, εύρημα από την Αμάθεια (Σκουτάρι;).
A decorated statue base found at Amathia (Skoutari?).

Σχέδιο/Drawing.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: R. Sebbadini,"Ciriaco di Ancona e la sua descrizione autografa del Peloponneso trasmessa de Leonardo Botta" in *Miscelanea Ceriani,* Milano, Hoepli, 1910.

10. Περιγραφή μεγαλιθικών κατασκευών στη Μέσα Μάνη.
Description of megalithic monuments in the Mesa Mani, 1447.

Προέλευση/From: R. Sebbadini,"Ciriaco di Ancona e la sua descrizione autografa del Peloponneso trasmessa de Leonardo Botta" in *Miscelanea Ceriani,* Milano, Hoepli, 1910.

11. Η επιτύμβια στήλη που περιέγραψε ο Ciriaco, by Ciriaco Anconitano εντοιχισμένη στον ναό του Αγ. Ιωάννη στην Κέρια.
The grave stele described by Ciriaco of Ancona, built into the wall of the Churc of Ayios Ioannis at Keria.

Φωτογραφία/Photo: Πέτρος Καλονάρος, 1930-40.

12. Ο ναός του Αγίου Ιωάννη στην Κέρια.
The Church of Ayios Ioannis at Keria.

Φωτογραφία/Photo: Πέτρος Καλονάρος, 1930-40.

13. Ενεπίγραφο βάθρο αγάλματος.
Inscribed statue base.

Φωτογραφία/Photo: Πέτρος Καλονάρος, 1930-40.

14. Ο ναός των Αγίων Ασωμάτων (Μιχαήλ και Γαβριήλ) χτισμένος στα ερείπια του ιερού του Ποσειδώνος στο Ταίναρο.
The Church of the Ayii Asomati built on the ruins of the Sanctuary of Poseidon on Cape Tainaron.

Φωτογραφία/Photo: Alta Ann Parkins, 1970.

15. Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα του αρχαιολογικού χώρου του Ιερού του Ποσειδώνα στο Ταίναρο.
Plan of the ruins of the ancient Sanctuary of Poseidon on Cape Tainaron.

Προέλευση/From: *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησης, Κορινθιακά-Λακωνικά,* Εκδ. Νικ. Παπαχατζή, Αθήνα 1976, σελ. 441.

16. (α) Μεγαλιθικό σπίτι και (β) Μεγαλιθική στέρνα, στα περίχωρα της αρχαίας Καινήπολης-Μέσα Μάνη.
(a)Megalithic house and (b) megalithic cistern on the outskirts of ancient Kainepolis in the Mesa Mani.

Σχέδια και φωτογραφίες/Drawings and photos: Γιάννης Σαΐτας.

Γιάννης Σαΐτας, «Ορθόλιθοι στη Μέσα Μάνη», *Πελοποννησιακά, Πρακτικά του Α΄τοπ. Συνεδρίου Λακωνικών Σπουδών,* 1982-83, σελ.151-168.

Γόνος οικογένειας εμπόρων της Καλαβρίας, ο Κυριακός , γεννήθηκε στην Αγκώνα και ασχολήθηκε και ο ίδιος με το εμπόριο. Περιηγήθηκε συστηματικά την Ιταλία, την Ελλάδα, τη Μ. Ασία και την Αίγυπτο με κύριο σκοπό την καταγραφή μνημείων και επιγραφών, καθώς και τη συλλογή χειρογράφων. Το εξάτομο οδοιπορικό του, γραμμένο στα λατινικά, κάηκε το 1514. Σώθηκαν ωστόσο και στη συνέχεια δημοσιεύθηκαν αποσπάσματα που είχαν αντιγραφεί πριν την πυρκαϊά. Ο Κυριακός σχετίσθηκε με πολλές προσωπικότητες της εποχής του, μεταξύ των οποίων και οι δεσπότες του Μυστρά Θεόδωρος και Κωνσταντίνος Παλαιολόγος. Μία συνάντηση με τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο τον έφερε στα 1447 στην περιοχή της Μάνης, όπου ενδιαφέρθηκε κυρίως για γνωστούς από τη μυθολογία και την αρχαία ιστορία τόπους, καθώς και για τον σχεδιασμό και την καταγραφή αρχαίων μνημείων και επιγραφών.

Ciriaco, who came from a family of Calabrian merchants, was born at Ancona and went into commerce himself. He toured Italy, Greece, Asia Minor and Egypt, taking systematic notes on the monuments and inscriptions he saw there and also collecting manuscripts. The journal of his travels, written in Latin in six volumes, was burnt in 1514, but excerpts from it, which had been copied before the disaster, survived and were published later. Ciriaco was acquainted with many prominent figures of the day including two Despots of Mystras, Theodoros and Konstantinos Palaiologos. It was as a result of a meeting with Konstantinos Palaiologos that he went in 1447 to the Mani, where he was chiefly interested in visiting the places known from mythology and ancient history and in recording particulars and making drawings of the ancient monuments and inscriptions.

BERTRANDON DE LA BORDERIE 1537

Bertrandon de La Borderie, *Le discours du voiage de Constantinople envoye dudict lieu a une demoyselle francoise* (ca. 1537).
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη MSS. 251

17.1 Η πρώτη σελίδα/The first page.

Φωτογραφία/Photo.

17.2 Η σελίδα με την περιγραφή της Μάνης.
The page referring to the Mani.

Φωτογραφία/Photo.

18. Μεταγραφή του αποσπάσματος που αφορά στη Μάνη.
Transcript of the passage from the poem referring to the Mani.

Νορμανδικής καταγωγής, ο Bertrandon de La Borderie γεννήθηκε το 1507. Κομιστής επιστολών του Φραγκίσκου Α΄ στον γάλλο πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη, ακολουθεί τον γαλλικό στόλο την άνοιξη του 1537 που κατευθυνόταν στην πρωτεύουσα της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το έμμετρο χρονικό του απευθύνεται και είναι αφιερωμένο στην Μαργαρίτα, κόρη του Φραγκίσκου Α΄. Σε ποιητικό πνεύμα, καθώς το κείμενό του απευθύνεται στο ερωτικό του ίνδαλμα, όλες οι πληροφορίες έχουν έναν προσωπικό τόνο είτε περιγράφοντας συνθήκες ζωής, είτε αναφερόμενος στην αρχαιότητα, την γεωγραφία του χώρου ή τον κόσμο των Τούρκων. Στο Πόρτο Κάγιο ο στόλος αγκυροβόλησε από τις 29 Οκτωβρίου ως τις 5 Νοεμβρίου και ο ταξιδιώτης- ποιητής μνημονεύει την πώληση παστών ορτυκιών από τον ντόπιο πληθυσμό.

Bertrandon de La Borderie was born of Norman stock in 1507. In the spring of 1537 he travelled with the French fleet to Constantinople as an official courier, to deliver some letters from King François I to his ambassador there. His verse chronicle is addressed and dedicated to François's daughter Marguerite. Since he is writing to his loved one, everything he says is couched in poetic language and is personal in tone, whether he is describing contemporary living conditions or writing about ancient Greece, local geography or the world of the Turks. From 29th October to 5th November 1537 the fleet was at anchor off Porto Kayo, where the local people sold salted quails to the Frenchmen.

FABIANO BARBO 1571

19. Το δρομολόγιο του Fabiano Barbo στη Μάνη από 23/2 έως 11/3/1571.
Fabiano Barbo's itinerary in the Mani from 23rd February to 11th March 1571.

20. Αποσπάσματα από τις παρατηρήσεις του F. Barbo στον Γερολιμένα, Κούνο, Παλαιόκαστρο (Τηγάνι), Κάστρο του Πόρτο Κάγιο.
An excerpt from F. Barbo's notes on Yerolimenas, Kounos, Paleokastro (Tigani), the Castle of Porto Kayio.
Μετάφραση: Κ. Ντόκος από το χειρόγραφο ASV May, filza 48-1571.
Λακωνικές Σπουδές τ. Α΄, σ. 16-19.

21. Φωτογραφίες των οικισμών του Γερολιμένα, Κούνου, Παλαιόκαστρου (Τηγάνι), Κάστρου του Πόρτο Κάγιο που επισκέφθηκε ο F. Barbo.
Photos of the Settlements of Yerolimenas, Kounos, Paleokastro (Tigani), the Castle of Porto Kayio, visited by F. Barbo.
Φωτογραφίες/Photos: Πέτρος Καλονάρος 1930-1940.

Η Αποστολή του Fabiano Barbo στη Μάνη εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο των στρατιωτικών και διπλωματικών κινήσεων της Βενετίας κατά τον Ενετοτουρκικό πόλεμο του 1570-1573.

Ο Fabiano Barbo, γραμματέας του προβλεπτή των Κυθήρων S. Malipiero, περιοδεύει τον Φεβρουάριο του 1571 τη Μάνη προκειμένου να έρθει σε επαφή και συννενοήσεις με τους προεστούς και αρχηγούς των Μανιατών και να τους επιδόσει επιστολή του Δόγη της Βενετίας. Αποτέλεσμα της αποστολής αυτής υπήρξε το πρώτο επίσημο σύμφωνο μεταξύ της Βενετικής Διοίκησης και του *κοινού* των Μανιατών. Στο ημερολόγιο που ετήρησε κατά τη διάρκεια της οδοιπορίας του στη Μάνη και το οποίο κατόπιν υπέβαλε στον προβλεπτή των Κυθήρων καταγράφονται με λεπτομέρειες οι διαπραγματεύσεις που διεκπεραίωσε καθώς και πλήθος πληροφοριών για τα φρούρια και τις αρχαιότητες του τόπου.

Fabiano Barbo's mission to the Mani was one of the military and diplomatic moves made by Venice during the Turkish-Venetian war of 1570-1573. Barbo, the secretary to S. Malipiero, the Proveditor of Cerigo (Kythira), toured the Mani in February 1571 to negotiate with the Maniate chieftains and elders and give them a letter from the Doge. The outcome of his diplomacy was the first official pact between the Venetian Government and the Maniate community. In the journal of his travels, which he later presented to the Proveditor, he kept detailed records of his meetings and his talks and noted down a mass of information about the local castles and ancient ruins.

GIOSEPPE ROSACCIO 1598

Gioseppe Rosaccio, *Viaggio da Venetia a Constantinopoli per mare e per terra e insieme quel di Terra Santa,..., con brevita descritto...*,
Venetia, G. Franco, 1598.

22. Σελίδα τίτλου.
The title page.
Φωτογραφία/Photo.

23. Χάρτης της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.
Map of Southeastern Europe.
[Descrittione di quello i Turchi possedono in Europa...]
Χαλκογραφία/ Engraving: 23x16 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Gioseppe Rosaccio, *Viaggio da Venetia a Constantinopoli per mare e per terra e insieme quel di Terra Santa,..., con brevita descritto...*,
Venetia, G. Franco, 1598.

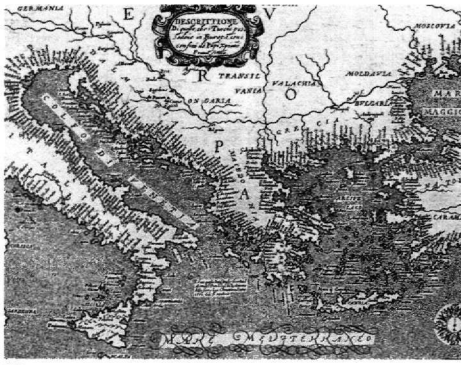

23

24. Άποψη του Κάστρου του Πόρτο Κάγιο.
View of the Castle of Porto Kayo.
[Forteza di Maina nunc sub Venetis]
Επιχρωματισμένη χαλκογραφία (αποδίδεται στον G. Rosaccio
/Coulored Engraving (attributed to G. Rosaccio): 16x23 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.

Ο ιταλός γεωγράφος Gioseppe Rosaccio, στα τέλη του 16ου και στις αρχές του 17ου αιώνα εκδίδει πολλούς άτλαντες και άλλα έργα γεωγραφίας, αστρονομίας και αστρολογίας. Πιθανότατα έχει αντιγράψει τους προγενέστερούς του χαρτογράφους G. F. Camocio και D. Bertelli. Η συγκεκριμένη έκδοση αποτελεί έναν εικονογραφημένο οδηγό των σταθμών από την Βενετία ως τα Ιεροσόλυμα και την Κωνσταντινούπολη.

The Italian geographer Giuseppe Rosaccio published numerous atlases and other works on geography, astronomy and astrology in the late sixteenth and early seventeenth centuries. He probably borrowed from the work of two earlier cartographers, G.F. Camocio and D. Bertelli. This book is a guide to the ports of call and staging-posts on the routes from Venice to Jerusalem and Constantinople.

VIAGGIO
DA VENETIA, A COSTANTINOPOLI
Per Mare, e per Terra, & insieme quello di Terra Santa.
DA GIOSEPPE ROSACCIO CON BREVITA' DESCRITTO.
Nel quale, oltre à Settantadui disegni, di Geografia, e Corografia si discorre, quanto in esso Viaggio, si ritroua.
CIOE'.
Città, Castelli, Porti, Golfi, Isole, Monti, Fiumi, E' Mari,
Opera vtile, à Mercanti Marinari, & à Studiosi di Geografia.

IN VENETIA, Appresso Giacomo Franco. 1598.

22

17ος αιώνας

Κατά τον 17ο αιώνα παρατηρείται μια σχετική πύκνωση του περιηγητικού ρεύματος προς την Ελλάδα. Οι αργοί ρυθμοί και οι σπάνιες επισκέψεις των προηγούμενων αιώνων τονώνονται παρόλο που οι ελληνικές περιοχές αποτελούν πάντα τον ενδιάμεσο χώρο στην πορεία των περιηγητών προς την Κωνσταντινούπολη, τα λιμάνια της Ανατολής ή τους Άγιους Τόπους. Διπλωμάτες, κληρικοί και έμποροι με ελάχιστες εξαιρέσεις διαπλέουν το Αρχιπέλαγος χωρίς να επιχειρούν το ταξίδι στην κλασσική γη. Η Ρώμη αποτελούσε επάξια ακόμη το κέντρο αναβίωσης του κλασσικού κόσμου. Η Ελλάδα και οι Έλληνες εντάσσονται στους στόχους και τα ενδιαφέροντα των περιηγητών μόλις στα τέλη του 17ου αιώνα (από το 1670 και μετά) όταν η αρχαιολογική περιέργεια θα γίνει εντονώτερη. Την εποχή αυτή, ένα ιδιαίτερο ρεύμα λογίων, εμπόρων και ειδικών επιστημόνων περιηγείται τον ελληνικό χώρο, κυρίως τον παράλιο και νησιωτικό. Αξίζει να σημειωθεί εδώ οτι η αφύπνιση της αρχαιολογικής περιέργειας είναι παράλληλη με την μελέτη του νεώτερου ελληνισμού και συνοδεύεται ευθύς εξ' αρχής και από την τάση αναζήτησης του αρχαίου πολιτισμού πίσω από τις εκφράσεις του σύγχρονου ελληνικού βίου.

Ο 17ος αι. βρίσκει τη Μάνη στο επίκεντρο της σύγκρουσης των δυτικών με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το ανεξάρτητο πνεύμα των κατοίκων της, η διαρκής επαναστατική τους διάθεση, το ετοιμοπόλεμο και εμπειροπόλεμό τους καθιστούν τους Μανιάτες σημαντικό παράγοντα για την ισορροπία της περιοχής.

Καθοριστικής σημασίας υπήρξαν οι πολιτικο-οικονομικές επιδιώξεις των Βενετών που συνέτειναν αποφασιστικά στη διατήρηση της επαναστατικής διάθεσης των Μανιατών. Τόσο το κάλεσμα σε αλλεπάλληλες εξεγέρσεις αλλά και η ανάγκη μετοικεσίας που ακολουθούσε κάθε φορά τα αντίποινα των Τούρκων, γίνονται τα βασικά δρώμενα στη Μάνη που κατά το δέκατο έβδομο αιώνα θα παρακολουθήσει από κοντά και θα συμμετάσχει ενεργά και αποτελεσματικά στους τουρκοενετικούς πολέμους με την ελπίδα ότι κάποτε θα απαλλαγεί από την τουρκική παρουσία.

Είναι προφανές οτι η Μάνη δεν αποτελεί πόλο έλξης περιηγητών κατά την περίοδο αυτή που σημαδεύεται από συνεχείς εξεγέρσεις. Ασφαλώς όσοι ολίγοι αποτολμούν να προσεγγίσουν τη χερσόνησο και να την περιηγηθούν είναι οι

17th Century

The seventheenth century saw an increase in the number of visitors to Greece, with travellers stopping in the country more frequently than in the previous century even though Greece itself was still only an intermediate stage on the way to Constantinople, the ports of the Levant or the Holy Land. With very few exceptions, these travellers were diplomats, churchmen and merchants, and they sailed through the Aegean without making any excursions to ancient sites, for Rome still held sway –and deservedly so – as the centre of the classical revival. European travellers did not really turn their sights on Greece and the Greeks until the latter part of the seventeenth century (from about 1670), when the craze for antiquarianism became more widespread. From then on there was quite a spate of visitors to Greece, mostly the coastal areas and islands, with numerous shcolars and scientists among them as well as merchants. It is worth noting that the awakening of interest in archaeology went hand in hand with the study of Neohellenism, and from the very outset the tendency was to look for the ancient civilization behind the visible features of contemporary Greek life.

In the seventeenth century the Mani was at the centre of the conflict between Western Europe and the Ottoman Empire. Its people were independent of spirit and irrepressibly rebellious; they were used to living on a war footing and they were seasoned fighters; and for all these reasons they were a major factor in the balance of power in the region.

The political and economic designs of the Venetians were of crucial importance to the region inasmuch as they encouraged the Maniates' rebellious tendencies. Successive usprising sand the population resettlements necessitated by Turkish reprisals after each revolt were the basic facts of life in the Mani, whose inhabitants took a close interest in the Turkish-Venetian wars of the seventeenth century and played an active and effective part in the fighting, in the hope of ridding themselves of the Turks sooner or later.

The Mani clearly captured the imagination of travellers during this period, which was punctuated

περισσότεροι απεσταλμένοι δυτικών κυβερνήσεων. Η κίνηση του Δούκα του Nevers στις αρχές μόλις του δέκατου έβδομου αιώνα (1618) είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της δυτικής ανταπόκρισης στις εκκλήσεις των Μανιατών για βοήθεια εναντίον των Τούρκων. Ο απεσταλμένος του Δούκα, ο Philippe de Lange Châteaurenault περιόδευσε τη Μάνη μαζί με τον Πέτρο Μέδικο επιχειρώντας να οργανώσει εξέγερση εναντίον των Τούρκων. Μετά την επιστροφή του στη Γαλλία, ο Philippe de Lange Châteaurenault υπέβαλλε στην κυβέρνησή του σημαντικά υπομνήματα σχετικά με την τοπογραφία, την οικονομία και την στρατιωτική κατάσταση της Πελοποννήσου. Ένας άλλος περιηγητής ο Τούρκος αξιωματούχος Evliva Çelebi, επισκέπτεται τη Μάνη το 1670 συνοδεύοντας το τουρκικό εκστρατευτικό σώμα. Αποστολή του ήταν να συμμετάσχει και ο ίδιος στην εκστρατεία της κατάκτησης της Μάνης προκειμένου να την περιγράψει με κάθε λεπτομέρεια. Έντονη είναι επίσης και η παρουσία των Βενετών απεσταλμένων, όπως του στρατιωτικού Antonio Branchi, ο οποίος βρίσκεται στη Μάνη το 1686 κατά την κατάκτηση της Κελεφά και σε υπόμνημά του προς τον F. Borgi καταθέτει πληροφορίες για τις βενετικές δυνάμεις στην περιοχή.

Οι τελευταίοι τουρκοβενετικοί πόλεμοι του τέλους του αιώνα είχαν ως αποτέλεσμα, ανάμεσα στα άλλα, και την τόνωση του δυτικού γεωγραφικού ενδιαφέροντος για την περιοχή. Οι Βενετοί V.M. Coronelli και P.A. Pacifico εξυμνούν με το έργο τους τα κατορθώματα των συμπατριωτών τους και τεκμηριώνουν με τις γεωγραφικές και τοπογραφικές περιγραφές αλλά και την πλούσια εικονογράφηση που συνοδεύει τα κείμενά τους, την εγκατάσταση των βενετικών δυνάμεων στην περιοχή. Στο ίδιο πνεύμα κινούνται και τα έργα των συγχρόνων τους Ολλανδών που υπογραμμίζουν με αυτόν τον τρόπο τις οικονομικές βλέψεις της χώρας τους για την ευρύτερη περιοχή της Πελοποννήσου και του παράλιου αιγαιοπελαγίτικου χώρου.

Η Μάνη όμως βρίσκεται στο θαλασσινό δρομολόγιο που συνδέει τη Δύση με την Ανατολή. Η γεωγραφική της θέση αλλά και η ιδιοτυπία των κατοίκων της κεντρίζει το ενδιαφέρον των δυτικών και την καθιστά υποχρεωτικό σημείο αναφοράς από πολλούς περιηγητές που περιπλέουν το Ταίναρο έχοντας άλλο προορισμό. Ο Chevalier L. d' Arvieux (1653), ο J. Thévenot (1661), ο J. Spon και ο G. Wheler (1675) είναι ενδεικτικά παραδείγματα ταξιδιωτών που θεωρούν απαραίτητο να περιλάβουν στη διήγησή τους ακού-

by frequent insurrections. Not surprisingly, most of the few who were brave enough to travel there were emissaries of foreign governments. The abortive plot of the Duke of Nevers early on in the century (1618) was a typical example of the Western response to appeals from the Maniates for assistance against the Turks. The Duke's envoy, Philippe de Lange Châteaurenault, toured the Mani wiht Pietro de' Medici trying to organize a revolt against the Ottoman Empire, and on his return to France he presented his government with important reports on the geography and economy of the Peloponnese and the military situation there. Another foreign visitor was Evliya Çelebi, a Turkish official who went to the Mani with the Turkish expeditionary force in 1670, having been instructed to accompany the army on its campaign for the conquest of the Mani in order to write a detailed first-hand account of it. Venetian government envoys, too, were frequent visitors: one of them was Antonio Branchi, an army officer, who went to the Mani in 1686 for the successful assault on Fort Kelefa and sent back a report to F. Borgi on the state of the Venetian forces in the area.

The last Turkish-Venetian wars of the late seventeenth century led to an upsurge of Western interest in the geography of the region, among other things. The Venetians Vicenzo Maria Coronelli and Pietro Antonio Pacifico wrote books extolling their countrymen's exploits, which also contain geographical and topographical information and numerous illustrations providing evidence of the Venetians' military presence in the area. A similar spirit pervades the writings of Dutch travellers of this period, reflecting their country's economic designs on the Peloponnese and the Aegean coastlands.

The Mani lay right on the main seaway from West to East. Its geographical position, coupled with the remarkable qualities of its inhabitants, stirred the interest of Western Europeans and led to its inclusion in the memoirs of many who sailed round Cape Tainaron (Matapan). Chevalier Laurent d'Arvieux (1653), Jean Thévenot (1661) and Jacob Spon and George Wheler (1675) are typical examples of European travellers who felt that their narratives would be

σματα για ένα τόπο που δεν επισκέφθηκαν ποτέ. Ο μύθος, των ανυπότακτων Μανιατών που ζουν από τις κλοπές και την πειρατεία και αποτελούν κίνδυνο για κάθε ταξιδιώτη, επαναλαμβάνεται από κείμενο σε κείμενο με ελαφρές παραλλαγές. Την κακή αυτή φήμη έρχεται να επιβεβαιώσει ο Άγγλος λόγιος J. Covel (1670), που μας παραδίδει μιαν αυθεντική μαρτυρία της πειρατικής δραστηριότητας των Μανιατών.

Ανάμεσα στα κείμενα αυτής της εποχής διακρίνεται η διήγηση του Γάλλου La Guilletière ο οποίος αν υπήρξε πραγματικό πρόσωπο, αποτελεί μοναδικό παράδειγμα περιηγητή που χωρίς να μετέχει σε οργανωμένη αποστολή, αποτόλμησε να επισκεφθεί τη Μάνη στα 1669. Το κείμενο υπογράφει ο αδελφός του ταξιδιώτη, ο ιστοριογράφος A. Guillet de Saint-Georges ο οποίος υποστηρίζει οτι βασίστηκε σε χειρόγραφες σημειώσεις που ελάμβανε τακτικά στο Παρίσι από τον La Guilletière. Φαίνεται όμως ότι πραγματική πηγή των πληροφοριών που παραθέτει ο A. Guillet απετέλεσαν τα υπομνήματα Γάλλων καπουτσίνων εγκατεστημένων στην Ελλάδα. Έτσι ίσως εξηγείται και η εκτενής αναφορά στη Μάνη, πολύ δυσανάλογη με τη διάρκεια παραμονής του περιηγητή, που δεν ξεπερνούσε τις μερικές ώρες. Τα περιηγητικά κείμενα που δημοσίευσε ο Guillet (1675 και 1676) περιέχουν πλούσιο πληροφοριακό υλικό για τον τόπο και τους κατοίκους του, αποτελώντας εξαίρεση ανάμεσα σε άλλες προσωπικές μαρτυρίες ταξιδιωτών της εποχής. Άλλη περίπτωση περιηγητή είναι και εκείνη του άγγλου εμπόρου B. Randolph, ο οποίος πράγματι περιηγήθηκε την Πελοπόννησο στα χρόνια που ακολούθησαν την πτώση του Χάνδακα, αλλά φαίνεται μάλλον απίθανο να επισκέφθηκε τη Μάνη σε μία περίοδο που σημαδεύεται από τις διώξεις των Μανιατών από τους Τούρκους καθώς επίσης και από έντονες εσωτερικές αναταραχές ή εκπατρισμό των κατοίκων.

Γίνεται προφανές οτι ο όρος "περιηγητισμός" για τη Μάνη του δέκατου έβδομου αιώνα πρέπει να εκληφθεί με την ευρεία του έννοια, αφού ο μεμονωμένος ταξιδιώτης θα κάνει την εμφάνισή του στην περιοχή μόλις τον επόμενο αιώνα. Μοναδικοί επισκέπτες παραμένουν τα μέλη αποστολών που μας παραδίδουν πληροφορίες σημαντικές γεωγραφικού, δημογραφικού, τοπογραφικού αλλά και πολιτικού περιεχομένου. Ο Μανιάτης στην καθημερινή του ζωή δεν αποτελεί ακόμα αντικείμενο παρατήρησης για τον ξένο επισκέπτη, που στόχο έχει κυρίως να εξυπηρετήσει τα

incomplete without some reference to the stories circulating about the Mani, even though they never actually went there themselves. The legend of the indomitable Maniates who made their living by piracy and brigandage and posed a threat to all who passed that way is retold in one book after another, with only slight variations. This bad reputation was confirmed by the English scholar John Covel (1670), who gave a first-hand account of the Maniates' piratical exploits.

One of the most interesting narratives of this period tells the story of a Frenchman named La Guilletière, who –if he really existed– is the only example of a traveller who dared to visit the Mani (in 1669) as a private individual rather than a member of an official expedition. It was published in the name of his brother, the historian A. Guillet de Saint-Georges, who claimed that it was based on manuscript notes which La Guilletière sent him regularly in Paris. However, it would appear that his real source was the memoirs of French Capuchin friars living in Greece. This might explain why the section on the Mani is so long when "La Guilletière" spent no more than a few hours there. The two volumes of travel writing published by Guillet (in 1675 and 1676) contain a wealth of information about the Mani and its people, in contrast to the personal memoirs of other travellers of that period. Another private traveller was the English merchant Bernard Randolph, who really did make a tour of the Peloponnese in the years following the fall of Candia, though it seems rather unlikely that he went to the Mani at a time when the local people were being persecuted by the Turks and the peninsula was racked by internal strife, with whole families emigrating to start a new life abroad.

It need hardly be said that the term "travellers" in a seventheenth-century context has to be understood in its broadest sense, as private travellers did not appear on the scene until the next century. Virtually the only people who went there were members of official missions, who recorded a good deal of useful information on the geography and topography of the area, the demographic situation and local politics. At that time the everyday life of the Maniates received scant attention from foreign

συμφέροντα της δυτικής κυβέρνησης που τον έστειλε. Θα πρέπει να περιμένουμε τον μεγάλο αιώνα του περιηγητισμού, την αλλαγή στους στόχους και τα ενδιαφέροντα του περιηγητή για να αποκτήσουμε τις πρώτες αυθεντικές μαρτυρίες για τον καθημερινό βίο των Μανιατών, για τις σκληρές συνθήκες διαβίωσης στην άνυδρη χερσόνησο της Μάνης.

visitors, who were chiefly concerned to promote the interests of the Western governments that had sent them there. We have to wait for the great age of foreign travel and the shift of travellers' aims and interests to find the first authentic accounts of the Maniates' everyday life and the harsh living conditions on their arid peninsula.

ΑΠΟΣΤΟΛΗ NEVERS 1618

Οι απεσταλμένοι του Δούκα του NEVERS στη Μάνη 1618.
The envoies of the Duke of NEVERS at the Mani 1618.

25. Οι οικισμοί της Μάνης σύμφωνα με την καταγραφή της αποστολής Nevers.
The villages of the Mani according to the list compiled by the Nevers mission.

26. Τα πιθανά δρομολόγια της αποστολής Nevers.
The propable routes taken by the Nevers mission.
Προέλευση/From: J.M. Wagstaff, Settlements in the South-Central Peloponnisos, ca 1618, *Historical Geography of the Balkans*, ed. by F.W. Carter 1977, London, p. 197-238.

27. Ο κατάλογος των 125 οικισμών της Μάνης και των πληθυσμών τους σύμφωνα με την καταγραφή της αποστολής Nevers.
The Nevers mission's list of the 125 villages of the Mani giving the population of each.
Προέλευση/From: J.A.C. Buchon, *Nouvelles Recherches historiques sur la principauté française de Morée et ses hautes barronies*, vol. I , Paris 1845.

28. Οικισμοί της Μάνης.
Οίτυλο (400 οικογένειες στα 1618).
Κελεφά (300 οικογένειες στα 1618).
Καστάνια (150 οικογένειες στα 1618).
Ανδρούβιστα (Μεγάλη Χώρα) και Τσέρια (80 και 40 οικογένειες αντίστοιχα στα 1618).
Νόμια, Κοίτα, Καλονιοί (30, 80 και 15 οικογένειες αντίστοιχα στα 1618).
Λάγεια (100 οικογένειες στα 1618).

Settlements of the Mani.
Itylo (400 families in 1618).
Kelefa (300 families in 1618).
Kastania (150 families in 1618).
Androuvista (Megali Hora) and Tseria (80 and 40 families respectively in 1618).
Nomia, Kita and Kalonii (30, 80 and 15 families respectively in 1618).
Layia (100 families in 1618).
Φωτογραφίες/Photos: Γιάννης Σαΐτας 1980.

Στην προσπάθειά τους να απαλλαγούν από τον τουρκικό ζυγό και να εξασφαλίσουν απόλυτη ελευθερία, οι Μανιάτες στράφηκαν για βοήθεια προς τον Charles de Gonzague, δούκα του Nevers (1580-1637), μακρινό απόγονο των Παλαιολόγων. Οι διαπραγματεύσεις διήρκεσαν επτά χρόνια περίπου (1612-1618) και στο διάστημα αυτό οι Μανιάτες ζούσαν με έντονη την ελπίδα της απελευθέρωσης. Μέσα στα πλαίσια ενός τέτοιου σχεδίου, ο Δούκας του Nevers έστειλε στη Μάνη (1618) τον κόμη Philippe de Lange Châteaurenault

ο οποίος, μαζί με τον Πέτρο Μέδικο που τον συνόδευε, στόχο είχε την συγκέντρωση πληροφοριών αλλά και την επαφή με τους κατοίκους. Όταν επέστρεψε στη Γαλλία ο Philippe de Lange Châteaurenault υπέβαλε στο Δούκα υπομνήματα σχετικά με την οικονομική και στρατιωτική κατάσταση της Πελοποννήσου. Τα υπομνήματα αυτά μας προσφέρουν σπάνιο και πολύτιμο πληροφοριακό υλικό για τη Μάνη στις αρχές του17ου αιώνα.

In their efforts to throw off the Turkish yoke and win complete freedom, the Maniates sought the assistance of Charles de Gonzague, Duke of Nevers (1580-1637), a distant descendant of the Byzantine imperial family of Palaiologos. Their negotiations with him went on for about seven years (1612-1618), and throughout that time they lived in real hope of liberation. In 1618 the Duke sent out an emissary, Count Philippe de Lange Chateaurenault, who travelled out to the Mani with Pietro de' Medici to gather intelligence and make contact with the local people. On his return to France Chateaurenault presented his reports on the economic and military situation in the Peloponnese, which provide valuable information on the state of the Mani in the early seventeenth century.

JOHN COVEL 1670

30

Early Voyages and Travels in the Levant. I. The Diary of Master Thomas Dallam 1599-1600. II. Extracts from the Diaries of Dr. John Covel, 1670-1679... edited... by J. Theodore Bent... London, Hakluyt Society, 1893.

29. Η σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

30. Η προσωπογραφία του John Covel (1638-1722), από πίνακα στο Christ's Colleg Cambridge.
Portrait of John Covel (1638-1722), from the painting at the Christ's College, Cambridge.
Φωτογραφία/Photo.

Ο άγγλος κληρικός και ελληνομαθής λόγιος John Covel (1638-1722) ταξίδεψε στην Ανατολή για επτά χρόνια (1670-1676) και έμεινε κυρίως στην Κωνσταντινούπολη. Δεν επισκέφθηκε τη Μάνη αλλά είχε προσωπική εμπειρία της πειρατικής δραστηριότητας των Μανιατών καθώς περιέπλεε το Ταίναρο επιβαίνοντας σε αγγλικό πολεμικό πλοίο.

The Englishman John Covel (1638-1722), a clergyman and Greek scholar, spent seven years travelling in the East (1670-1676), making his base at Constantinople. He did not go to the Mani, but he had first-hand experience of the Maniates' piratical activities when he was sailing round Cape Tainaron (Matapan) in a British warship.

SIEUR DE LA GUILLETIERE 1669

31. Sr. de La Guilletière, *Athenes Ancienne et Novvelle et l'estat present de l'empire des Turks...*, seconde edition, Paris, E. Michallet, 1675.
Μουσείο Μπενάκη.

32. Sr. de La Guilletière, *Lacedemone Ancienne et Novvelle...*, Paris, J. Ribou, 1676.
Μουσείο Μπενάκη.

Ο Γάλλος Guillet de Saint-Georges (1625-1705), ιστοριογράφος και μέλος της Ακαδημίας των Καλών Τεχνών, είναι ο συντάκτης του *Athènes ancienne et nouvelle,* Paris 1675, και του *Lacédémone ancienne et nouvelle,* Paris 1676, τα οποία όμως προσγράφει στον αδελφό του La Guilletière, υποστηρίζοντας οτι βασίστηκε στις χειρόγραφες προσωπικές του σημειώσεις που ελάμβανε τακτικά στο Παρίσι κατά τη διάρκεια των ταξιδιών του. Πιθανολογείται όμως ότι ο La Guilletière είναι πρόσωπο φανταστικό και φαίνεται οτι πραγματική πηγή των πληροφοριών αποτελούσαν τα υπομνήματα Γάλλων καπουτσίνων εγκατεστημένων στην Ελλάδα. Σύμφωνα με το *Athènes ancienne et nouvelle,* ο La Guilletière αποβιβάσθηκε στη Μάνη στις αρχές Απριλίου 1669 όπου δεν φαίνεται να παρέμεινε πάνω από μία μέρα. Πλησιάζει και πάλι την περιοχή στα τέλη Μαΐου της ίδιας χρονιάς, χωρίς όμως ποτέ να ταξιδέψει στην ενδοχώρα. Το δεύτερο αυτό μέρος του ταξιδιού περιγράφεται στο *Lacédémone ancienne et nouvelle* που εκδόθηκε μόλις ένα χρόνο μετά το *Athènes ancienne et nouvelle.* Αξιοπρόσεκτες είναι οι δημογραφικές εκτιμήσεις καθώς και οι λεπτομερείς παρατηρήσεις που περιέχονται στα δύο βιβλία και αναφέρονται κυρίως στις καθημερινές συνήθειες των Μανιατών, στον ιδιότυπο τρόπο διαβίωσής τους αλλά και στην ίδια τους τη γλώσσα.

The Frenchman La Guilletière is thought to have been an imaginary person. Moreover, the accounts of his travels are written not in his own name but in that of his brother, Guillet de Saint-Georges (1625-1705), a historian later elected to the Académie des Beaux-Arts, who claimed that his books were based on "La Guilletière's" own manuscript notes, which he had kept up regularly during his travels. However, it would appear that his real source was the memoirs of French Capuchin friars living in Greece. According to *Athènes ancienne et nouvelle,* La Guilletière landed at Yerolimenas in early April 1669 but apparently stayed no more than a day there. He then went back to the Mani at the end of the next month, but even then he never penetrated the interior. That second visit is described in *Lacédémone ancienne et nouvelle*, published barely a year after *Athènes ancienne et nouvelle,* which is of interest for its detailed observations on the everyday life of the Maniates, its comments on their dialect and its demographic estimates.

EVLIYÂ ÇELEBI 1670

33. Το δρομολόγιο του Evliyâ Çelebi στη Μάνη, Ιούλιος 1670.
The route taken by Evliyâ Çelebi in the Mani, July 1670.

34. Περιγραφή του κάστρου της Ζαρνάτας.
Description of Zarnata castle.

Θ. Κωτσάκης: "Ο Evliyâ Çelebi στην Πελοπόννησο", *Πελοποννησιακά* 14, (1980-1981), σελ. 297.

Ο τούρκος αξιωματούχος Evliyâ Çelebi (1611-1679) περιηγήθηκε ολόκληρη την οθωμανική αυτοκρατορία ταξιδεύοντας επί σαράντα έτη. Τις περιοδείες του αρχίζει σε ηλικία 27 ετών (το 1638) ακολουθώντας συνήθως τα οθωμανικά στρατεύματα στις εκστρατείες τους. Ταξιδεύει άλλοτε σαν πολεμιστής και άλλοτε σαν μουεζίνης και συχνά ως σύμβουλος και επίσημος ιστοριογράφος του τουρκικού κράτους, καταγράφοντας με ευσυνειδησία αλλά πολλές φορές και με απίστευτη ευπιστία τις πληροφορίες που αντλεί από Τούρκους και Έλληνες. Το κείμενό του περιέχει ανακρίβειες και λάθη, αλλά θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί και ως αποτύπωση των αντιλήψεων και των παρεφθαρμένων παραδόσεων της εποχής. Στη Μάνη πηγαίνει το 1670, κατά την επάνοδό του από τον Χάνδακα, με σκοπό να συμμετάσχει και να περιγράψει λεπτομερώς την εκστρατεία για την κατάκτησή της. Οι πληροφορίες που παραδίδει είναι κυρίως τοπογραφικές και δημογραφικές, χωρίς να παραλείπει τις περιγραφές κάστρων αλλά και τα προϊόντα της κάθε περιοχής.

Evliyâ Çelebi (1611-1679) was a Turkish official who spent forty years touring the whole of the Ottoman Empire, starting at the age of twenty-seven (in 1638) and usually following the Turkish army on its campaigns. Sometimes he went as a soldier, sometimes as a muezzin and frequently as an adviser and official historian of the Turkish Government, recording the information he received from Turks and Greeks conscientiously, but often with unbelievable naïveté. His work is full of inaccuracies and factual errors, but despite its faults it may be described as a fair record of the opinions and traditions prevailing at the time. Çelebi went to the Mani in 1670 on his way back from Crete, where he had been with the Turkish army as a war historian. He wrote a detailed account of the campaign in which the Mani was captured. Most of his information is topographical and demographic, but he also describes the castles he has seen and the products of the various regions.

BERTRAND RANDOLPH 1675

35. Bertrand Randolph, *The Present State of the Morea..., 3d edition,* London, W. Notts & T. Bernet, 1689.

Βιβλιοθήκη Σ. Λοβέρδου.

36. Χάρτης της Πελοποννήσου.
Map of the Peloponese.

[Morea olim Peloponnesus. Ber. Randolph auctor]

Δύο ένθετα/Two insets:

The habit of an Albanian sheepheard. & Malvasia ol. Epidaurus.

Χαλκογραφία/Engraving: 53x43,5 cm.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From:Bertrand Randolph,*The Present State of the Morea..., 3d edition,*

London, W. Notts & T. Bernet, 1689.

Ο άγγλος έμπορος Bernard Randolph ταξίδεψε στην Ελλάδα από το 1671 έως το 1679 και κατά το διάστημα αυτό περιηγήθηκε την Πελοπόννησο, τη Στερεά και τα νησιά του Αιγαίου. Δεν γνωρίζουμε αν πράγματι επισκέφθηκε τη Μάνη την οποία ορίζει επιγραμματικά ως τόπο κατοικίας των Μανιατών. Ο Randolph επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στον ιδιότυπο χαρακτήρα των κατοίκων, υπογραμμίζει το ανεξάρτητο πνεύμα τους και αναφέρεται διεξοδικά στο φαινόμενο της πειρατείας.

The English merchant Bernard Randolph travelled in Greece from 1671 to 1679. He toured the Peloponnese, Central Greece and the Aegean islands, but it is not known whether he actually went to the Mani, which he defines succinctly as the place where the Maniates live. He was particularly interested in their maverick character, emphasizing their independent spirit and discoursing at length on their acts of piracy.

ANTONIO BRANCHI 1686

Antonio Branchi, *Copia di una Lettera Curiosissima scritta da Chielefa dal Sig. Antonio Branchi tenente in quella piazza...*, Venetia & Bologna, G. Monti, 1686.

37.1 Σελίδα τίτλου/Title page.

Φωτογραφία/Photo.

37.2 Τελευταία σελίδα/Last page.

Φωτογραφία/Photo.

Ο βενετός στρατιωτικός, εγκατεστημένος στην Κελεφά, Antonio Branchi σε επίσημη επιστολή του προς τον Francesco Borghi αναφέρεται στην κατάσταση των βενετικών δυνάμεων στην περιοχή καθώς και στις σχέσεις τους με τους Τούρκους. Η τρισέλιδη αυτή επιστολή αποτελεί ιστορικό τεκμήριο για την παρουσία και τη δύναμη της Βενετίας στην περιοχή.

Antonio Branchi, a Venetian army officer stationed at Fort Kelefa immediately after its capture, wrote an official letter to Francesco Borghi reporting on the state of the Venetian forces in the area and their relations with the Turks. This three-page letter, provides documentary evidence of the strong Venetian presence in the area.

VICENZO-MARIA CORONELLI 1686

38. P.M. Coronelli, *Memorie Istoriografiche delli Regni della Morea e Negreponte e luoghi adiacenti...*, Venezia 1686.

Μουσείο Μπενάκη.

39. Άποψη του Ακρωτηρίου Ταίναρον.
View of Cape Tainaron.

[Capo Matapan]

Χαλκογραφία/Engraving: 13x17 cm.

Συλλογή/Collection: Χ. Τζαννετάκη.

Προέλευση/From: P.M. Coronelli, *Memorie Istoriografiche delli Regni della Morea e Negreponte e luoghi adiacenti...*, Venezia 1686.

40. Άποψη της Ζαρνάτας.
View of Zarnata.

[Zarnata]

Χαλκογραφία/Engraving: 13x17 cm.

Συλλογή/Collection: Χ. Τζαννετάκη.

Προέλευση/From: P.M. Coronelli, *Memorie Istoriografiche delli Regni della Morea e Negreponte e luoghi adiacenti...*, Venezia 1686.

41. Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα των οχυρώσεων του Πασαβά.
Plan of the fortifications of Passava.
[Passava]
Χαλκογραφία/Engraving: 13x17 cm.
Συλλογή/Collection: Χ. Τζαννετάκη.
Προέλευση/From: P.M. Coronelli, *Memorie Istoriografiche delli Regni della Morea e Negreponte e luoghi adiacenti...*, Venezia 1686.

42. Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα των οχυρώσεων της Κελεφά.
Plan of the fortifications of Kelefa.
[Chielafa]
Χαλκογραφία/Engraving: 13x17 cm.
Συλλογή/Collection: Χ. Τζαννετάκη.
Προέλευση/From: P.M. Coronelli, *Memorie Istoriografiche delli Regni della Morea e Negreponte e luoghi adiacenti...*, Venezia 1686.

43. Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα των οχυρώσεων της Ζαρνάτας.
Plan of the fortifications of Zarnata.
[Pianta di Zarnata]
Χαλκογραφία/Engraving: 13x17 cm.
Συλλογή/Collection: Χ. Τζαννετάκη.
Προέλευση/From: P.M. Coronelli, *Memorie Istoriografiche delli Regni della Morea e Negreponte e luoghi adiacenti...*, Venezia 1686.

44. Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα των οχυρώσεων του Πόρτο Κάγιο.
Plan of the fortifications of Porto Kayio.
[Pianta di Maina]
Χαλκογραφία/Engraving: 13x17 cm.
Συλλογή/Collection: Χ. Τζαννετάκη.
Προέλευση/From: P.M. Coronelli, *Memorie Istoriografiche delli Regni della Morea e Negreponte e luoghi adiacenti...*, Venezia 1686.

45. Άποψη της Κελεφά.
View of Kelefa.
[Veduta di Chielafa]
Χαλκογραφία/Engraving:13x17 cm.
Συλλογή/Collection:Χ. Τζαννετάκη.
Προέλευση/From: P.M. Coronelli, *Memorie Istoriografiche delli Regni della Morea e Negreponte e luoghi adiacenti...*, Venezia 1686.

38

39

Ο βενετός γεωγράφος και λόγιος Vincenzo Coronelli (1650-1717) ταξίδεψε ελάχιστα αλλά με τη διδακτική του δραστηριότητα, το πλούσιο χαρτογραφικό του έργο καθώς και με το πολυπληθές εργαστήριό του, συνέβαλε σημαντικά στην ανάπτυξη της Γεωγραφίας της εποχής του. Με την έναρξη του Τουρκοενετικού πολέμου, το 1684, τα έργα του Coronelli

αφιερώνονται στις ένδοξες νίκες και κατακτήσεις των συμπατριωτών του. Την εποχή αυτή εκδόθηκε και το βιβλίο του για το Μοριά που γνώρισε μεγάλη επιτυχία και επανεκδόθηκε πολλές φορές. Το απόσπασμα για τη Μάνη δίνει έμφαση στα ενετοκρατούμενα κάστρα της περιοχής και πλαισιώνεται από πλούσια εικονογράφηση.

The Venetian geographer and scholar Vincenzo Coronelli (1650-1717) travelled very little, but he did a great deal for the advancement of geography in his time through his teaching, his prolific cartographical work and the output of his workshop, where he employed a large staff. After the outbreak of the Venetian-Turkish War in 1684 he tended to glorify his countrymen's victories and conquests in his writings. It was during that period that he published his book about the Morea, which became a best-seller and was reissued several times. The section on the Mani deals mainly with the Venetian-held castles in the region and is lavishly illustrated.

PIETRO ANTONIO PACIFICO 1684-88
GIUSTO EMILIO ALBERGHETI 1704

46. *Descrittione delle Provincie che formano la tanto decantata penisola della Morea... di D.P.A.P.* (Pier'Antonio Pacifico), Venetia, Albrizzi, 1686.
Βιβλιοθήκη Σ. Λοβέρδου.

47.1. *Breve descrizzione corografica del Peloponneso ó Morea..., di D. Pier'Antonio Pacifico..., Aggiuntovi la notizia..., fatta dal Sig. Giusto Alberghetti ingegnero...*, Venezia, Lovisa, 1704.
Βιβλιοθήκη Σ. Λοβέρδου.

47.2. Σελίδες/Pages 134-135: κατάλογος των τοπωνυμίων της Μάνης, 1704.
Φωτογραφίες/Photos.

48. Άποψη της Ζαρνάτας.
View of Zarnata.
[Zarnata]
Χαλκογραφία/Engraving: 8x13 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Breve descrizzione corografica del Peloponneso ó Morea..., di D. Pier'Antonio Pacifico..., Aggiuntovi la notizia..., fatta dal Sig. Giusto Alberghetti ingegnero...*, Venezia, Lovisa, 1704.

49. Άποψη του Πασαβά.
View of Passava.
[Passaua]
Χαλκογραφία/Engraving: 6x11 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Breve descrizzione corografica del Peloponneso ó Morea..., di D. Pier'Antonio*

Pacifico..., Aggiuntovi la notizia..., fatta dal Sig. Giusto Alberghetti ingegnero..., Venezia, Lovisa, 1704.

50. Άποψη της Κελεφά.
View of Kelefa.
[Chielafa]
Χαλκογραφία/Engraving: 6x11 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Breve descrizzione corografica del Peloponneso ó Morea..., di D. Pier'Antonio Pacifico..., Aggiuntovi la notizia..., fatta dal Sig. Giusto Alberghetti ingegnero...*, Venezia, Lovisa, 1704.

51. Άποψη του Πόρτο Κάγιο.
View of Porto Kayio.
[Maina]
Χαλκογραφία/Engraving: 6x11 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Breve descrizzione corografica del Peloponneso ó Morea..., di D. Pier'Antonio Pacifico..., Aggiuntovi la notizia..., fatta dal Sig. Giusto Alberghetti ingegnero...*, Venezia, Lovisa, 1704.

52. *Esatta Notitia del Peloponeso, volgarmente penisola della Morea Divisa in otto provincie...*,Venetia, Albrizzi, 1687. (Αποδίδεται στον Pier'Antonio Pacifico/Attributed to Pier'Antonio Pacifico).
Μουσείο Μπενάκη.

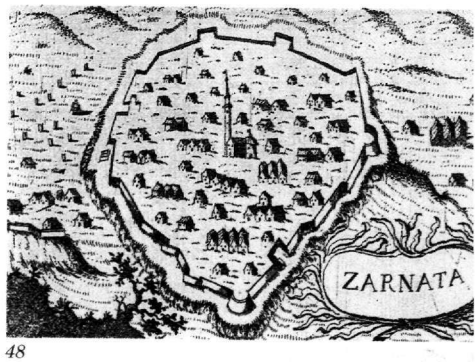

48

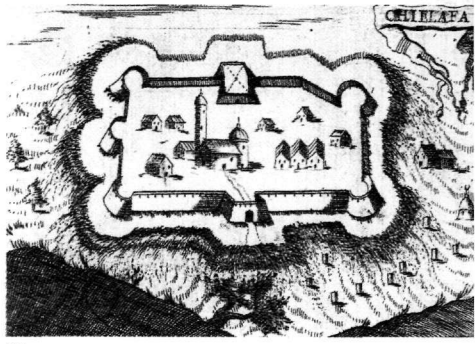

50

Ο βενετός ιερέας Pier' Antonio Pacifico μελέτησε για πολλά χρόνια την τοπογραφία της Ελλάδας την οποία όμως δεν γνωρίζουμε αν πράγματι επισκέφθηκε. Τα βιβλία του για την Πελοπόννησο είναι γεωγραφικού περιεχομένου και εξαιρετικά πλούσια σε τοπωνύμια. Ο Pacifico εστιάζει το ενδιαφέρον του στις ενετοκρατούμενες περιοχές της Μάνης κατά την περίοδο 1684-1700, προσφέρει λεπτομερείς τοπογραφικές περιγραφές καθώς και πλούσια εικονογράφηση. Το ανώνυμο έργο *Esatta notitia del Peloponneso,* αποδίδεται από πολλούς στον Pacifico και παρουσιάζει εκτενή περιγραφή των ενετοκρατούμενων κάστρων στη Μάνη καθώς και πληροφορίες για τη δράση των Βενετών στην περιοχή.

Ο βενετός Giusto Emilio Alberghetti (1666-1755) υπηρέτησε τη Δημοκρατία της Βενετίας στη Δαλματία, το Μοριά και τη Στερεά πότε σαν στρατηγός του πυροβολικού και πότε σαν ειδικός της βαλιστικής. Υπήρξε μελετητής των αμυντικών και επιθετικών στρατιωτικών συστημάτων της εποχής του και συνέβαλε στη διατήρηση των πρόσφατων βενετικών κτήσεων. Σε μία τοπογραφική μελέτη του για την Πελοπόννησο που φιλοξενείται στο έργο του Pacifico, *Breve descrizzione corografica del Peloponneso o' Morea,* Venezia 1704, ο Alberghetti συμβάλλει στη γεωγραφική γνώση της εποχής του παραθέτοντας καταλόγους τοπωνυμίων ανά περιοχές.

Pier' Antonio Pacifico, a priest from Venice, spent many years studying the topography of Greece, though it is not known whether he ever actually went there. His writings about the Peloponnese are geographical textbooks which are extremely informative about place-

names. His interest in the Mani is centred on the areas that were occupied by the Venetians from 1684 to 1700, and his work is full of detailed topographical descriptions and is copiously illustrated. The anonymous *Esatta notitia del Peloponneso,* which many scholars attribute to Pacifico, gives lengthy descriptions of the Venetian-held castles in the Mani and a good deal of information about the Venetians' operations in the area.

Giusto Emilio Alberghetti (1666-1755) was a Venetian who served his country in Dalmatia, the Morea and Central Greece, some of the time as an artillery general and for the rest as a ballistics expert: he was a specialist on the latest offensive and defensive systems and helped the Venetians to retain possession of the territories they had recently regained. A topographical study of the Peloponnese by Alberghetti, which was published in Pacifico's *Breve descrizzione corografica del Peloponneso o' Morea,* Venice 1704, contains lists of place-names classified by regions, which contribute to our knowledge of the geography of the Morea at that time.

OLFERT DAPPER 1688

53. Olfert Dapper, *Naukeurige Beschryving van Morea, Eertijts Peloponnesus, En d Eilanden, Gelegen onder de Kusten van Morea...,* Amsterdam, Wolfgangh, Waesbergen etc..., 1688.
Μουσείο Μπενάκη.

54. Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα του Κάστρου του Πόρτο Κάγιο και άποψη του Ταίναρου.
Plan of the Castle of Porto Kayio and view of the Cape Tainaron.
[Capo Matapan Plan de Maina]
Χαλκογραφία/Engraving: 30x20 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *O. Dapper, Naukeurige Beschryving van Morea, Eertijts Peloponnesus, En de Eilanden, Gelegen ouder de Kusten van Morea...,*Amsterdam, Wolfgangh, Waesbergen etc..., 1688.

Ο ολλανδός γιατρός και γεωγράφος Olfert Dapper (1636-1689) δεν ταξίδεψε ποτέ στην Ελλάδα, αλλά βασίστηκε πιθανότατα σε μαρτυρίες περιηγητών. Τα κείμενά του έχουν μια γεωγραφική και ιστορική οπτική και συνοδεύονται από πλούσια και αξιόλογη εικονογράφηση. Στο βιβλίο του για την Πελοπόννησο αναφέρεται διεξοδικά στη Μάνη και προβάλλει τα κάστρα της Ζαρνάτας, του Κελεφά και του Πασσαβά, πιθανότατα επηρεασμένος από τις επιτυχίες των Βενετών εναντίον των Τούρκων στα 1685-8. Η εικονογράφηση προέρχεται από άλλες πηγές και ιδιαίτερα από τον Coronelli.

Olfert Dapper (1636-1689) was a Dutch physician and geographer who never went to Greece himself. His writings, which are probably based on travellers' reports, have a geographical and historical slant and contain numerous illustrations of high quality. In his

book on the Peloponnese he writes about the Mani at considerable length and gives prominence to the castles of Zarnata, Kelefa and Passava, his interest having probably been aroused by reading about the Venetian victories over the Turks in 1685-1688. His illustrations are taken from other sources, notably Coronelli.

54

18ος αιώνας

Κατά τον 18ο αιώνα, εποχή του Διαφωτισμού, που χαρακτηρίζεται από την πίστη στον ορθολογισμό, την διάθεση συγκέντρωσης και οργάνωσης των γνώσεων καθώς και από μία έντονη ανθρωπολογική περιέργεια, τα ταξίδια πολλαπλασιάζονται και αυξάνονται οι επαφές ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση. Το έντονο ενδιαφέρον για την κλασσική αρχαιότητα, τα μνημεία, τις ενδυμασίες, τις τέχνες φέρνουν τους ξένους περιηγητές προς τη σύγχρονη Ελλάδα. Ακόμη, το ενδιαφέρον για τις επιστήμες, όπως η ιστορία και η γεωγραφία, αλλά και για τις κοινωνίες και τους ανθρώπους εμπλουτίζουν τα περιηγητικά κείμενα, ολοένα και περισσότερο καθώς προχωρά ο αιώνας, με πληθυσμιακές, διοικητικές και οικονομικές πληροφορίες για τις διάφορες περιοχές της Ελλάδας.

Την ίδια εποχή η Μάνη, μέσα από ένα πολύπλοκο πλέγμα διεθνών σχέσεων και σχεδίων των ξένων δυνάμεων, θα βρεθεί ξανά στο επίκεντρο του ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος. Ρωσσικές, γαλλικές και αγγλικές επιδιώξεις, συμφέροντα και ανταγωνισμοί μεγαλώνουν και οξύνονται γύρω από την Πελοπόννησο και ιδιαίτερα γύρω από τη Μάνη με τη στρατηγική θέση, τους εμπειροπόλεμους κατοίκους και τα κάστρα της.

Γεγονότα όπως τα ορλωφικά και η απόβαση του Θεόδωρου Ορλώφ στο Οίτυλο (1770), ο δεύτερος ρωσοτουρκικός πόλεμος, που στη λήξη του ο Λάμπρος Κατσώνης έφθασε στο Πόρτο Κάγιο (1792) και προσπάθησε να ξεσηκώσει τους Μανιάτες και η παρουσία των δημοκρατικών Γάλλων στα γειτονικά Κύθηρα κατά την προσάρτηση των Επτανήσων στη Γαλλία του Βοναπάρτη ήταν επόμενο να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των ξένων για την περιοχή και τους κατοίκους της.

Τα ιστορικά γεγονότα της εποχής, οδήγησαν επίσημες γαλλικές αποστολές αλλά και φιλοπερίεργους γάλλους περιηγητές ή εντεταλμένους προξένους να ενδιαφερθούν για τη Μάνη και τους Μανιάτες. Συγκεκριμένα για το ρόλο των Μανιατών στα ορλωφικά ενδιαφέρθηκε ο πρόξενος στα Επτάνησα Grasset St. Sauveur, ο περιηγητής G.A. Olivier, και κυρίως ο νεαρός αρχαιολάτρης και μετέπειτα πρέσβυς της Γαλλίας στην Πύλη Choiseul-Gouffier, ο οποίος πραγματοποίησε μια σύντομη επίσκεψη στον τόπο. Κυριώτερος εκφραστής του πρώϊμου φιλελληνισμού, ο Choiseul Gouffier, παρόλο που υπολογίζει στους Μανιάτες για την μελλοντική απελευθέρωση της Ελλάδας, διατηρεί κριτική στάση απέναντί τους, αποδίδοντας την αποτυχία των Ορλώφ, στις λη-

18th Century

The eighteenth century was the age of the Enlightenment, the Age of Reason, marked by a thirst for the expansion and scientific classification of human knowledge and intense anthropological curiosity. This was a period of greatly increased contact between East and West. The craze for classical antiquity, ancient monuments, costumes and arts and crafts brought foreigners to Greece in large numbers to see the country as it was in their own time, and their interest in history, geography, the social sciences and human studies enriched their writings, more and more as time went on, with information about the population and the administrative and economic conditions of the various parts of Greece.

Meanwhile the Mani, caught up in the complex tangle of international relations and the machinations of foreign powers, found itself once again in the limelight of European political affairs. The Russians, the French and the British all had interests in and designs on the Peloponnese, especially the Mani with its strategic position, its fortresses and its battle-hardened warriors, and the rivalry between them steadily intensified.

Episodes such as the abortive Orloff uprising, when Theodore Orloff landed with an armed force at Itylo (1770), the second Russo-Turkish War, at the end of which Lambros Katsonis arrived at Porto Kayo (1792) and tried to raise the Maniates in revolt, and the presence of the Republican French on nearby Kythira after Napoleon had annexed the Ionian Islands to France, naturally attracted outside attention to the Mani and its inhabitants.

The historic events of this period caused official French missions –and also some individual French travellers motivated only by curiosity– to take notice of the Mani and the Maniates. Their role in the Orloff revolt, for example, attracted the interest of the French consul in the Ionian Islands, Grasset Saint-Sauveur, the traveller G.A. Olivier and most of all the young antiquarian Comte de Choiseul-Gouffier, the future French ambassador in Constantinople, who visited the peninsula. Although Choiseul-Gouffier, the principal exponent of early Philhellenism, envisaged a role for the Maniates in the liberation of Greece, he recognized their faults and blamed the failure of the Orloff revolt on their rapacity and

στείες, αρπαγές και αυθαιρεσίες τους. Ο F.C.H.L. Pouqueville, ο οποίος αργότερα θα διατελέσει γενικός πρόξενος στα Γιάνενα και πρόξενος στην Πάτρα, συγκέντρωσε ποικίλες πληροφορίες για τη Μάνη και τους ανθρώπους της εκμεταλλευόμενος τις εμπειρίες από την παραμονή του στον ελληνικό χώρο. Ο Dimo και ο Nicoló Stephanopoli ήταν το 1798 απεσταλμένοι του Ναπολέοντα στη Μάνη, την εποχή που το γαλλικό ενδιαφέρον στρεφόταν προς αυτή την επαναστατική εστία. Τα στοιχεία που παραθέτουν οι τελευταίοι, αποτελούν πολύτιμη και αυθεντική πηγή πληροφοριών σχετικά με τα έθιμα και τις παραδόσεις των Μανιατών, την κοινωνική και διοικητική δομή του τόπου.

Λίγα χρόνια πριν, οδηγημένος από προσωπική περιέργεια και αρχαιολογικό ενδιαφέρον, ο άγγλος ευγενής και λόγιος John Morritt περιήλθε συστηματικά την περιοχή της Μάνης στα 1795 αφήνοντας μια σημαντική και αξιόπιστη μαρτυρία. Ο συμπατριώτης του, ο βοτανολόγος Sibthorp, συγγραφέας της μνημειώδους *Flora Graeca,* που επισκέφθηκε σχεδόν τατόχρονα την περιοχή ενδιαφερόταν κυρίως για τη μελέτη και συλλογή βοτάνων. Δύο χρόνια αργότερα πέρασε από τη Μάνη και ο γάλλος ζωγράφος A.L. Castellan επιστρέφοντας από την Κωνσταντινούπολη στη Γαλλία. Τα σχέδιά του αποτελούν σημαντικά τεκμήρια για τον καθημερινό βίο των κατοίκων της Πελοποννήσου.

Όπως συμβαίνει αρκετά συχνά στα περιηγητικά οδοιπορικά, η Μάνη αναφέρεται και από περιηγητές, οι οποίοι είτε απλώς την περιέπλευσαν, όπως ο Sieur de Pellegrin (1718), ο De Mirone (1720), οι ολλανδοί Van Egmont και J. Heymen τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα και ο J. Montague (1738) και ο J.N. Bellin (γύρω στο 1770), είτε δεν προχώρησαν ποτέ στα εδάφη της, όπως ο abbé Fourmont (1730).

Οι ποικίλοι στόχοι που οδήγησαν τους ξένους ως τη Μάνη, καθώς και ο τρόπος προσέγγισης και ο χρόνος παραμονής τους διαμόρφωσαν ως ένα βαθμό τον τρόπο που περιέγραψαν τον τόπο και τους κατοίκους του.

Όσοι δεν επισκέφθηκαν τον τόπο ή πραγματοποίησαν ένα επιπόλαιο πέρασμα αναφέρονται στα πιο γνωστά στον ευρωπαϊκό χώρο στοιχεία για τη Μάνη, όπως η πολεμική ετοιμότητα των κατοίκων, ανδρών και γυναικών, τα έθιμα της αρπαγής και της εκδίκησης. Ανθελληνικά αισθήματα ή φιλοτουρκικά συμφέροντα έδωσαν περιγραφές που επιμένουν κυρίως στις αρπακτικές διαθέσεις των Μανιατών.

Εκτός από τα ειδικά ενδιαφέροντα και τις ιδεολογικές τοποθετήσεις των ξένων, η μικρή συνήθως χρονική διάρ-

lawlessness. F.C.H.L. Pouqueville, who later became consul-general at Yannina and consul at Patras, made good use of his time in Greece and amassed all sorts of information about the Mani and its people. Dimo and Nicolo Stephanopoli were sent to the Mani by Napoleon in 1798, when the French were taking a serious interest in this breeding-ground of revolutionaries. Their reports are a valuable source of reliable information about the traditions and customs of the Maniates and the social and administrative structure of the region.

A few years earlier, in 1795, an aristocratic English scholar named John Morritt, motivated by a mixture of plain curiosity and archaelogical interest, had made a tour of the Mani, covering the ground systematically, keeping accurate notes which are of considerable value. A compatriot of his, the botanist John Sibthorp who wrote the monumental *Flora Graeca,* visited the peninsula at about the same time, chiefly for the purpose of studying and collecting wild flowers and herbs. Two years later the French artist A.L. Castellan stopped off and travelled through the Mani on his way back from Constantinople to France: his drawings provide valuable evidence concerning the everyday life of the Peloponnesians.

As is often the case, the Mani is mentioned fairly frequently by travellers who either sailed round the peninsula without ever going ashore - such as Sieur de Pellegrin (1718), De Mirone (1720), the Dutchmen Van Egmont and Heymen in the early decades of the century, and Montague (1738) and J. N. Bellin (c. 1770) - or never penetrated the hinterland, such as the Abbé Fourmont (1730).

The value of the various travellers' descriptions of the Mani and its people was affected to some extent by their motives in going there, their means of travel and the length of time they stayed.

Those who never actually set foot on the peninsula or merely visited it in passing wrote about those features of the Mani that were best known in Western Europe, such as the warlike character of its people (women as well as men) and the prevalence of banditry and the vendetta. Anti-Greek sentiments and complaisance towards the Turks sometimes led the writers to dwell on the Maniates' rapacity.

Quite apart from the matter of special interests or ideological bias, the fact that most foreign visitors spent

κεια παραμονής τους στον τόπο, οι δυσκολίες στη μετακίνηση αλλά και στη συνεννόηση αποτέλεσαν εμπόδια στην εις βάθος διείσδυση στον ιδιάζοντα τρόπο ζωής και οργάνωσης των Μανιατών.

Οι πιό συστηματικές όμως περιγραφές, εκτός από τις τοπογραφικές, γεωγραφικές και διοικητικές πληροφορίες, καθώς και τις λεπτομέρειες του καθημερινού βίου τονίζουν τον εγκρατή και ανθεκτικό χαρακτήρα των κατοίκων, την ισχυρή οργάνωση των οικογενειών, καθώς και το ανεξάρτητο πνεύμα τους. Τα στοιχεία αυτά ευνοούσαν τις εσωτερικές αντιδικίες αλλά και σε συνδυασμό με το ορεινό και το απρόσιτο του χώρου, συντελούσαν στη διαρκή πολεμική ετοιμότητα και τη λειτουργία του τόπου ως εστίας επιθέσεων και εξεγέρσεων.

only a short time on the peninsula, together with the difficulties of travel and the language problem, made it hard for them to probe at all deeply into the peculiar character of Mani life and institutions.

The most methodical and thorough descriptions, besides giving information on local geography and topography, administration and everyday life, also stress the hardiness and self-discipline of the inhabitants, the closeness of their family ties and their independent spirit. It is true that these characteristics encouraged internal feuding; but, in combination with the ruggedness and inaccessibility of the terrain, they also helped to keep the people in fighting trim and to make the Mani a hotbed of rebellion.

SIEUR DE PEPELLEGRIN 1718

55. Sieur Depellegrin, *Relation du voyage..., dans le Royaume de la Morée, ou Recueil historique de ce qui s'est passé de plus remarquable dans ce Royaume depuis la conquête que les Turcs en ont fait sur les Venitiens...*, Marseille, J.B. Boy, 1722.
Σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

Το καλοκαίρι του 1718, ο γάλλος περιηγητής, στη διάρκεια μιάς περιοδείας αναγκάστηκε να διανυκτερεύσει μεταξύ Μεθώνης και Κορώνης. Ο ίδιος δεν επισκέφθηκε τη Μάνη, αναφέρεται όμως στους ρωμαλέους κατοίκους της και στην καλλιέργεια της γης από τις γυναίκες.

The Sieur Depellegrin was a French traveller who on one of his journeys, in the summer of 1718, made an enforced overnight stop between Methoni and Koroni. He never went to the Mani himself, but he writes about its hardy inhabitants and the way the farm work is done by the women.

DE MIRONE 1720

56. De Mirone (Pierre Lambert de Saumery), *Mémoires et Aventures secretes et curieuses d'un voyage du Levant ...*, Liege, E. Kints, 1731.
Σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

Βέλγος περιηγητής, ταξίδεψε στην Ελληνική Ανατολή και αφιέρωσε το χρονικό του στους Λόρδους της Λιέγης. Στη διάρκεια του θαλάσσιου ταξιδιού του από τη Μασσαλία στην Κωνσταντινούπολη βρέθηκε τον Ιανουάριο του 1720 στο Πόρτο-Κάγιο όπου σύμφωνα με τη μάλλον υπερβολική περιγραφή του δύο χιλιάδες Μανιάτες πλησίασαν το πλοίο για να πουλήσουν εμπορεύματα και συνέλαβαν ομήρους, ενώ το επόμενο πρωί έξι χιλιάδες Μανιάτες (!) τους περίμεναν στην έξοδο του κόλπου. Τελικά το πλοίο με τον περιηγητή σώθηκε απομακρυνόμενο στο πέλαγος στις 11 Ιανουαρίου 1720.

Pierre Lambert de Saumery, a Belgian, travelled in the Greek areas of the Levant and dedicated his memoirs to the lords of Liège. On the voyage from Marseille to Constaninople his ship put in at Porto Kayo in January 1720. There, according to his presumably inflated estimates, a crowd of two thousand Maniates converged on the ship with merchandise for sale and took some hostages, and the next morning six thousand(!) Maniates were lying in wait at the mouth of the bay. Eventually the ship managed to slip out to sea and escape on 11th January 1720.

EARL OF SANDWICH 1738

58

57. (John Montagu) Earl of Sandwich, *A voyage performed..., round the Mediterranean in the years 1738 and 1739, written by himself...*, London, T. Cadell and W. Davies, 1799.
Σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

58. Thomas Gainsborough,
Προσωπογραφία του John Montagu Earl of Sandwich.
Portrait of John Montagu Earl of Sandwich.
Χάραξη/Engraving: J. Collyer.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Earl of Sandwich, *A voyage performed..., round the Mediterranean in the years 1738 and 1739, written by himself...*, London, T. Cadell and W. Davies, 1799.

Άγγλος ευγενής, μέλος της Βουλής των Λόρδων, λόρδος του Ναυαρχείου, σύμβουλος του Στέμματος και πρεσβευτής. Ήταν αρχαιολάτρης και στα ταξίδια του συνοδευόταν από ζωγράφο. Από τη Μάνη πέρασε με πλοίο το 1738 και δεν επισκέφθηκε την περιοχή. Στο κείμενό του που δεν είναι γραμμένο από τον ίδιο, παραθέτει γενικές πληροφορίες για τα έθιμα της αρπαγής και της βεντέτας, τα άρματα των Μανιατών και τη ζωή των γυναικών.

The third Earl of Sandwich, a Lord of the Admiralty, adviser to the Crown and ambassador, was also a keen antiquarian who took an artist with him on his travels. He sailed round the peninsula of the Mani in 1738 but never actually set foot there. His book, which was not in fact "written by himself", contains general information about the practices of abduction, the vendetta code, the chariots of the Maniates and the life of their womenfolk.

JACQUES NICOLAS BELLIN 1770

59. Jacques Nicolas Bellin, *Description géographique du Golfe de Venise et de la Morée. Avec des Remarques pour la Navigation...*, Paris, Didot, 1771.
Σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

60. Χάρτης του Κόλπου της Παγανέας.
Map of the Golf of Pagania.
[Plan du Golfe de Pagania ou Mistrae]
Χαλκογραφία/Engraving: 15x20 cm.
Συλλογή/Collection: Χ. Τζαννετάκη.
Προέλευση/From: Jacques Nicolas Bellin, *Description géographique du Golfe de Venise et de la Morée. Avec des Remarques pour la Navigation...*, Paris, Didot, 1771.

61. Χάρτης της Νοτίου Ελλάδος, 1704.
Map of the southern Greece, 1704.
[Carte de la partie méridionale de la Grèce]
Χαλκογραφία/Engraving: 31,5x23,5 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.
Προέλευση/From: Jacques Nicolas Bellin, *Le petit Atlas maritime..., Paris, 1764.*

Ο γάλλος μηχανικός και χαρτογράφος του Ναυτικού, Jacques Nicolas Bellin, ήταν επιφορτισμένος με τη δημιουργία χαρτών όλων των ακτών των γνωστών θαλασσών. Ο ίδιος δεν ταξίδεψε ποτέ, αλλά φαίνεται από το κείμενό του ότι παίρνει πληροφορίες από καπετάνιο που ταξίδεψε το 1735. Στο έργο του περιέχεται ένας αξιόλογος χάρτης της περιοχής της Μάνης.

Bellin, a French engineer and naval cartographer, had the job of drawing charts of the coastal waters of all known seas. He himself never travelled abroad, but from the text of his book it would appear that he obtained his information from a ship's captain who made the voyage in 1735. The book contains a good chart of the Mani area.

61

CHOISEUL-GOUFFIER 1776

62.1 M. G. F. A. Comte de Choiseul-Gouffier, *Voyage Pittoresque de la Grèce,* Paris, 1782, tome premier.
Το βιβλίο ανοίγει στην περιγραφή του Ταινάρου και των Μανιατών.
The book opened at the description of the Cape Tainaron and the Mainotes.
Βιβλιοθήκη Σ. Λοβέρδου..

62.2 Σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

Ο γάλλος ευπατρίδης Marie-Gabriel-Auguste-Florent comte de Choiseul-Gouffier (1752-1817) αρχαιόφιλος και διπλωμάτης, διετέλεσε μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας (1784), υπηρέτησε ως πρεσβευτής της Γαλλίας στην Κωνσταντινούπολη και μετά τη Γαλλική Επανάσταση στο Λονδίνο. Το 1792 καταδικάστηκε για αντεπαναστατική δράση, κατέφυγε στη Ρωσία και το 1802 επέστρεψε στη Γαλλία. Επηρεασμένος από τις αρχαιολογικές ανακαλύψεις της εποχής του που οδήγησαν σε μία νέα αντίληψη για τη μελέτη της αρχαιότητας, αλλά και από το έργο του δασκάλου του abbé Barthélémy, *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce*, ο comte de Choiseul-Gouffier θα θελήσει να γνωρίσει την κοιτίδα του κλασσικού κόσμου. Ο περιηγητής ταξίδεψε το 1776 και επισκέφθηκε τα νησιά, τη Μ. Ασία, την Κωνσταντινούπολη και την Αθήνα. Περιπλέοντας το Ταίναρο, αποβιβάσθηκε για λίγο στις ακτές της Μάνης ψάχνοντας μάταια να εντοπίσει τα μνημεία που αναφέρει ο Παυσανίας. Στο έργο του καταλογίζει ευθύνες στους Μανιάτες για την αποτυχία της επανάστασης του Ορλώφ, ενώ στην αυτοτελή έκδοση του προλόγου του περιγράφει το ακατάβλητο θάρρος τους και το μίσος τους για την τυραννία.

Marie-Gabriel Florent Auguste, Comte de Choiseul-Gouffier (1752-1817), a French diplomat and antiquarian who was elected to the Académie Française in 1784, served as French ambassador in Constantinople and, after the Revolution, in London. In 1792 he was convicted of anti-revolutionary activities and fled to Russia, returning to France in 1802. His interest having been aroused by recent archaeological discoveries, which led to a reappraisal of antiquarian studies, and by the *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce* written by his teacher the Abbé Barthélémy, Choiseul-Gouffier decided to see the cradle of ancient Greek civilization for himself. He set off in 1776 and travelled to the Greek islands, Asia Minor, Constantinople and Athens. When rounding Cape Tainaron he went ashore briefly in the Mani and looked in vain for the ruins of the ancient monuments mentioned by Pausanias. In his book he blames the Maniates for the failure of the Orloff revolt, but in the preface, published separately, he acknowledges their indomitable courage and their hatred of tyranny.

JOHN SIBTHORP 1795

63. Το δρομολόγιο του John Sibthorp στη Μάνη από 11 έως 19 Απριλίου 1795.
The itinerary of John Sibthorp's Travels in the Mani from 11th to 19th April 1795.

64. *Memoirs relating to European and Asiatic Turkey, and other countries of the East, edited by Robert Walpole..., the second edition...*, London, Longman..., 1818.
Συλλογή/Collection: Χ. Τζαννετάκη.

Ο άγγλος καθηγητής της βοτανολογίας και φυσιοδίφης John Sibthorp (1754-1796) επισκέφθηκε την Ελλάδα για πρώτη φορά το 1785-86 με σκοπό τη συλλογή και καταγραφή ελληνικών φυτών, συνοδευόμενος από τον καλλιτέχνη Ferdinand Bauer (1760-1826), το ζωγράφο του μνημειώδους έργου του *Flora Graeca*. Ένα δεύτερο ταξίδι κρίθηκε απαραίτητο για την ολοκλήρωση της έρευνας γύρω από την ελληνική χλωρίδα και πανίδα, το οποίο και πραγματοποιήθηκε το 1794-95. Το 1795 ο Sibthorp επισκέφθηκε και τη Μάνη όπου συνέχισε τις βοτανολογικές του έρευνες και τη συλλογή δειγμάτων φυτών στην κορυφή του Ταϋγέτου. Συνταξιδιώτης του Sibthorp ήταν ο γεωλόγος συμπατριώτης του John Hawkins (1761-1841) ο οποίος και ανέλαβε την έκδοση των ημερολογίων του.

John Sibthorp (1754-1796), an English naturalist and botany- professor, first visited Greece in 1785-86 to collect and record Greek plants, accompanied by the artist Ferdinand Bauer (1760- 1826), who wrote and illustrated the monumental *Flora Graeca*. Sibthorp later decided that he needed to go back there to complete his studies of the Greek flora and fauna, and his second visit took place in 1794-95. In 1795 he went to the Mani, where he continued his botanical researches and collected plant specimens on the peaks of Mount Taygetos. His travelling companion on this occasion was the English geologist John Hawkins (1761-1841), who published his diaries.

JOHN B. S. MORRITT OF ROKEBY 1795

65. Το δρομολόγιο του J.B.S. Morritt στη Μάνη από 11 έως 19 Απριλίου 1795.
J.B.S. Morritt's itinerary in the Mani: 11th to 19th April 1795.

66. Προσωπογραφία του J.B.S. Morritt.
Portrait of J.B.S. Morritt.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: John B.S. Morritt, *The letters..., descriptive of Journeys in Europe and Asia Minor in the years 1794-1796 edited by J. Marindin...*, London, J. Murray, 1914.

67. Η επιστολή του J.B.S. Morritt από τις Κιτριές.
J.B.S. Morritt's letter written at Kitries.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: John B.S. Morritt, *The letters..., descriptive of Journeys in Europe and Asia Minor in the years 1794-1796 edited by J. Marindin...*, London, J. Murray, 1914.

68. *Memoirs relating to European and Asiatic Turkey, and other countries of the East, edited..., by Robert Walpole..., second edition...*, London, Longman..., 1818.
Σελίδα του ημερολογίου του J.B.S. Morritt από τη Μάνη, 1795.
A page of J.B.S. Morritt's diary written in the Mani, 1795.
Φωτογραφία/Photo.

66

Ο John Bacon Sawrey Morritt, σε ηλικία 22 ετών, αμέσως μετά το τέλος των σπουδών του ξεκινά την περιήγησή του στα εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας μαζί με τους συντρόφους του Robert Stockdale (1761-1831) και Randle Wilbraham (1773-1861). Διασχίζει τα Βαλκάνια με αρχικό προορισμό την Κωνσταντινούπολη όπου και συνάντησε δύο συμπατριώτες του, το βοτανολόγο John Sibthorp (1758-1796) και το γεωλόγο John Hawkins (1761-1841).

Ο John Morritt, αφού περιηγήθηκε τα παράλια της Μικράς Ασίας προχώρησε στον ελληνικό χώρο και επισκέφθηκε τη Μάνη τον Απρίλιο του 1795. Είναι ο πρώτος Ευρωπαίος περιηγητής που τολμά να ταξιδέψει στην ενδοχώρα της χερσονήσου χωρίς όμως να πλησιάσει τις νοτιότερες περιοχές: Καλαμάτα, Κιτριές, Καρδαμύλη, Οίτυλο και Μαραθονήσι είναι οι σημαντικότεροι σταθμοί του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα άγγλου ευγενούς που επιχειρεί το "Grand Tour", ο John Morritt δεν αρκείται σε αρχαιολογικές παρατηρήσεις, αλλά περιγράφει τη σύγχρονή του μανιάτικη κοινωνία, τα πρόσωπα που συνάντησε, τις τοποθεσίες που επισκέφθηκε και διαγράφει το διοικητικό και ιστορικό πλαίσιο της καθημερινής αλλά και της πνευματικής ζωής των κατοίκων.

John Morritt (1772?-1843) was an Englishman who set off on a tour of the Ottoman Empire at the age of twenty-two, as soon as he had come down from university, in company with Robert Stockdale (1761-1831) and Randle Wilbraham (1773-1861). Travelling overland across the Balkans, they stopped first at Constantinople, where they met two other Englishmen, the botanist John Sibthorp (1758-1796) and the geologist John Hawkins

(1761-1841). After touring the coastal regions of Asia Minor, Morritt crossed over to Greece and visited the Mani in April 1795. He was the first Western European to brave the hazards of the hinterland of the Mani, though he did not penetrate to the southernmost part of the peninsula: his main staging-posts were Kalamata, Kitries, Kardamyli, Itylo and Marathonisi. A typical example of the young English nobleman doing the Grand Tour, he wrote about many other matters besides those of antiquarian interest: his memoirs include descriptions of contemporary Maniate society, the people he met and the places he visited, as well as an outline of the administrative and historical background of everyday life and the cultural traditions of the peninsula.

ANTOINE-LAURENT CASTELLAN 1797

69. A.L. Castellan, *Lettres sur la Morée et les îles de Cérigo, Hydra et Zante ...*, Paris, H. Agasse, 1808.
Σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

Ο γάλλος ζωγράφος Antoine Laurent Castellan (1772-1838), μέλος της Ακαδημίας των Καλών Τεχνών, αναφέρεται στα ταξίδια του στην Ελλάδα στα δύο χρονικά του που κυκλοφόρησαν το 1808 και 1810 υπό μορφή επιστολών και συνοδεύονταν από χαλκογραφίες βασισμένες στα σχέδιά του. Στη Μάνη ταξίδεψε το 1797 και σύμφωνα με δήλωση του ίδιου οι πληροφορίες του για τα μανιάτικα ήθη οφείλονται στον πρόξενο της Γαλλίας στην Πελοπόννησο M. de Bermont.

Antoine Laurent Castellan (1772-1838) was a French artist and a member of the Académie des Beaux-Arts who recorded his impressions of Greece in two volumes of letters, which were published in 1808 and 1810 and illustrated with prints made from his drawings. He went to the Mani in 1797, and he tells us himself that his information about Maniate customs was taken from the French consul in the Peloponnese, M. de Bermont

DIMO ET NICOLO STEPHANOPOLI 1798

70. Dimo et Nicolo Stephanopoli, *Voyage..., en Grèce pendant les années 1797 et 1798, d'après deux missions dont l'une du Gouvernement français, et l'autre du général en chef Buonaparte. Redigé par un des professeurs du Prytanée...*,Paris, Guilleminet, an VIII (1800).
Βιβλιοθήκη Σ. Λοβέρδου.

71. Dimo et Nicolo Stephanopoli, *Voyage..., en Grèce pendant les années 1797 et 1798, d'après deux missions dont l'une du Gouvernement français, et l'autre du général en chef Buonaparte. Rédigé par un des professeurs du Prytanée...*, Londres, 1800.

Άποψη του Μαραθονησιού.
View of the Marathonisi.
[Vue du village de Marathonice et des Ruines de Gythium]
Χαλκογραφία/Engraving: 20,5x16 cm.
Μουσείο Μπενάκη.

72. Ανάγλυφο έφιππου πολεμιστή (άνω), ενεπίγραφα βάθρα αγαλμάτων (μέσον) και επιτύμβια πλάκα (κάτω), από την περιοχή του Γυθείου.
Relief of a cavalryman (above), inscribed statue bases (centre), grave stele (below), from the Gythion area.
Χάραξη/Engraving: Gayot.
Χαλκογραφία/Engraving: 20,5x16 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.
Προέλευση/From: *Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce...*, Paris ή Londres, 1800.

73. Άγαλμα αφιερωμένο στον Απόλλωνα, από την περιοχή του Μαραθονησιού.
A statue dedicated to Apollo, from the Marathonisi area.
Χάραξη/Engraving: Guyot.
Χαλκογραφία/Engraving: 20,5x16 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.
Προέλευση/From: *Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce...*, Paris ή Londres, 1800.

74. Άγαλμα αφιερωμένο στην Άρτεμη, από την περιοχή του Μαραθονησιού.
A statue dedicated to Artemis, from the Marathonisi area.
Χάραξη/Engraving: Guyot.
Χαλκογραφία/Engraving: 20,5x16 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.
Προέλευση/From: *Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce...*, Paris ή Londres, 1800.

75. Αρχαία σπαρτιατικά νομίσματα και μετάλλεια.
Ancient Spartan coins and medallions.
Χάραξη/Engraving: Guyot.
Χαλκογραφία/Engraving: 20,5x16 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.
Προέλευση/From: *Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce...*, Paris ή Londres, 1800.

76. Αρχαία ανάγλυφη παράσταση της Ελευθερίας.
An ancient relief of the personification of Liberty.
Το υποθετικό αυτό εύρημα προσεφέρθη από τους D. και N. Stephanopoli στον Βοναπάρτη.
This find -if it really was a find- was presented to Napoleon by D. and N. Stephanopoli.
Χάραξη/Engraving: Guyot.
Χαλκογραφία/Engraving: 20,5x16 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.
Προέλευση/From: *Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce...*, Paris ή Londres, 1800.

76

77. Αρχαία σαρκοφάγος με ανάγλυφες παραστάσεις από τα Κύθηρα.
An ancient sarcophagus decorated with reliefs, from Kythira.

Χάραξη/Engraving: Guyot.

Χαλκογραφία/Engraving: 20,5x16 cm.

Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.

Προέλευση/From: *Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce...*, Paris ή Londres, 1800.

71

78. Άποψη του λόφου Απλωμάρι (Κύθηρα).
View of the hill Aplomari (Kythira).

[Vue de la colline appelée Aplunori]

Χάραξη/Engraving: Guyot.

Χαλκογραφία/Engraving: 20,5x16 cm.

Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.

Προέλευση/From: *Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce...*, Paris ή Londres, 1800.

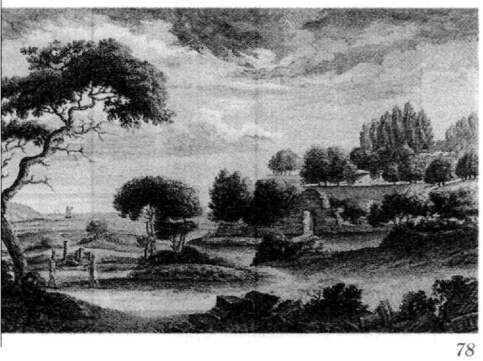

78

79. (α) Η επιστολή του Βοναπάρτη προς τον Τζαννήμπεη Γρηγοράκη και (β) η επιστολή του Πιέρρου προς τον Βοναπάρτη.
(a) Napoleon's letter to Tzannibey Grigorakis and (b) Pierro's Grigorakis letter to Napoleon.

80. Απόψεις του Πύργου Τζαννήμπεη Γρηγοράκη.
Views of the Tzannibey Grigorakis Tower.

α) Δ.Π. Ζωγράφος

Ελαιογραφία/Oil painting.

Φωτογραφία/Photo.

Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.

β) Φωτογραφία/ Photo: Π. Καλονάρος 1930-40.

γ) Φωτογραφία/ Photo: Γ. Σαΐτας 1980.

Σε ηλικία εβδομήντα ετών ο μανιάτικης καταγωγής κορσικανός Dimo Stefanopoli, σπουδαίος βοτανολόγος και φυσιοδίφης συνοδευόμενος από τον εικοσάχρονο ανεψιό του Nicolo, επισκέπτεται τη Μάνη κατά την διαρκεια ενός ταξιδιού με καθαρά πολιτικό χαρακτήρα. Οι δύο περιηγητές προσεκόμιζαν επιστολή του Βοναπάρτη στον Μπέη της Μάνης Τζαννέτο Γρηγοράκη. Κατά την περιήγησή τους συνέλεξαν πληροφορίες γιά τη γενική κατάσταση της Μάνης και της Ηπείρου. Τό χρονικό της αποστολής συντάχθηκε από τον καθηγητή του Πρυτανείου A. Sérieys με βάση τις χειρόγραφες σημειώσεις του Dimo Stephanopoli. Κυκλοφόρησαν ταυτόχρονα δύο πανομοιότυπες εκδόσεις αυτής της περιηγητικής αφήγησης, (Λονδίνο και Παρίσι).

Η έκδοση του Ταξιδιού των Stephanopoli, αποτελεί την πρώτη σημαντική σε όγκο έργο που πραγματεύεται αναλυτικά την κοινωνία και την ιστορία της Μάνης.

At the age of seventy, Dimo Stephanopoli, a Corsican of Maniate descent who was a distinguished botanist and naturalist, went to the Mani with his twenty-year-old nephew Nicolo on a political mission. They had been sent by Napoleon himself to deliver a letter

to the Bey of the Mani, Tzanetos Grigorakis (Zanetbey), and to gather intelligence about conditions in the Mani and Epiros, on which Napoleon had his eye as possible bridgeheads for a French landing in enslaved Greek territory to stir up insurrection against the Turks. The chronicle of their missions to both regions, written by a professor of the Prytanée in Paris (A. Sérieys) from Dimo Stephanopoli's account, was simultaneously published in London and Paris. Although the style and content are such that it reads more like a novel, it may fairly be described as the first ideologically motivated travelogue and an authentic record of the political, social and economic conditions in the Mani and the traditional way of life there. It is full of valuable nuggets of information and is the earliest document giving an accurate picture of the Maniates' behaviour, their political leanings, their warlike nature and their character in general.

F.C.H.L. POUQUEVILLE 1798-1799

81. F.C.H.L. Pouqueville, *Voyage en Morée, à Constantinople, en Albanie ...*, Paris, Gabon, 1805.
Βιβλιοθήκη Σ. Λοβέρδου

82. Κάτοικος της Μάνης.
Inhabitant of the Mani.
[Habitant du Magne].
Σχέδιο/Drawing: Mlle Robineau. Λιθογραφία/Lithograph.
Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.
Προέλευση/From:*Voyage de la Grèce par F.C.H.L. Pouqueville... Deuxième édition,* Paris, Firmin Didot, 1826-27.

83. Γυναίκα της Μάνης.
Woman of the Mani.
[Femme du Magne].
Σχέδιο/Drawing: Mlle Robineau. Λιθογραφία/Lithograph.
Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.
Προέλευση/From:*Voyage de la Grèce par F.C.H.L. Pouqueville... Deuxième édition,* Paris, Firmin Didot, 1826-27.

84. Louis Dupré,
Προσωπογραφία του περιηγητή F.C.H.L. Pouqueville (1770-1838).
Portrait of the traveller F.C.H.L. Pouqueville (1770-1838).
Λιθογραφία/Lithograph: 28,5x21,5 cm.
Φωτογραφία/Photo.

Ο γάλλος συγγραφέας, γιατρός και πρόξενος F.C.H.L. Pouqueville (1770-1838) έλαβε μέρος στην Επιστημονική, Καλλιτεχνική Αποστολή της Αιγύπτου, που οργανώθηκε από τον Ναπολέοντα το 1798. Επιστρέφοντας στην Ευρώπη το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου

αιχμαλωτίσθηκε από πειρατές και κατόπιν εγκαταλείφθηκε μαζί με συμπατριώτες του στο Ναυαρίνο, απ'όπου οδηγήθηκαν στην Τρίπολη ως αιχμάλωτοι πολέμου των Τούρκων. Ο Pouqueville παρέμεινε στην Πελοπόννησο έως την άνοιξη του 1799 και χρησιμοποίησε την ιδιότητά του γιατρού για να έρθει σε στενή επαφή με τον πληθυσμό, να μάθει την ελληνική γλώσσα και να γνωρίσει βαθύτερα τον τόπο και τους ανθρώπους. Με βάση τις εμπειρίες του αλλά και πληροφορίες από περιηγήσεις συγκρατουμένων του, εξέδωσε το τρίτομο έργο *Voyage en Morée,* το 1805, έτος κατά το οποίο διορίσθηκε Γενικός Πρόξενος της Γαλλίας στα Ιωάννινα και κατόπιν στην Πάτρα (1815-1816). Αποτέλεσμα αυτής της παραμονής του είναι η έκδοση του έργου *Voyage dans la Grèce.* Στη διάρκεια της παραμονής του ως αιχμαλώτου στην Πελοπόννησο δεν φαίνεται να επισκέφθηκε τη Μάνη, στο βιβλίο του όμως (*Voyage dans la Grèce* τ. V) παρέχει εκτενείς και ποικίλες πληροφορίες για την τοπογραφία, τη διοικητική οργάνωση, τον πληθυσμό και τον χαρακτήρα των Μανιατών, καθώς και για τις ισχυρές οικογένειες του τόπου.

84

The French writer, doctor and consul F.C.H.L. Pouqueville (1770-1838) was a member of the Scientific and Artistic Mission sent to Egypt by Napoleon in 1798. On his way back to Europe in December of that year he was captured by pirates, who set him ashore at Navarino with a number of his compatriots. From there they were taken to Tripolitza (Tripolis) by the Turks as prisoners of war. Pouqueville stayed in the Peloponnese until 1799, and in his capacity as a doctor he made close contact with the local people, learnt Greek and came to know the country and its inhabitants fairly well. He drew on these experiences, and on information gathered from his fellow-prisoners, in writing his *Voyage en Morée,* published in three volumes in 1805. In that year he was appointed French consul in Yannina, where he stayed until 1815; he then held the same post in Patras for a short time before leaving Greece in 1816. His memoirs of those years appeared as *Voyage dans la Grèce* in 1820 (reissued in 1826 as *Voyage de la Grèce*). There is no evidence that he went to the Mani during the time he was held as a prisoner of war, but his second book (*Voyage dans la Grèce,* vol. V) contains a good deal of information about the topography, the administrative organization and the population of the Mani.

85. A. de Curzon,
Μανιάτες και κάτοικοι της Σπάρτης.
Maniates and inhabitants of Sparta.
[Maïnotes et habitants de Sparte. Dessin de A. Curzon d'après nature]
Ξυλογραφία/Woodcut: 15x20 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.

19ος αιώνας

«Πρέπει να κατέχουμε τις λέξεις που θα δηλώσουν τη γνώση μας». Με τα λόγια αυτά ο Κ.Θ. Δημαράς, σε ένα κείμενό του για τον περιηγητισμό, επισημαίνει οτι μια από τις λέξεις που πρέπει να κατέχουμε για να πλαισιώσουμε το αντικείμενο της έρευνας είναι η χρονική οντότητα «αιώνας»: πρόκειται για μια σύμβαση προσδιοριστική, για ένα σκαρίφημα, ένα νοητό διάγραμμα που περικλείει το εκάστοτε αντικείμενο γνώσης. Πράγματι, το συμβατικό χρονικό πλαίσιο του 19ου αιώνα στην Ελλάδα περικλείει, με τρόπο αυθαίρετο ίσως, τα τελευταία χρόνια της υποδούλωσης, τα χρόνια της εξέγερσης καθώς και εκείνα του ελεύθερου κράτους. Στιγματίζεται από εσωτερικές πολιτικές και κοινωνικές μεταβολές, από τα πολύμορφα ενδιαφέροντα των ξένων δυνάμεων, από ξένες πολιτισμικές επιρροές. Ο περιηγητισμός στην Ελλάδα ή τη Μάνη, ειδικότερα κατά τον 19ο αιώνα, δεν είναι φαινόμενο στατικό, αλλά αντίθετα, στη διαχρονική του εξέλιξη χαρακτηρίζεται από μια μεγάλη ποικιλία τάσεων, ανθρώπων και ρευμάτων.

Ο πρώϊμος φιλελληνισμός των λογίων, όπως και ο φιλελληνισμός των ρομαντικών, αλλά και οι σχέσεις που διατηρούν οι ξένες δυνάμεις με την Πύλη, θα φέρουν στην Ελλάδα κατά τα προεπαναστατικά χρόνια μια πληθώρα περιηγητών που έχουν ποικίλους στόχους. Η ένταξη του ελλαδικού χώρου στο δρομολόγιο του "Grand Tour", η ίδρυση των αρχαιόφιλων Εταιριών, προσελκύουν τους ξένους και ιδιαίτερα τους άγγλους περιηγητές κοντά στα λείψανα μιας ένδοξης αρχαιότητας. Η αναζήτηση του κλασσικού πνεύματος μέσα στην υποδουλωμένη Ελλάδα συγκινεί τους νεαρούς ταξιδιώτες που βλέπουν στο σύγχρονο τοπίο την ιστορική μνήμη της αρχαιότητας. Το ενδιαφέρον όμως των περιηγητών δεν εξαντλείται στα απομεινάρια του αρχαίου κόσμου, αλλά στρέφεται και προς τον καθημερινό - πολιτισμικό βίο των σύγχρονων Ελλήνων που φιλοδοξούν να ανεξαρτητοποιηθούν και φυσικά επιδιώκουν να παίξουν ένα σημαίνοντα ρόλο στο ευρωπαϊκό πολιτικό σκηνικό.

Το έντονο ρεύμα του περιηγητισμού αλλά και τα ειδικά ενδιαφέροντα των ξένων δυνάμεων κατά τα ευαίσθητα προεπαναστατικά χρόνια φέρνουν και στη Μάνη μια πληθώρα Ευρωπαίων περιηγητών. Ο William Martin Leake επισκέπτεται την περιοχή (1805) ενώ βρισκόταν σε αποστολή με σκοπό να παράσχει πολύτιμες στρατιωτικές, πολιτικές και τοπογραφικές πληροφορίες. Δεν είναι όμως μόνο η απο-

19th century

"We need to be sure of the words to express what we know." The sentence comes from a piece about travellers by C.T. Dimaras, who went on to say that one of the words we need to be sure about is "century" as a unit of time, which he describes as a binding contract, a rough sketch, a notional outline enclosing a given object of knowledge. And indeed the conventional time frame of the nineteenth century in Greece embraces –somewhat arbitrarily, perhaps– the last years of subjugation to the foreign yoke, the struggle for liberty and the years of independence. It was a time of internal political and social change, of foreign powers in ubiquitous pursuit of their own interests, of foreign cultural influence. Travelling in Greece and the Mani, especially in the nineteenth century, was not a static phenomenon: on the contrary, as the century progresses one is struck by the great variety of trends, persons and approaches.

Both kinds of philhellenism – the early, classicistic variety and that associated with the romanitc movement– and the contacts between foreign powers and the Porte fetched a stream of travellers to Greece in the years before the War of Independence, for a variety of reasons. The extension of the Grand Tour to include mainland Greece and the foundation of antiquarian societies brought foreigners, especially Englishmen, to see the relics of "the glory that was Greece". The quest for the Classical spirit beneath the surface of enslaved Greece excited the young travellers, in whom the contemporary landscape stirred historical memories of antiquity. However, they were not interested only in what remained of the ancient world, but also in the everyday life and culture of the contemporary Greeks, who aspired to independence and were naturally keen to play a major role on the European political stage.

The popularity of travel and the interest taken in the area by foreign powers in the delicate international situation prior to the War of Independence brought large numbers of European travellers to the Mani, too. W.M. Leake went there in 1805, when he was on an official mission to gather valuable military, political and geographical intelligence. Nor was surveying and mapping

τύπωση του χώρου που ενδιαφέρει τους ξένους περιηγητές. Ο John Galt εστιάζει το ενδιαφέρον του στην ιστορία του χώρου και τον καθημερινό βίο των κατοίκων ενώ το αρχαιόφιλο πνεύμα και τα καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα των Ch. R. Cockerell και O. M. von Stackelberg (1813) αποδίδουν σημαντικά κείμενα καθώς και αξιόλογο εικαστικό υλικό για τον τόπο και τους κατοίκους του. Το ανυπότακτο πνεύμα των κατοίκων και τα συνεχή προβλήματα που δημιουργούν στη φθίνουσα πια τουρκική ηγεμονία, συνδέονται άμεσα με το ρεύμα του φιλελληνισμού και την προετοιμασία της εξέγερσης, αποτελώντας εναύσματα για κείμενα τόσο φιλελληνικού οσο και ανθελληνικού χαρακτήρα. Η περιηγητική αφήγηση του W. Gell για τη Μάνη δημοσιεύθηκε το 1823, αρκετά χρόνια μετά το ταξίδι του, το οποίο πραγματοποιήθηκε ανάμεσα στα 1805-1806, με μοναδικό σκοπό να αποτελέσει τον αντίλογο στη φιλελληνική έξαρση. Η φωνή όμως του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη αντηχεί μέσα στο φιλελληνικό ποίημα του P.A. Lebrun κηρύσσοντας το μήνυμα της εξέγερσης.

Όταν η Επανάσταση έχει πια ξεσπάσει, το ενδιαφέρον των Ευρωπαίων για τη Μάνη παραμένει ζωντανό αφού η περιοχή αποτελεί τον προμαχώνα της εξέγερσης και οι Μανιάτες είναι πάντα πρόθυμοι να βοηθήσουν σε κάθε εκστρατεία εναντίον των Τούρκων. Σημαντικές μαρτυρίες για τον ρόλο των Μανιατών αλλά και για την κατάσταση στην περιοχή την περίοδο του ξεσηκωμού μας παραθέτουν οι ξένοι που αγωνίστηκαν στο πλευρό των Ελλήνων, υπηρέτησαν στην Πελοπόννησο και πολέμησαν πολλές φορές με μανιάτικες εκστρατευτικές ομάδες. Άλλοτε πάλι, οι επιβαίνοντες σε πολεμικά πλοία που περιπολούσαν την Μεσόγειο πλησιάζουν τη χερσόνησο από την θάλασσα και μας δίνουν λεπτομέρειες και γλαφυρές εικόνες για την κατάσταση στην εμπόλεμη περιοχή.

Στα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια το ενδιαφέρον της Ευρώπης για την τύχη του απελευθερωμένου ελληνισμού θα παραμείνει αμείωτο εκφράζοντας όμως συχνά την απογοήτευση από τους αργούς ρυθμούς ανασυγκρότησης του κρατιδίου. Οι ξένοι περιηγητές διατρέχουν την επικράτεια και περιγράφουν στα έργα τους τη νέα πραγματικότητα. Η Μάνη όπως άλλωστε και ολόκληρη η Πελοπόννησος εντάσσονται στο δρομολόγιο των ξένων επισκεπτών για διαφορετικούς κάθε φορά λόγους. Ανάμεσα στις πολλές μαρτυρίες της εποχής, αναφέρουμε εδώ εκείνη του A.V. Post (1827) ο οποίος ηγήθηκε μιας φιλανθρωπικής αμερικανικής αποστολής

the only area of interest to the foreign visitors. John Galt focussed his attention on the history of the Mani and the everyday life of its people. The archaeological and artistic leanings of C.R. Cockerell and O.M. von Stackelberg, who went to the Mani together in 1813, resulted in some good descriptions and fine pictures of the region and its inhabitants. The indomitable spirit of the Maniates and the constant problems they caused for the Turkish rulers, whose supremacy was now on the wane, were directly connected with the philhellenic movement and the preparations for the national uprising and provided the inspiration for books supporting the Greek cause, as well as others opposed to it. William Gell, who visited the Mani in 1805-1806, published the narrative of his journey several years later solely as a riposte to the current pro-Greek mania. But the voice of Petrobey Mavromichalis comes through strongly in P.A. Lebrun's poem proclaiming the cause of the Greek Revolution.

After the outbreak of the War of Independence European interest in the Mani remained undiminished, as it was one of the strongholds of the revolution and the Maniates were always ready and willing to lend a hand in any campaign against the Turks. Important evidence concerning the role of the Maniates and conditions in the Mani during the war is to be found in the writings of foreigners who enlisted on the Greek side and saw service in the Peloponnese, often fighting with contingents from the Mani. Sometimes, too, officers or others on board warships cruising in the Mediterranean went ashore in the Mani and wrote detailed, polished accounts of the conditions prevailing on the embattled peninsula.

In the immediate postwar period the Europeans continued to take an interest in the fate of the liberated Greeks, though they often expressed disappointment at the slow pace of reconstruction in the newly-independent state. Foreigners travelled the length and breadth of the country and wrote about the situation prevailing there in the aftermath of the war. All parts of the Peloponnese were visited, including the Mani, for reasons that varied from one traveller to the next. among the many journals and travel memoirs written at this time is the book by A.V. Post, the leader of an American humanitarian mission to the Mani in 1827, which describes the hardships undergone by the mission in the rugged terrain

στη Μάνη. Το χρονικό του περιγράφει τις ταλαιπωρίες της αποστολής στην δύσβατη περιοχή και αποτελεί μια ενδιαφέρουσα μαρτυρία για τις συνθήκες που επικρατούσαν στην περιοχή κατά τα πρώτα μεταβατικά χρόνια που ακολούθησαν τον Αγώνα.

Οι αγώνες των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία τους, ενέπνευσαν ένα μεγάλο αριθμό συγγραφικών και εικαστικών έργων, τα οποία κυριολεκτικά κατέκλυσαν τα δυτικά κέντρα. Ανάμεσα σε αυτά και το εντυπωσιακό λεύκωμα του γάλλου Th. Leblanc (1828-31) ο οποίος αποτύπωσε, κοντά στα άλλα, και εικόνες της καθημερινής ζωής των Μανιατών όπως και αντιπροσωπευτικούς ανθρώπινους τύπους.

Τέλος, κατά την γαλλική κατοχή της Πελοποννήσου εργάζεται στην περιοχή αυτή η Γαλλική Επιστημονική Αποστολή του Μοριά (1829-1830). Η δραστήρια αυτή ομάδα γεωγράφων, τοπογράφων, λογίων, βοτανολόγων, αρχαιολόγων, αρχιτεκτόνων και ζωγράφων, θα μελετήσει εις βάθος την γεωγραφία, φυσική και ανθρώπινη, του Μοριά και θα ερευνήσει τον φυσικό και ιστορικό πλούτο όλης της χερσονήσου. Υπεύθυνος και ψυχή της Αποστολής αυτής, ο Bory de Saint -Vincent κατηύθηνε τις έρευνες της επιστημονικής ομάδας και συνετέλεσε στη μνημειώδη και πολύτιμη έκδοση των πορισμάτων της Αποστολής, η οποία προικοδότησε το νεοσύστατο ελληνικό κράτος με ένα σημαντικό σύνολο εργασιών υποδομής.

Η ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους αλλάζει τόσο την εικόνα των Ελλήνων στη συνείδηση των δυτικών όσο και την μορφή και την λειτουργία του περιηγητισμού. Ξένοι τεχνικοί, διπλωμάτες και επίσημοι απεσταλμένοι, πολιτικοί αναλυτές και ανταποκριτές, περιοδεύουν συχνά τις ελεύθερες ελληνικές περιοχές. Κοντά τους αρκετοί αρχαιολόγοι οργανώνουν και ιδρύουν ξένες αρχαιολογικές σχολές και επιχειρούν τις πρώτες συστηματικές ανασκαφές. Συγχρόνως, η αλματώδης ανάπτυξη του τύπου στις δυτικές δημοκρατίες καλλιεργεί τις περιηγήσεις των λογοτεχνών, δημοσιεύοντας συχνά εκτενείς περιγραφές και ανταποκρίσεις.

Η Μάνη βρίσκεται κοντά στο δρομολόγιο των ταξιδιωτών που θέλουν να επισκεφθούν τους αρχαιολογικούς χώρους. Ίσως να μην μπορεί να συναγωνισθεί τη σημασία των Μυκηνών, της Σπάρτης ή της Ολυμπίας, αλλά εξακολουθεί να αποτελεί ένα αγαπημένο θέμα στις περιγραφές των ξένων περιηγητών: όσοι διασχίζουν τον Ταΰγετο και κατευθύνονται στην Καλαμάτα ή την Σπάρτη αναφέρονται πάντα και στη χερσόνησο της Μάνης, μνημονεύοντας συνήθως

and gives an interesting account of the conditions prevailing there in the transitional period that followed the end of the war.

The Greek people's struggle for independence provided the inspiration for numerous books and works of art that flooded the bookshops and salerooms of Western Europe. Among them is the splendid album of pictures by the French artist Théodore Leblanc (1828-1831), whose subjects included scenes from everyday Mani life and character studies of typical local types.

During the French occupation of the Peloponnese the French Scientific Expedition to the Morea was at work (1829-1830). This energetic team of geographers, surveyors, scholars, botanists, archaeologists, architects and artists made a comprehensive study of the physical and human geography of the Peloponnese and explored its natural resources and historic monuments. Its leader and driving force, Bory de Saint-Vincent, directed the team's activities and was heavily involved in the writing and editing of the Expedition's monumental series of reports, which endowed the fledgling Greek state with an important corpus of reference works.

The foundation of the idependent state of Greece caused the Europeans to revise their image of the Greeks and altered both the form and the content of their expeditions to Greece. Foreign engineers and technicians, diplomats and other official envoys, political analysts and press correspondents made frequent tours of the liberated areas of Greece, while foreing archaeologists founded schools of archaeology and embarked on the first systematic excavations. At the same time the rapid development of the press in the Western democracies encouraged visits by writers, who often published lengthy descriptive accounts and personal memoirs of their travels.

The Mani was not far from the routes generally followed by foreigners touring the archaeological sites. It may not have been able to compete with Mycenae, Sparta and Olympia as a tourist attraction, but it was still a fovourite subject for inclusion in travel writings, and those who crossed the Taygetos range from Kalamata to Sparta invariably mentioned the Mani peninsula, usually with some reference to the Maniates' remarkable way of life and fiercely independent spirit. Not a few of them made the short detour to visit the Mani in person. The

τον ιδιότυπο τρόπο ζωής των κατοίκων της και το ανεξάρτητο πνεύμα τους. Δεν λείπουν φυσικά και εκείνοι που εντάσσουν τη χερσόνησο στη περιοδεία τους. Ο Earl of Carnarvon περιηγήθηκε τη Μάνη το 1839 και κατέγραψε στο ημερολόγιό του σημαντικές πληροφορίες για την τοπογραφία, την ιδιότυπη διοικητική οργάνωση και την καθημερινή ζωή των Μανιατών. Δύο χρόνια αργότερα (1841) τυπώνεται στην Αθήνα, αλλά στα γαλλικά, το έργο του F. Aldenhoven, στο οποίο ο συγγραφέας συγκέντρωσε πληροφορίες δρομολογίων από άλλους προγενέστερους ταξιδιώτες. Ο ελληνικής καταγωγής E. Yéméniz (1856-57) ενδιαφέρεται για τις συνήθειες και στις δοξασίες των Μανιατών ενώ ο Th.Wyse (1858) συνέλεξε πληροφορίες σχετικές με την οικονομική και διοικητική κατάσταση της περιοχής.

Παράλληλα, η ανάπτυξη των μέσων μεταφοράς καθιστά πλέον το ταξίδι πολύ ευκολώτερο, συντομότερο και περισσότερο προσιτό σε πολύ κόσμο. Οι στόχοι και οι προσδοκίες των περιηγητών αλλάζουν σημαντικά: η μετακίνησή τους δεν υπαγορεύεται πια μόνο από πολιτικές σκοπιμότητες αλλά γίνεται και αυτοσκοπός, ένα μέσο προσωπικής ευχαρίστησης.

Earl of Carnarvon went there in 1839 and recorded in his journal a considerable amount of factual information about the geography of the peninsula, the unusual administrative organization and the everyday life of the local people. Two years later, in 1841, a book in French by Ferdinand Aldenhoven, giving descriptions of itineraries culled from the works of earlier travellers, was published in Athens.

Eugène Yéméniz, a man of Greek descent who visited the area in 1856-1857, concentrated his attention on the Maniates' traditional customs and beliefs, while Thomas Wyse (1858) gathered information about local economic and administrative conditions.

By the end of the century the development of transport and communications had made travel much easier and faster and had brought it within reach of larger numbers. Those who went abroad were now doing so for different motives and with different expectations. No longer were journeys undertaken for political purposes only: travel was an end in itself, pursued for personal pleasure.

SIR WILLIAM GELL 1805

86. Το δρομολόγιο του Sir William Gell στη Μάνη, Μάρτιος 1805.
Sir William Gell's itinerary in the Mani, March 1805.

87. Άποψη του τειχισμένου συγκροτήματος στις Κιτριές, έδρα του Τζαννέτου Κουτήφαρη (πρώτου Μπέη της Μάνης).
The Castle of Tzanetos Koutifaris (first bey of the Mani) at Kitries.
[Castle of the bay of Maina]
Χάραξη/Engraving: T.M. Bayner.
Λιθογραφία/Lithograph: 11x16 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Sir William Gell, *Narrative of a Journey in the Morea....*, London, Longman, 1823.

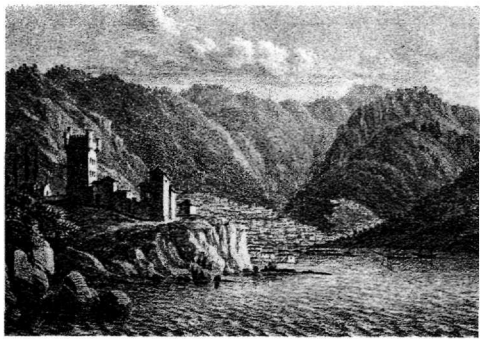
87

88. Άποψη των ερειπίων του Πύργου Μπενάκη στην Καλαμάτα.
View of the ruins of the Benaki Tower at Kalamata.
[Ruins of the Benaky palace at Calamata]
Λιθογραφία/Lithograph: 6x9 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Sir William Gell, *Narrative of a Journey in the Morea...*, London, Longman, 1823.

89. Άποψη του περάσματος των Μύλλων του Αλμυρού και η τοποθεσία του οικισμού Σελλίτσα.
View of the pass of Mili of Almiros and the situation of the village Sellitza.
[The pass of Almiro and the situation of the village of Sellitza]
Λιθογραφία/Lithograph: 7x10 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Sir William Gell, *Narrative of a Journey in the Morea...*, London, Longman, 1823.

90. Άποψη του Πύργου του Καπετανάκη στους Μύλλους του Αλμυρού.
View of the Kapetanaki's Castle at Mili of Almiro.
[The Kapetanaki palace at Almiro]
Λιθογραφία/Lithograph: 8x9 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Sir William Gell, *Narrative of a Journey in the Morea...*, London, Longman, 1823.

91. Sir William Gell, *Itinéraire de Morée, ou description des Routes de cette péninsule traduit de l'anglais...*, Paris, Anselin, 1828.
Συλλογή/Collection: Χ. Τζαννετάκη.

Βρετανός αρχαιολόγος και τοπογράφος, απόφοιτος του Cambridge, ο Sir William Gell οπαδός των κηρυγμάτων της Ιεράς Συμμαχίας και μέλος της Εταιρείας των Dilettanti. Ταξίδεψε στην Πελοπόννησο στα 1801-2 και 1805-6, οπότε επισκέφθηκε και τη Μάνη. Τα τρία βιβλία στα οποία περιλαμβάνονται τα ταξίδια του τον ανέδειξαν ως τον πιο ση-

μαντικό περιηγητή της Πελοποννήσου μαζί με τον W. M. Leake. Οι εκτενείς αναφορές του στη Μάνη αποτελούν αξιόλογα και ακριβή στοιχεία τόσο για τη διοικητική και κοινωνική ζωή, όσο και για τις συνθήκες ζωής των Μανιατών.

British topographer, Sir William Gell, a staunch supporter of the Holy Alliance and a member of the Dilettanti Society. He travelled in the Peloponnese in 1801-1802 and 1805-1806, visiting the Mani on the second occasion. His three-volume *Narrative* puts him on a level with W.M. Leake as one of the two most informative travellers in the Peloponnese. His extensive notes on the Mani are a source of important and reliable evidence concerning the administration and social life of the peninsula and the local living conditions.

WILLIAM MARTIN LEAKE 1805

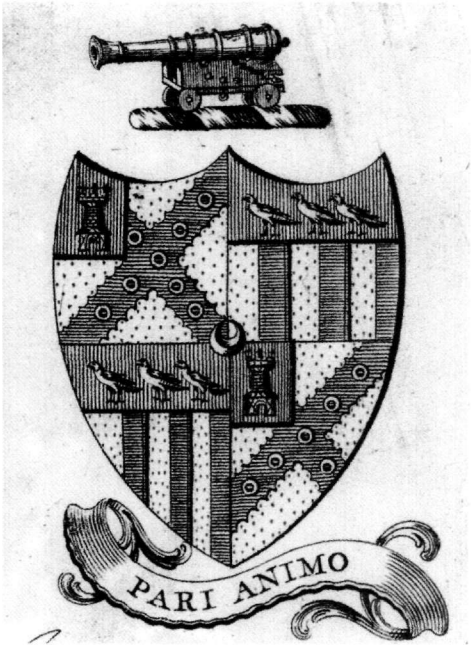

94

92. Το δρομολόγιο του W.M. Leake στην Μάνη, από τις 3 έως τις 7 Απριλίου 1805.
The itinerary of W.M. Leake's travels in the Mani from 3rd to 7th April 1805.

93. William Behnes,
Μαρμάρινη προτομή του William Martin Leake (1777-1860).
Marble bust of William Martin Leake (1777-1860).
Fitzwilliam Museum, Cambridge.
Φωτογραφία/Photo.

94. Το κτητορικό σήμα του John Martin Leake με τον θυρεό της οικογένειας .
The bookplate of John Martin Leake, with the coat of arms of the family.
Φωτογραφία/Photo.

95. William Martin Leake, *Travels in the Morea with a map and plans..., in three volumes...,* London, John Murray, 1830.
Μουσείο Μπενάκη.

96. Χάρτης της Πελοποννήσου.
Map of the Peloponese.
[The Morea anciently Peloponnesus by W.M. Leake]
Λιθογραφία/Lithograph: 60x50 cm.
Συλλογή/Collection: Γ. Σαΐτας.
Προέλευση/From: William Martin Leake, *Travels in the Morea with a map and plans..., in three volumes...,* London, John Murray, 1830.

97. Αρχαίες επιγραφές, ευρήματα του περιηγητή στην αρχαία Κυπάρισσο.
Ancient inscriptions found by William Martin Leake at ancient Kyparissos.
Λιθογραφία/Lithograph: 20x12 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: William Martin Leake, *Travels in the Morea with a map and plans...,*

in three volumes..., London, John Murray, 1830.

98. Αρχαίες επιγραφές, ευρήματα του περιηγητή στην αρχαία Κυπάρισσο και από το Ταίναρο.
Ancient inscriptions found by Leake at ancient Kyparissos and on Cape Tainaron.
Λιθογραφία/Lithograph: 20x12 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: William Martin Leake, *Travels in the Morea with a map and plans...*, *in three volumes...*, London, John Murray, 1830.

99. Αρχαίες επιγραφές, ευρήματα του περιηγητή στη Μάνη.
Ancient inscriptions found by William Martin Leake in the Mani.
Λιθογραφία/Lithograph: 20x12 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: William Martin Leake, *Travels in the Morea with a map and plans...*, *in three volumes...*, London, John Murray, 1830.

100. Απόσπασμα της αναφοράς του W.M. Leake για τη Μάνη και τους κατοίκους τη από την Καλαμάτα προς το Foreign Office, 3 Μαΐου 1805.
An excerpt from W.M. Leake's report to the Foreign Office on the Mani and its inhabitants, dated at Kalamata, 3rd May 1805.
Φωτογραφία/Photo.
χφ./ms. F.O. 78/57. No. 7.
Συλλογή/Collection: Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη.

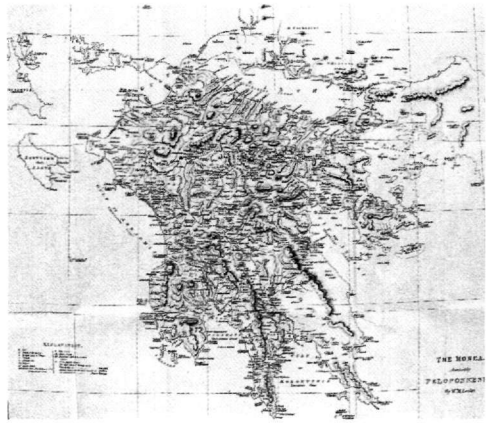
96

Άγγλος αντισυνταγματάρχης και τοπογράφος, William Martin Leake (1777-1860), από τους πιο συστηματικούς μελετητές του ελληνικού χώρου. Σπούδασε στη Βασιλική Στρατιωτική Ακαδημία του Woolwich και από το 1794 έως το 1815 στάλθηκε από τη Βρετανική κυβέρνηση σε διάφορους τόπους για την εξυπηρέτηση των πολιτικών και στρατιωτικών της συμφερόντων. Το 1804, μία σημαντική αποστολή στις ευρωπαϊκές επαρχίες της Τουρκίας τον έφερε σε επαφή με τον ελληνικό χώρο. Ειδικά στην Πελοπόννησο, είχε εντολή να καταγράψει τους δρόμους και τα περάσματα, τα φρούρια και όλα τα στρατιωτικά σημεία, να μελετήσει τις πολιτικές και στρατιωτικές διαθέσεις των κατοίκων αλλά και να προσέξει ιδιαίτερα τη γενική γεωγραφία του τόπου. Τη Μάνη επισκέφθηκε τον Απρίλιο του 1805 και παρέμεινε περίπου 15 μέρες σημειώνοντας με κάθε λεπτομέρεια την πορεία του ταξιδιού του αλλά και ποικίλες πληροφορίες για τον τόπο και τους κατοίκους του, πολύτιμες για τη συστηματική και ακριβή τους καταγραφή.

William Martin Leake (1777-1860), a surveyor who rose to be a lieutenant-colonel in the British army, was one of the most systematic observers of the Greek scene. He studied at the Royal Military Academy, Woolwich, and between 1794 and 1815 the British Government sent him to various countries to look after its political and military interests. An important mission to the European provinces of Turkey in 1804 first brought him to Greece. His orders were to survey the roads, passes, fortresses and all points of strategic

significance, especially in the Peloponnese, to sound out the people's political and military inclinations and to pay particular attention to the geography of the region. He went to the Mani in April 1805 and spent about two weeks there, keeping a detailed record of every stage of his journey and noting down all sorts of information about the country and its inhabitants, which was to provide a useful basis for systematic and accurate surveys in the future.

JOHN GALT 1810

101. Το δρομολόγιο του John Galt στην Μάνη, 1810.
John Galt's itinerary in the Mani, 1810.

102. John Galt, *Voyages and Travels in the years 1809, 1810 και 1811 containing statistical, commercial, and miscellaneous observations...*, London, T. Cadell & W. Davies, 1812.
Μουσείο Μπενάκη.

103. Άποψη Πύργου στο Βαθύ της Μάνης.
View of the Castle at Bathi in the Mani.
[Bathi Castle in Maina]
Χαλκογραφία/Engraving: 17x23,4 cm
Χάραξη/Engraving: S. Porter.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: John Galt, *Voyages and Travels in the years 1809, 1810 και 1811 containing statistical, commercial, and miscellaneous observations...*, London, T. Cadell & W. Davies, 1812.

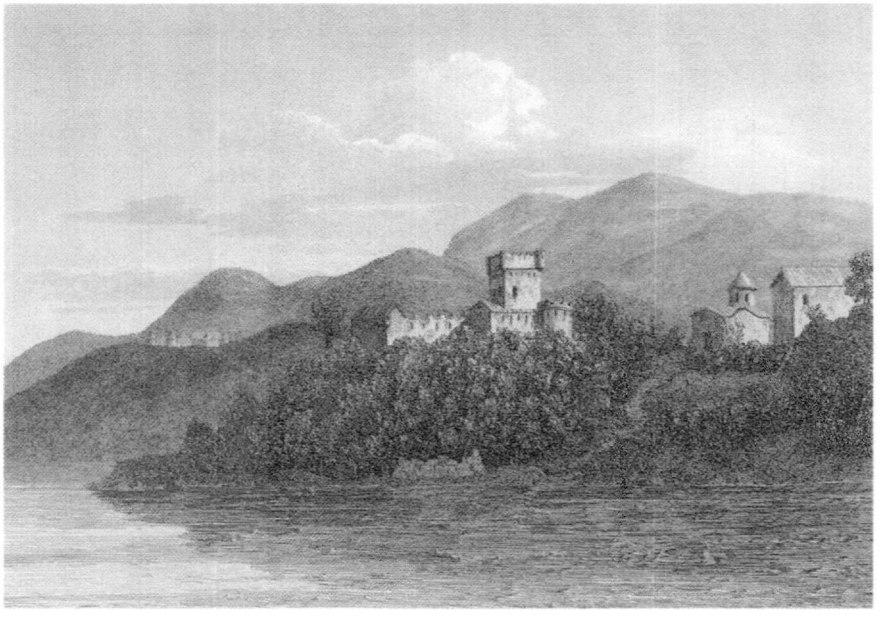

103

Σκώτος έμπορος και μυθιστοριογράφος, ο John Galt (1779-1839) είχε την πρώτη του επαφή με τους Έλληνες στα Κύθηρα και τη Μάνη, όπου αποβιβάστηκε κατά την περιήγησή του το 1809-1811 στην Ανατολική Μεσόγειο. Στο Μαραθονήσι φιλοξενείται από τον Αντωνόμπεη (Γρηγοράκη) και επισκέπτεται τον πύργο του στον Αγερανό. Αναφέρεται στην ιστορία του χώρου και στον καθημερινό κυρίως βίο των κατοίκων αλλά νοιώθει οίκτο και καταφρόνηση για τους Έλληνες.

John Galt (1779-1839), a Scottish merchant and novelist, first came into contact with the Greeks on the island of Kythira (Cerigo) and in the Mani, where he disembarked in the course of his travels in the Mediterranean. He stayed with Antonobey Grigorakis on Marathonisi (Kranai) and went to see his tower at Ayeranos. Galt was chiefly interested in the history of the Mani and the everyday life of its people, but his attitude towards the Greeks was one of pity and contempt.

Charles Robert COCKERELL 1813

104. Dominique Ingres,
Προσωπογραφία του C.R. Cockerell (1788-1863).
Portrait of C.R. Cockerell (1788-1817).
Ηλιογραφία/Heliograph: 13x17 cm.
Χάραξη/Engraving: Walter.
Φωτογραφία/Photo.

C.R. Cockerell, *Travels in Southern Europe and the Levant, 1810-1817...*,
London, Longmans, Green and co, 1903.

105.1 Σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

105.2 Σελίδες 88 και 89 με την αρχή του κεφαλαίου που αφορά στη Μάνη.
Pages 88 and 89 with the beginning of the chapter on the Mani.
Φωτογραφία/Photo.

104

Ο άγγλος αρχιτέκτονας και αρχαιόφιλος Charles Robert Cockerell (1788-1863), μέλος της Φιλομούσου Εταιρείας που ιδρύθηκε το 1813 στην Αθήνα και καθηγητής της Αρχιτεκτονικής στην Royal Academy του Λονδίνου (1840-56), περιηγήθηκε από το 1810 έως το 1817 την Ελλάδα, την Ιταλία, τη Σικελία και τη Μικρά Ασία. Σκοπός του ταξιδιού του ήταν η ανασκαφή, αποτύπωση και μελέτη αρχαίων ναών. Η περιληπτική και με περικοπές έκδοση των ημερολογίων του έγινε από το γιό του στα 1903. Ο Cockerell επισκέφθηκε τη Μάνη το 1813 συνοδευόμενος από το συνεργάτη του O.M. von Stackelberg και στο οδοιπορικό του παρέχει σημαντικές πληροφορίες ιδίως για την κατοικία, την περιουσία και την οικογενειακή ζωή και οργάνωση του Παναγιώτη Μούρτζινου στην Καρδαμύλη, υπό την προστασία του οποίου είχε τεθεί ο περιηγητής.

The English architect and antiquarian Charles Robert Cockerell (1788-1863) was a member of the Philomuse Society founded in Athens in 1813 and subsequently became Professor of Architecture at the Royal Academy in London (1840-1856). He travelled in Greece, Italy, Sicily and Asia Minor from 1810 to 1817. The object of his journey was to excavate, study and make measured drawings of ancient temples. An abridged version of his diaries was published by his son in 1903. Cockerell visited the Mani in 1813 with fellow- antiquarian O. M. von Stackelberg. His journals contain valuable information, particularly about the home, property, family life and household organization of Panayiotis Mourtzinos of Kardamyli, who looked after him while he was there.

O. M. VON STACKELBERG 1810-1813

Κάτοικος της Μάνης.
Inhabitant of the Mani.
Συλλογή/Collection: Ν.Γρηγοράκη.

106. Γυναίκα της Μάνης.
Woman of the Mani.
[Femme de la Maïna]
Χάραξη/Engraving: G: Mlle Fourmon.
Επιχρωματισμένη λιθογραφία/Coloured lithograph: 26x20 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.
Προέλευση/From: O.M.von Stackelberg, *Costumes et usages des peuples de la Grèce moderne,*
Paris, P. Marino, n. d.

107. Κάτοικος της Μάνης.
Inhabitant of the Mani.
[Habitant de la Maïna]
Χάραξη/Engraving: Mlle Fourmon.
Επιχρωματισμένη χαλκογραφία/Coloured engraving: 20x26 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.
Προέλευση/From: O.M.von Stackelberg, *Costumes et usages des peuples de la Grèce moderne,*
Paris, P. Marino, n. d.

108. O.M.von Stackelberg, *La Grèce. Vues Pittoresques et topografiques...,*
Paris, d'Ostervald, 1834.
Μουσείο Μπενάκη

109. Αποψη των Λεύκτρων και το ακρωτήριο Ταίναρον.
View of Lefktra and the Cape Tainaron.
[Leuctra et Cap Ténare]
Επιχρωματισμένη λιθογραφία/Coloured lithograph: 45x30 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: O.M.von Stackelberg, *La Grèce. Vues Pittoresques et topografiques...,*
Paris, d'Ostervald, 1834.

110. Άποψη της Καρδαμύλης.
View of Kardamyli.

[Scardamoula autrefois Cardamyles]

Επιχρωματισμένη λιθογραφία/Coloured lithograph: 45x30 cm.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: O.M.von Stackelberg, *La Grèce. Vues Pittoresques et topografiques...*, Paris, d'Ostervald, 1834.

Ευγενικής καταγωγής, O. M. von Stackelberg (1787--1837), γεννήθηκε στην Εσθονία, φοίτησε στο Πανεπιστήμιο του Göttingen και συνέχισε τις σπουδές του στη Μόσχα. Από πολύ νωρίς αποφάσισε να αφιερώσει τη ζωή του στην τέχνη και στη μελέτη της αρχαιότητας. Επηρεασμένος από τις θεωρίες του J.J. Winckelmann ξεκίνησε το 1808 για την Ιταλία και στη συνέχεια για την Ελλάδα σχεδιάζοντας και μελετώντας τα μνημεία, δείχνοντας όμως συγχρόνως ενδιαφέρον για τη φύση και το γεωγραφικό περιβάλλον σε σχέση με τη ζωή των ανθρώπων. Τη Μάνη επισκέφθηκε μαζί με τον Ch.R. Cockerell το 1813 και τα χαρακτικά των βιβλίων του βασίσθηκαν στα επιτόπια σχέδιά του.

Otto Magnus von Stackelberg (1787-1837), a nobleman born in Estonia, took a degree at Göttingen University and went to Moscow for further studies. He decided at a very early age that he wanted to devote his life to art and the study of antiquity. Having read and been influenced by J. J. Winckelmann's theories, he set off in 1808 for Italy and then Greece, studying and drawing the ancient monuments but also taking an interest in the geography and natural environment of those countries and the way they affected the life of the local people. He went to the Mani with Ch. R. Cockerell in 1813, and his prints are based on his own drawings from life.

110

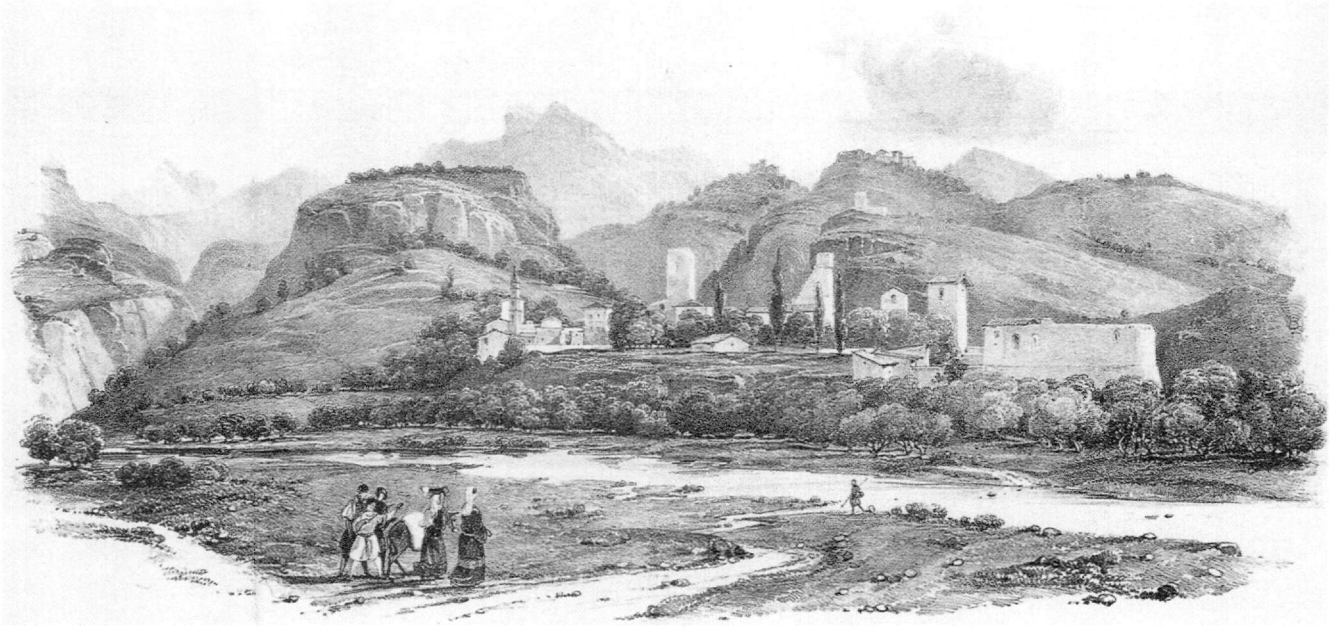

CHARLES SWAN 1825

111.1 Charles Swan, *Journal of a voyage..., especially a journey through Maina...*, London, C. & J. Rivington, 1826.

Βιβλιοθήκη Σ. Λοβέρδου.

111.2 Σελίδες 206-207, τόμος 2ος, όπου περιγράφεται η συνάντησή του με τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη στις Κιτριές, στις 9 Σεπτεμβρίου 1825. Pages 206-207, vol. II, of Swan's Journal, where he describes his meeting with Petrobey Mavromichalis at Kitries on 9th September 1825.

Φωτογραφία/Photo.

Ο άγγλος Charles Swan υπηρετούσε ως κληρικός στο πολεμικό πλοίο "Cambrian" που περιέπλευσε τη Μεσόγειο από τον Οκτώβριο του 1824 έως τον Σεπτέμβριο του 1825. Στη Μάνη έφθασε στις 9 Σεπτεμβρίου 1825 και φιλοξενήθηκε στις Κιτριές από τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Αξιοσημείωτη είναι η λεπτομερής περιγραφή της διαμονής του στον πύργο καθώς και του ίδιου του Πετρόμπεη.

Charles Swan, an English clergyman, served as a padre in H.M.S. Cambrian, which was stationed in the Mediterranean from October 1824 to September 1825. He went to the Mani on 9th September 1825 and was entertained at Kitries by Petrobey Mavromichalis. His memoirs are of interest for his detailed account of his stay in the tower and his description of Petrobey.

ΜΑΝΙΆΤΕΣ ΑΓΩΝΙΣΤΈΣ ΜΈΣΑ ΑΠΌ ΤΑ ΜΆΤΙΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ-ΠΕΡΙΗΓΗΤΩΝ. MAINOTES PRINCIPAL LEADERS OF THE GREEK REVOLUTION BY ARTISTS-TRAVELLERS IN GREECE

112. Ανωνύμου/Anonymous,
Προσωπογραφία του Τσιγγουράκου Γρηγοράκη.
Portrait of Tsiggourakos Grigorakis.

[Τσιγγουράκος Γρηγοράκης]

Ξυλογραφία/Woodcut: 14x11 cm.

Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.

Α. Γούδα, *Βίοι Παράλληλοι*, τομ. ΣΤ', Αθήνα, 1874.

113. Ανωνύμου/Anonymous,
Προσωπογραφία του Μαγγιόρου Γρηγοράκη.
Portrait of Maggioros Grigorakis.

[Μαγγιόρος Γρηγοράκης]

Ξυλογραφία/Woodcut: 19x13 cm.

Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.

Α. Γούδα, *Βίοι Παράλληλοι,* τομ. ΣΤ', Αθήνα, 1874.

114. Pauquet frères,
1825- Pl. XXXI.
Προσωπογραφία του Δημητρίου Μαυρομιχάλη.
Portrait of Démétrius Mavromichalis.
[Démétrius Mavromichalis]
Λιθογραφία/Lithograph: 24x17 cm.
Χάραξη/Engraving: Pauquet frères, Βασισμένο στον/After: Louis Dupré, *Voyage à Athènes et à Constantinople,* Paris, 1825.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.
*Modes et Costumes Historiques Etrangers..., par Pauquet Frères...,*Paris, (1865).

115

115. Adam Friedel,
Προσωπογραφία του Πετρομπεη Μαυρομιχάλη.
Portrait of Petrobey Mavromichali.
[Prince Petro Mavromichali]
Λιθογραφία/Lithograph: 22x30 cm.
Μουσείο Μπενάκη.
Προέλευση/From: Adam Friedel, *The Greeks twenty-four portraits, of the principal leaders and personages who have made themselves most conspicuous in the Greek Revolution,* London 1825- 27.

117

116. Adam Friedel,
Προσωπογραφία του Ιωάννη Μαυρομιχάλη.
Portrait of Ioanis Mavromichali.
[Iohannis Mavromichali]
Λιθογραφία/Lithograph: 22x30 cm.
Μουσείο Μπενάκη.
Προέλευση/From: Adam Friedel, *The Greeks twenty-four portraits, of the principal leaders and personages who have made themselves most conspicuous in the Greek Revolution,* London 1825- 27.

117. Karl Krazeisen,
Προσωπογραφία του Γεώργιου Μαυρομιχάλη.
Portrait of Georgios Mavromichali.
[G. Mavromichalis]
Λιθογραφία/Lithograph: 22x30 cm.
Μουσείο Μπενάκη.
Προέλευση/From: Karl Krazeisen, *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Anichten und Trachten,* Münich, 1828-1831.

119

118. Peter von Hess,
Η Μάχη της Βέργας Αλμυρού.
The Battle of Verga near Almyros.
[Νίκη του Μαυρομιχάλη και των Λακώνων περί Βέργαν.
Mauromichalis mit dem Mainoten siegen bei Verga]
Λιθογραφία/Lithograph: 30x22 cm.
Χάραξη/Engraving: Mey.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.

119. F. Hervé,
Προσωπογραφία του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
Portrait of Petrobey Mavromichali.
[Mavromichali, Petro Bey prince of the Mainotes]
Χάραξη/Engraving: J.W. Gilles 12x18cm.
Έγχρωμη λιθογραφία/Coloured lithograph.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.

120. Théodore Leblanc,
Σπαρτιάτης Καπετάνιος.
Spartan Kapetan.
[Capitaine Spartiate (Magne Morée)]
Χάραξη/Engraving: Gihaut frs.
Έγχρωμη λιθογραφία/Coloured lithograph: 34x23 cm.
Συλλογή/Collection: Π. Τζαννετάκη.
Προέλευση/From: Théodore Leblanc, *Croquis d'après nature faits pendant trois ans de séjour en Grèce et dans le Levant...*, Paris, 1833-34.

121. Théodore Leblanc,
Παλικάρι.
Palikar.
[Palikare]
Επιχρωματισμένη λιθογραφία/Coloured lithograph: 34x23 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Théodore Leblanc, *Croquis d'après nature faits pendant trois ans de séjour en Grèce et dans le Levant...*, Paris, 1833-34.

HENRY A.V. POST 1827

123.1 H.A.V.Post, *A visit to Greece and Constantinople, in the years 1827-28...*,
New York, Sleight & Robinson, 1830.
Σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

123.2 Σελίδα 88-89, με την περιγραφή της Μάνης.
Page 88-89 with the description of Mani.
Φωτογραφία/Photo.

Ο αμερικανός Henry A.V. Post ταξίδεψε από τη Νέα Υόρκη στην Ελλάδα και την Κωνσταντινούπολη το 1827-28 με φιλανθρωπική αποστολή την παροχή υλικής βοήθειας προς τους ταλαιπωρημένους από τον πόλεμο Έλληνες. Στις 17 Δεκεμβρίου 1827 φθάνει στις Κιτριές όπου και μοιράζει 110 βαρέλια με αλεύρι και μπισκότα. Στις 20 Δεκεμβρίου φεύγει για τον Αλμυρό όπου για τέσσερις ημέρες μοιράζει τρόφιμα και ρουχισμό στους κατοίκους. Αξιοπρόσεκτες είναι οι περιγραφές του για τους κατοίκους και τους άρχοντες του τόπου, τα ήθη και έθιμά τους. Παρ'όλη τη διάθεση φιλοξενίας των Μανιατών, ο Post φεύγει τελικά από τη Μάνη αποκομίζοντας δυσάρεστες εντυπώσεις.

Henry A.V. Post was an American who travelled from New York on a humanitarian mission to Greece and Constantinople (1827-1828), bringing relief supplies to Greeks left destitute by the War of Independence. On 17th December 1827 he arrived at Kitries, where he distributed 110 barrels of flour and biscuits, and on the 20th he left for Almyros, where he spent four days distributing food and clothing. His descriptions of the local people, their leaders and their traditional customs and way of life are interesting; but, although the Maniates were hospitably disposed towards him, he came away with an unfavourable impression of them.

Expédition Scientifique de Morée 1829

122. S. Baccüet,
Άποψη του Μαραθονησιού.
View of Marathonisi.
[Vue de Marathonisi près de l' antique Gythium, à l'entrée du Magne]
Χαλκογραφία/Engraving.
Χάραξη/Engraving: A. St Aulaire.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas...*, Paris-Strasbourg, F.G. Levrault, 1835. Première Série. Vues de paysages, XXI.

Earl of Carnarvon 1839

124.1 H. J. G. H. T. Earl of Carnarvon, *Reminiscences of Athens and the Morea, extracts from a journal of travels in Greece in 1839 by the late Earl of Carnarvon...edited by his Son...*, London, John Murray, 1869.
Σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

124.2 Σελίδες 167-168: Κεφάλαιο 4, Η Μάνη
Pages 167-168: Chapter IV, The Maina.
Φωτογραφία/Photo.

Ο άγγλος λόγιος και συγγραφέας Henry John George Herbert, third Earl of Carnarvon (1800-1849) ταξίδεψε στην Ελλάδα το 1839. Καρπός της περιοδείας του ήταν τα χειρόγραφα ημερολόγιά του που δημοσίευσε ο γιός του τριάντα χρόνια αργότερα. Περιηγήθηκε ένα μεγάλο μέρος της Μάνης το Μάιο του 1839 και φιλοξενήθηκε στον πύργο των Μαυρομιχαλαίων στο Λιμένι. Πρόκειται για ένα σημαντικό κείμενο που προσφέρει εκτενείς πληροφορίες για τη διοικητική και κοινωνική οργάνωση των Μανιατών καθώς και αξιόλογες περιγραφές κτιρίων και τοποθεσιών. Ο Carnarvon ενδιαφέρεται επίσης για τις συνθήκες και τις συνήθειες του καθημερινού βίου, για το ρόλο της θρησκείας αλλά και της δεισιδαιμονίας στη ζωή των κατοίκων.

Henry John George Herbert, third Earl of Carnarvon (1800-1849), a scholar and writer, visited Greece in 1839. On his tour of the Mani, in May of that year, he covered most of the peninsula and stayed with the Mavromichalis family at their tower at Limeni. His journal of his travels, published by his son thirty years later, is an important document: it is a mine of circumstantial information about the Maniates' administrative organization, with good descriptions of buildings and places. Carnarvon was also interested in local traditions and customs, living conditions, the way of life, the role of the Church and the influence of superstition on the lives of the local people.

FERDINAND ALDENHOVEN 1841

125. Ferdinand Aldenhoven,
Οδικός χάρτης της Πελοποννήσου.
Road map of the Peloponnese.
[Carte Routière de la Morée et de l'Attique, dressée au 800.000 par Ferdinand Adelhoven ingénieur et gravés sur pierre..., Athènes, C. Kohlmann, 1840]
Λιθογραφία/Lithograph: 34,5x24 cm.
Βιβλιοθήκη Λοβέρδου.
Προέλευση/From: Ferdinand Aldenhoven, *Itinéraire descriptif de l'Attique, et du Péloponèse, avec cartes et plans topographiques...*, Athènes, A. Nast & R. Bund, 1841.

126. Ferdinand Aldenhoven, *Itinéraire descriptif de l'Attique, et du Péloponèse, avec cartes et plans topographiques...*, Athènes, A. Nast & R. Bund, 1841.
Σελίδα 345: Το δρομολόγιο από την Καλαμάτα στο Ταίναρο.
Page 345: The itinerary from Kalamata to Tainaron.
[Itinéraire de Kalamata au Cap Matapan (Ténare)]
Φωτογραφια /Photo.

Αξιωματικός του πεζικού, τοπογράφος και μηχανικός από τη Κολωνία, ο Ferdinand Aldenhoven εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα για δέκα περίπου χρόνια. Δεν γνωρίζουμε αν επισκέφθηκε ο ίδιος τη Μάνη αλλά η λεπτομερής τοπογραφική περιγραφή αποβαίνει εξαιρετικά χρήσιμη σε κάθε ταξιδιώτη και μελετητή του χώρου αυτού. Αξιοσημείωτη είναι όχι μόνο η καταγραφή των οικισμών αλλά και η παρουσίαση της περιοχής υπό μορφή χρονομετρημένων δρομολογίων.

Ferdinand Aldenhoven, an infantry officer, surveyor and engineer from Cologne, lived in Greece for about ten years. It is not known whether he actually went to the Mani, but his detailed topographical descriptions are extremely useful for anybody travelling in the area or studying its past. A notable feature of his work is that besides giving particulars of the villages and hamlets he notes the travelling times between them.

PHILIPPE LE BAS 1843-1844

127. Χάρτης των τοποθεσιών στην Μάνη, όπου εργάστηκε ο αρχαιολόγος Ph. Le Bas στα 1843.
Map of the archaeological sites of Mani visited by Ph. Le Bas, 1843.

128. Philippe Le Bas, *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure..., pendant les années 1843 et 1844...*, Paris, Firmin Didot, 1847.
Σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

129. Απόσπασμα του χάρτη των διαδρομών του Le Bas.
Detail of the map of Ph. Le Bas's itineraries in Greece and Asia Minor.
Χαρτογράφος/Cartographer: E. Landron.
Χάραξη/Engraving: Lemaitre.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Philippe Le Bas, *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure..., pendant les années 1843 et 1844...*, Paris, Firmin Didot, 1847.

130. Χάρτης του Γυθείου.
Map of Gytheion.
[Gythium]
Σε ένθετο η ευρύτερη περιοχή έως το Μαραθονήσι.
In an inset the surrounding area as far as Marathonisi.
Χαρτογράφος/Chartographer: E. Landron.
Χάραξη/Engraving: Lemaitre.
Λιθογραφία/Lithograph: 19,5x27,5 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Philippe Le Bas, *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure..., pendant les années 1843 et 1844...*, Paris, Firmin Didot, 1847.

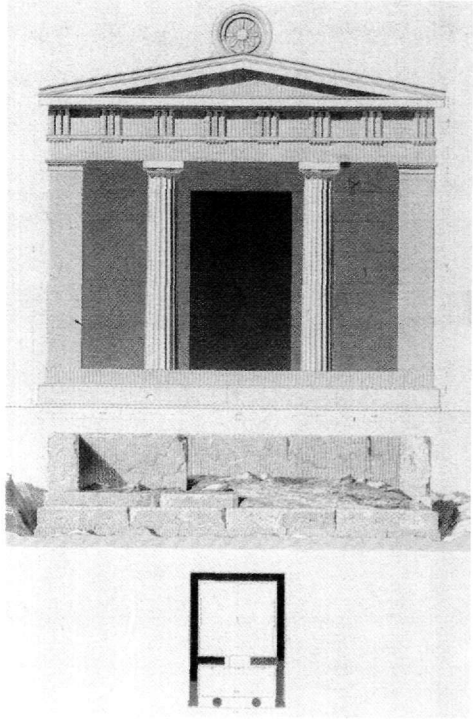

133

131. Αρχαίο μνημείο, εύρημα του Ph. Le Bas στο Γύθειο.
Ancient monument, found by Ph. Le Bas at Gytheion.
[Gythium, monument taillé dans le roc]
Σχέδιο/Drawing: E. Landron. Χάραξη/Engraving: Lemaitre.
Λιθογραφία/Lithograph: 24x18,5.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Philippe Le Bas, *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure..., pendant les années 1843 et 1844...*, Paris, Firmin Didot, 1847.

132. Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα της διαδρομής από το μοναστήρι του Κούρνου στα Παχιάνικα και άποψη της περιοχής.
Plan of the itinerary from the monastry of Kourno to Pakhianika and view of the aeria.
[Peloponnèse. Kourno, Temples antiques. Routes du Monastère de Kourno à Pakhianika]
Λιθογραφία/Lithograph: 18,5x24 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Philippe Le Bas, *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure..., pendant les années 1843 et 1844...*, Paris, Firmin Didot, 1847.

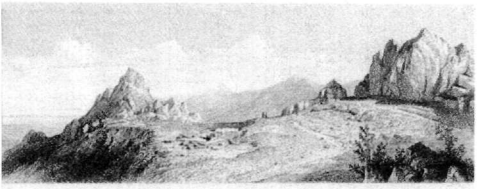

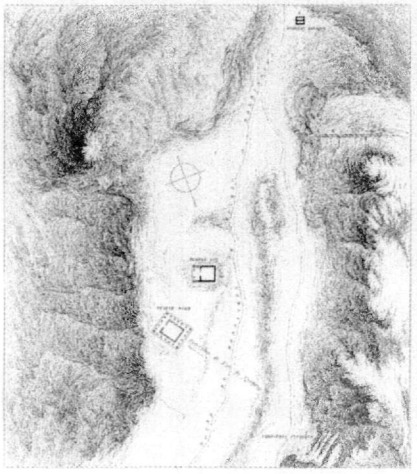

132

133. Κάτοψη αρχαίου ναού κοντά στο μοναστήρι του Κούρνου(α).
Plan of an ancient temple by the monastry of Kourno (a).
[Temple antique près du Monastère de Kourno]
Λιθογραφία/Lithograph: 18,5x24 cm.
Σχέδιο/Drawing: E. Landron.
Χάραξη/Engraving: Lemaitre.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Philippe Le Bas, *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure..., pendant les années 1843 et 1844...*, Paris, Firmin Didot, 1847.

134. Κάτοψη αρχαίου ναού κοντά στο μοναστήρι του Κούρνου (β).
Plan of an ancient temple by the monastry of Kourno (b).
[Temple antique près du Monastère de Kourno]
Λιθογραφία/Lithograph: 18,5x24 cm.
Σχέδιο/Drawing: E. Landron.
Χάραξη/Engraving: Lemaitre.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Philippe Le Bas, *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure..., pendant les années 1843 et 1844...*, Paris, Firmin Didot, 1847.

Στον γάλλο ιστορικό και αρχαιολόγο P. Le Bas (1794-1860) ανετέθη το 1842 από την γαλλική κυβέρνηση αρχαιολογική αποστολή στην Ελλάδα και την Μικρά Ασία. Στο ταξίδι τον συνόδευε ο αρχιτέκτων Eugène Landron στον οποίο οφείλονται οι αποτυπώσεις των ευρημάτων και οι χαρτογραφήσεις των περιοχών όπου εργάστηκε ο Le Bas. Το σημαντικό αρχαιολογικό του έργο εξεδόθη σε έξι τόμους (1847-1868) ενώ ο μνημειώδης

Άτλας ολοκληρώθηκε με την φροντίδα του Salomon Reinach και δημοσιεύτηκε το 1888. Την ευρύτερη περιοχή της Μάνης επισκέφθηκε το 1843, όπου μελέτησε τα σημαντικά αρχαία ερείπια της περιοχής.

The French historian and archaeologist Philippe Le Bas (1794-1860) was sent by the French Government on an archaeological expedition to Greece and Asia Minor in 1842. He was accompanied on his travels by the architect Eugène Landron, who made drawings of the finds and drew maps of the places where Le Bas worked. His important series of excavation reports was published in six volumes between 1847 and 1868, and the monumental Atlas was edited by Salomon Reinach and published in 1888. Le Bas visited the Mani in 1843 and made a study of the most noteworthy ancient ruins there.

ETIÈNNE REY 1843-1844

135. Ιχνογράφημμα των ακτών της Πελοποννήσου.
Sketch of the coasts of the Peloponnese.
[Silhouette des côtes du Peloponese vue prise en mer au point du jour. 19 septembre 1843]
Λιθογραφία/Lithograph.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Etiènne Rey, *Voyage pittoresque en Grèce et dans le Levant fait en 1843-1844 par E. Rey peintre et A. Chenavard architecte..., et Dalgabio architecte. Journal de voyage...*, Lyon, 1867.

Γάλλος ζωγράφος και καθηγητής στη Σχολή Καλών Τεχνών της Λυών. Το 1843-44 ταξίδεψε με τον αρχιτέκτονα και συνάδελφό του A. Chenavart στην Ελλάδα, την Μικρά Ασία και την Αίγυπτο. Η δημοσίευση του έργου του, στο οποίο ο ίδιος έκανε τις λιθογραφίες από τα πρωτότυπα σχέδιά του, έγινε μετά τον θάνατό του.

Etienne Rey, a French artist who taught at the Ecole des Beaux-Arts in Lyon, travelled to Greece, Asia Minor and Egypt in 1843-1844 with one of his fellow-teachers, the architect A. Chenavart. The lithographs in his book, which was not published until after his death, were done by himself from his own drawings.

CHRISTOPHER WORDSWORTH 1844

136. Christopher Wordsworth, *Greece, Pictorial, Descriptive and Historical,* London, W^{e} S.Orr, 1844.
Βιβλιοθήκη Σ. Λοβέρδου.

137. Σελίδα 332: Άποψη της Καρδαμύλης.
Page 332: View of Kardamyli.
[Isle of Sapienza and Castle of Modone, Kardamyle]

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: Christopher Wordsworth, *Greece, Pictorial, Descriptive and Historical*, London, W^e S.Orr, 1844.

138. Σελίδα 333: Άποψη της Λακωνικής ακτής.
Page 333: View of the Laconian coast.

[Coast of Laconia]

Ξυλογραφία/Woodcut: 10x12 cm.

Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.

Προέλευση/From: Christopher Wordsworth, *Greece, Pictorial, Descriptive and Historical*, London, W^e S.Orr, 1844.

Ο άγγλος εκκλησιαστικός Christopher Wordsworth (1807-1885), διετέλεσε επισκόπος του Λίνκολν από το 1868 και έγραψε πολλά έργα για θεολογικά ζητήματα. Το 1832-1833 ταξίδεψε στην Ελλάδα και ήταν ο πρώτος άγγλος που παρουσιάστηκε στον βασιλιά Όθωνα. Κατά την διάρκεια των αρχαιολογικών του αναζητήσεων εντόπισε, στην πραγματική του θέση για πρώτη φορά, το μαντείο της Δωδώνης που ανεσκάφη το 1875 απο τον Κ. Καραπάνο. Στο συγκεκριμένο έργο δεν είναι γνωστό αν ο συγγραφέας επισκέφτηκε όλα τα αναφερόμενα μέρη. Για την περιοχή της Μάνης έχει μόνο εικονογραφικό υλικό και καμμία άλλου είδους πληροφορία.

Christopher Wordsworth (1807-1885), an English churchman who became Bishop of Lincoln in 1868 and wrote extensively on theological subjects, travelled to Greece in 1832-1833 and was the first of his countrymen to be presented to King Otho. In the course of his archaeological investigations he at last located the actual site of the oracle of Dodona, which was eventually excavated by K. Karapanos in 1875. It is not known whether he himself visited all the places mentioned in his book. Of the Mani he has pictures only, with no information of any other kind.

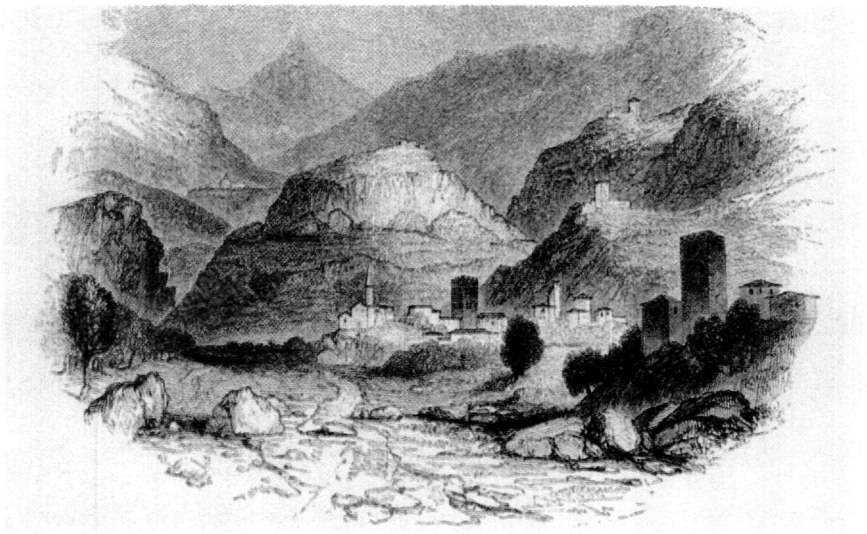

137

ERNST CURTIUS 1852

139. (άνω): Χάρτης του Ιέρακα.
(κάτω): Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα των ερειπίων κοντά στο Κούρνο.
(above): Map of Ierax.
(below): Plan of the ruins by Kourno.
[Zarax Hafen Hieraka, 1:180.000, Ruinen bei Kurno, 1:20.000]
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Ernst Curtius, *Peloponnesos, eine Historische-Geographische Beschreibung der Halbinsel...*, Gotha, J. Perthes, 1852.

140. Χάρτης του Γυθείου.
Map of Gytheion.
[Gytheion, 1:6000]
Σε ένθετο, η ευρύτερη περιοχή και το Μαραθονήσι.
With inset of the surrounding area, including Marathonisi.
Λιθογραφία/Lithograph: 12x15 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Ernst Curtius, *Peloponnesos, eine Historische-Geographische Beschreibung der Halbinsel...*, Gotha, J. Perthes, 1852.

Γερμανός φιλόλογος, αρχαιολόγος και ιστορικός με κλασσικές σπουδές στα Πανεπιστήμια Βόννης, Göttingen και Βερολίνου. Διευθυντής του Αρχαιολογικού Μουσείου του Βερολίνου. Στην Ελλάδα ήλθε ως παιδαγωγός. Έμαθε ελληνικά, ασχολήθηκε με τη συγκριτική έρευνα του αρχαίου και νεώτερου πολιτισμού και υπήρξε οργανωτής των πρώτων συστηματικών ανασκαφών στην Ολυμπία. Στην Πελοπόννησο περιόδευσε το 1838 και ένα μέρος του έργου με γεωγραφικές κυρίως και ιστορικές πληροφορίες είναι αφιερωμένο στη Λακεδαίμονα.

Ernst Curtius, the German archaeologist, historian and man of letters, studied classics at Bonn, Göttingen and Berlin Universities and became Curator of the Berlin Archaeological Museum. He went to Greece as a private tutor. He learnt modern Greek, made a comparative study of ancient and modern civilizations and initiated the first systematic excavations at Olympia. He toured the Peloponnese in 1838, and one section of his book is about Lakedaimon, with particular reference to its geography and history.

EUGÈNE YÉMÉNIZ 1856-1857

Eugène Yéméniz, *Scènes et récits des guerres de l'Indépendance - Grèce Moderne...*, Paris, M. Lévy, 1869.

141. Σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

Συγγενής του Έλληνα από την Κωνσταντινούπολη, Nicola Yéméniz, εγκατεστημένου στην Λυών το 1799, ο Eugène Yéméniz, συγγραφέας και διπλωματικός διετέλεσε έλληνας πρόξενος στην Λυών από το 1860 ως το 1870 περίπου, έγραψε για την ελληνική λογοτεχνία και αρθρογράφησε για διάφορα ελληνικά θέματα. Στο συγκεκριμένο έργο περιλαμβάνεται ως κεφάλαιο το άρθρο του "Le Magne et les Maïnotes" που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Revue des Deux Mondes* το 1865 και αναφέρεται στην περιήγησή του στην περιοχή κατά το 1856 - 1857. Με ζωηρές περιγραφές αναλύει την φυσιογνωμία του χώρου, την καταγωγή των Μανιατών, την διοίκηση, τον καθημερινό βίο, επηρεασμένος αρκετά από το έργο *Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce pendant les années V et VI (1797 et 1798),* Paris ή Londres, (1800).

The writer and diplomat Eugène Yéméniz was related to Nicola Yéméniz, a Greek from Constantinople who lived in Lyon from 1799, and he himself was Greek consul in Lyon from about 1860 to 1870. He wrote books about Greek literature and articles on various Greek subjects. One of the chapters in this book, entitled "Le Magne et les Maïnotes", is a reprint of an article he had published in the *Revue des Deux Mondes* in 1865, in which wrote about his tour of the Mani in 1856-1857. Written in a lively descriptive style, it is a detailed study of the character of the region, the origins of the Maniates, their administration and their everyday life. The author was clearly influenced by the *Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce pendant les années V et VI (1797 et 1798),* Paris or Londres,(1800).

SIR THOMAS WYSE 1858

142. Πανοραμική άποψη της Σπάρτης.
Panoramic view of Sparti.
[Panorama of Sparta]
Λιθογραφία/Lithograph.
Βιβλιοθήκη Σ. Λοβέρδου.
Προέλευση/From: Sir Thomas Wyse, *An Excursion in the Peloponnese in the year 1858...,* London, Day & Son, 1865.

Ιρλανδός πολιτικός και διπλωμάτης, ο John Wyse (1791-1862), πρωτοταξίδεψε στην Ανατολή το 1818-20, και το 1849 έγινε επιτραμμένος της Βρετανικής κυβέρνησης στην Αθήνα. Το 1857- 59 ήταν πρόεδρος της Επιτροπής Έρευνας για τα έσοδα της Ελλάδας. Ταξίδεψε πολύ και πέθανε στην Αθήνα το 1862. Τα χειρόγραφά του βρήκε η ανηψιά του μετά τον θάνατό του οπότε και πρωτοδημοσιεύθηκαν. Παρ' ότι έμεινε στο Γύθειο δύο ημέρες, τον Μάϊο του 1858, οι πληροφορίες που συγκέντρωσε, τοπογραφικές, ιστορικές, αρχαιολογικές, διοικητικές και πολιτικές, επιβεβαιώνουν την γνώση και τις ικανότητές του ως ενεργού προσώπου, στη οικονομική και πολιτική ζωή, τόσο της Βρετανίας όσο και της Ελλάδας. Η εικονογράφηση έγινε από τον ίδιο και τον ιταλό καλλιτέχνη Vincenzo Lanza.

The Irish politician and diplomat Sir Thomas Wyse (1791-1862) made his first journey to the Near East in 1818-1820. In 1849 was appointed British minister in Athens. From 1857 to 1859 he was Chairman of the Committee of Inquiry into the revenue of Greece. He travelled widely and died in Athens in 1862. His papers were found by his niece after his death and published then for the first time. Although he spent only two days at Gythion (in May 1858), the wealth of information he provides on matters of topography, history, archaeology, administration and politics show him to have been a knowledgeable man and an active and able performer in economic and political affairs. The illustrations in his book are by himself and the Italian artist Vicenzo Lanza.

DORA D'ISTRIA (ΕΛΕΝΗ ΓΚΙΚΑ) 1860

143. Dora D'Istria, *Excursions en Roumélie et en Morée...*, Zürich-Paris, Meyer & Zeller - J. Cherbuliez, 1863.
Σελίδα τίτλου/Title page.
Φωτογραφία/Photo.

144. F.Schiavoni,
Προσωπογραφία της Dora d'Istria (1828-1888).
Portrait of Dora d'Istria (1828-1888).
Σχέδιο: F.Schiavoni, με τον θυρεό της οικογενείας Γκίκα.
Drawn by F.Schiavoni, with the coat of arms of the Ghika family.
Λιθογραφία/Lithograph: 16x10 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Dora D'Istria, *Excursions en Roumélie et en Morée...*, Zürich-Paris, Meyer & Zeller - J. Cherbuliez, 1863.

144

Η ρουμανικής καταγωγής Dora d'Istria (1828-1888), εξαιρετικής μόρφωσης, συγγραφέας και γλωσσομαθής υπήρξε ένθερμος υπερασπιστής της ανεξαρτησίας των λαών. Ταξίδεψε στην Ελλάδα το 1860 αλλά έφθασε μέχρι τον Ταΰγετο χωρίς να επισκεφθεί τη Μάνη. Φροντίζει όμως να πάρει πληροφορίες από τους κατοίκους της περιοχής και παραθέτει εκτενείς αναφορές κυρίως ιστορικές και πολιτικές χωρίς βέβαια να παραλείπει την καθημερινή ζωή και τις συνήθειες των κατοίκων.

Dora d'Istria (pseudonym of Helena Ghika) (1828-1888) was a Romanian lady of great erudition, a writer, brilliant linguist and ardent supporter of independence for subject peoples. She travelled to Greece in 1860, but although she went to Mount Taygetos she did not get as far as the Mani. Nevertheless, she gathered information from the local people and wrote at considerable length, chiefly about the history and political conditions of the area but with interesting sidelights on everyday life and local customs.

145. *Le Tour du Monde, Nouveau journal des voyages publié sous la direction de M. Édouard Charton...Premier Semestre 1878...,* (Paris), Hachette & Cie, 1878. (Henri Belle et Alii).

Συλλογή/Collection: Χ. Τζαννετάκη.

146. Μανιάτες.
Maniats.
[Maniotes]
Ξυλογραφία/Woodcut: 8,5x13 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Le Tour du Monde, Nouveau journal des voyages publié sous la direction de M. Édouard Charton...Premier Semestre 1878...,* (Paris), Hachette & Cie, 1878.

147. Τυληγαδιάστρες κουκουλιών.
Silk being wound on to bobbins.
[Dévideuses de cocons dans la maison du pappas de Trypi]
Σχέδιο/Drawing: Ferdinandus.
Ξυλογραφία/Woodcut:10x16 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Le Tour du Monde, Nouveau journal des voyages publié sous la direction de M. Édouard Charton...Premier Semestre 1878...,* (Paris), Hachette & Cie, 1878.

148. Χείμαρος στον Ταϋγετο.
Torrent on Taygetos.
[Torrent dans le Taygète]
Σχέδιο/Drawing: Th. Weber.
Ξυλογραφία/Woodcut: 10x16 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Le Tour du Monde, Nouveau journal des voyages publié sous la direction de M. Édouard Charton...Premier Semestre 1878...,* (Paris), Hachette & Cie, 1878.

149. Άποψη των Στενών της Μαγούλας.
View of the Pass of Magoula.
[Gorge de la Magoula]
Σχέδιο/Drawing: Th. Weber.
Ξυλογραφία/Woodcut: 10x16 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Le Tour du Monde, Nouveau journal des voyages publié sous la direction de M. Édouard Charton...Premier Semestre 1878...,* (Paris), Hachette & Cie, 1878.

150. Ψάρεμα με ακόντιο.
Harpoon fishing.

[Pêche au javelot]

Σχέδιο/Drawing: Riou από σκίτσο του H. Belle.

Ξυλογραφία/Woodcut: 10x16 cm.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Le Tour du Monde, Nouveau journal des voyages publié sous la direction de M. Édouard Charton...Premier Semestre 1878...*, (Paris), Hachette & Cie, 1878.

151. Αποψη της Καρδαμύλης.
View of Kardamyli.

[Kardamyle]

Σχέδιο/Drawing: Th. Weber.

Ξυλογραφία/Woodcut: 10x16 cm.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Le Tour du Monde, Nouveau journal des voyages publié sous la direction de M. Édouard Charton...Premier Semestre 1878...*, (Paris), Hachette & Cie, 1878.

152. Η είσοδος των στενών του Ταϋγέτου.
The entrance of the Pass of Taygetos.

[Entrée des gorges du Taygète]

Σχέδιο/Drawing: Fr. Schrader.

Ξυλογραφία/Woodcut:10x16 cm.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Le Tour du Monde, Nouveau journal des voyages publié sous la direction de M. Édouard Charton...Premier Semestre 1878...*, (Paris), Hachette & Cie, 1878.

153. Henri Belle, *Trois années en Grèce...*, Paris, Hachette, 1881.

Μουσείο Μπενάκη.

154. Κάτοικοι της Μάνης.
Inhabitants of the Mani.

Ξυλογραφία/Woodcut: 26x18 cm. Βασισμένο στον/After: Henri Belle.

Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.

Προέλευση/From: *Έσπερος* αρ. 143 της 1/13 Απριλίου 1887, σελίς 361.

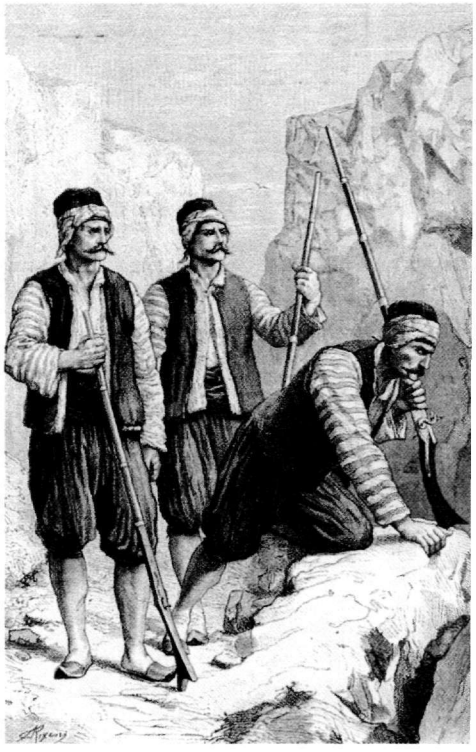

154

Ο γάλλος Henri Belle ταξίδεψε στην Ελλάδα το 1861, το 1868 και το 1874. Η περιγραφή των ταξιδιών του δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά σε συνέχειες στο περιοδικό *Le Tour du Monde* και επαναδημοσιεύθηκε, με πολλές αλλαγές, στο βιβλίο του *Trois années en Grèce*. Ο Belle, ερχόμενος από το Μυστρά και κατευθυνόμενος προς Καλαμάτα περνάει από τον Ταϋγετο, αλλά δεν επισκέπτεται τη χερσόνησο της Μάνης. Παραθέτει όμως γενικές πληροφορίες γεωγραφικού και ιστορικού χαρακτήρα, διαγράφει τη διοικητική και κοινωνική οργάνωση των Μανιατών και αναφέρεται ιδιαίτερα σε χαρακτηριστικά της καθημερινής ζωής.

Henri Belle was a Frenchman who made three journeys to Greece in 1861, 1868 and

1874. His account of his travels was first published in instalments in the magazine Le *Tour du Monde* and reissued, with substantial revisions, in his book Trois années en Grèce. He travelled from Mystras to Kalamata over the Taygetos pass without going south to the Mani, but he gives general information on its geography, history and administrative and social organization and describes features of the Maniates' daily life.

RENÉ PUAUX 1932

155. René Puaux, *Grèce, terre aimée des dieux,* Paris, 1932

Μουσείο Μπενάκη.

156. Οι τέσσερις πρώτοι καπετάνιοι του Μοριά.

The four leading Kapetans of the Morea.

[Les quatre premiers Capitaines de la Morée: Golocoteroni, Jutraco, Pietro Bey des Maniates et Nigitta]

Λιθογραφία/Lithograph: 20x14,5 cm.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: René Puaux, *Grèce, terre aimée des dieux,* Paris, 1932.

156

157. Ανωνύμου/Anonymous,

Άποψη του ακρωτηρίου Ταίναρον.

View of Cape Tainaron.

[Cap Matapan, March 31 1846. Her Majesty's "Hibernia"]

Υδατογραφία/Water painting: 33x48 cm.

Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.

ΧΆΡΤΕΣ ΚΑΙ ΚΕΙΜῊΛΙΑ.
MAPS AND HISTORIC RELICS.

ΧΑΡΤΕΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ

Κατά τη διάρκεια των νεωτέρων χρόνων, περιηγητές, γωγράφοι και χαρτογράφοι, εργάσθηκαν από κοινού, προκειμένου να αποδοθεί πληρέστερα και ακριβέστερα η εικόνα του ελληνικού χώρου.

Η λόγια χαρτογράφηση των ελληνικών περιοχών, οπότε και της Πελοποννήσου, προϊόν των μεγάλων χαρτογραφικών κέντρων της ευρωπαϊκής δύσης, αποτελεί το υπόβαθρο των περιηγήσεων, αλλά και τον κύριο αποδέκτη των παρατηρήσεων των περιηγητών. Κατά την περίοδο αυτή, η λόγια, εργαστηριακή χαρτογραφία της Πελοποννήσου, αποδεσμεύεται σταδιακά από τις αρχαίες πηγές και στηρίζεται με αυξανόμενη ασφάλεια στα πορίσματα και τις περιγραφές των περιηγητών, στις μετρήσεις των μηχανικών και των ναυτικών και αργότερα, στους υπολογισμούς των αστρονόμων.

Αυτήν την εξέλιξη της χαρτογραφικής εικόνας της Πελοποννήσου –και της Μάνης– επιχειρούμε να περιγράψουμε, εκθέτοντας χαρτογραφικό υλικό σχετικό με την περιοχή, από τις πρώτες αναπαραστάσεις, τις επηρεασμένες από την Γεωγραφία του Πτολεμαίου έως εκείνες του τέλους του 19ου αιώνα, όταν έλληνες τοπογράφοι και γαιοδέτες εργάστηκαν επί τόπου στις περιοχές αυτές.

Παράλληλα με το γεωγραφικό-χαρτογραφικό υπόβαθρο των περιηγήσεων, έγινε μιά προσπάθεια να υποδηλωθεί και το ανθρώπινο περιβάλλον της Μάνης, που αποτελεί διαρκή αναφορά των περιηγητικών αφηγήσεων.

Για το σκοπό αυτό επιλέχθηκαν ιστορικά κειμήλια και τεκμήρια (προσωπογραφίες, χειρόγραφα, ενδυμασίες, όπλα και καθημερινά αντικείμενα) ως υπαινιγμός του διαλόγου ανάμεσα στην ιστορική πραγματικότητα και την πρόσληψή της από τους περιηγητές.

MAPS AND HISTORIC RELICS

Travellers, geographers and cartographers have been working together in modern times to produce the fullest and most accurate possible picture of the surface of Greece. The scientific mapping of Greece, including the Peloponnese, was the foundation on which the travellers' journeys were based and at the same time the principal object of their observations. During this period the scientific mapping of the Peloponnese gradually became independent of the ancient sources: more and more it came to be based, with ever-increasing reliability, on travellers' accounts, measurements taken by engineers and sailors and, later, astronomers' observations.

This steady building-up of the cartographical picture of the Peloponnese, including the Mani, is what we have set out to illustrate by exhibiting maps and plans of the area, starting with the earliest ones influenced by Ptolemy's Geography and ending with those of the late nineteenth century, when Greek topographical and geodetic surveyors were out in the field mapping the region.

Together with the geographical and cartographical foundations of travel, we have attempted to give some idea of the human environment of the Mani, which features so largely in travellers' writings. We have therefore made a selection of historic relics and mementoes (portraits, manuscripts, costumes, weapons and household utensils) to hint at the dialogue between historical reality and the way it was conceived by the travellers.

158. Benedetto BORDONE,
Χάρτης των Στροφάδων. Χάρτης της νοτίου Πελοποννήσου, 1528.
Map of the Strofades. Map of the Southern Pelopommese, 1528.
[Strivali. P. della Morea]
Ξυλογραφία/Woodcut: 14x8,5 cm.
Συλλογή/Collection: N. Πουλάκου.
Προέλευση/From: Benedetto Bordone, *Libro..., nel qual si ragiona di tutte l'isole del mondo...*, Venetia, 1528.

159. Batista AGNESE,
Χάρτης της Πελοποννήσου, 1554.
Map of the Peloponnese, 1554.
Φωτογραφία χειρογράφου/Photo of manuscript.
Συλλογη/Collection: ΕΙΕ/KNE.

160. Tomaso PORCACCHI da Castiglione,
Χάρτης της Πελοποννήσου, 1590.
Map of the Peloponnese, 1590.
[Morea Penisola]
Χαλκογραφία/Engraving: 14x10 cm.
Συλλογή/Collection: N. Πουλάκου.
Προέλευση/From:Tomaso Porcacchi, *L'isole piu famose del mondo...*, Venetia, 1590.

161. Johanes BLAEU,
Χάρτης της Πελοποννήσου, 1630.
Map of the Peloponnese, 1630.
[Nova et accurata Moreae olim Peloponnesus]
Επιχρωματισμένη χαλκογραφία/Coloured engraving: 55,5x46cm.
Χάραξη/Engraving: Joannes de Broen.
Συλλογή/Collection: N. Πουλάκου.
Προέλευση/From: O. Dapper, *Naukeurige Beschryving van Morea...*, Amsterdam, 1688.

162. Nicolas DE FER,
Χάρτης της Πελοποννήσου.
Map of the Peloponnese.
[La Morée et les îsles de Zante, Cefalonie, St. Maure, Cerigo etc. Dediée à l'Eminentissime et Reverendissime Cardinal Ranuzzi]
Χαλκογραφία/Engraving: 54x44 cm.
Συλλογή/Collection: N. Πουλάκου.

163. Frederich DE WIT,
Χάρτης της Πελοποννήσου, 1680.

Map of the Peloponnese, 1680.

[Peloponnesus hodie Morea Regnum distincte]

Ένθετα/Insets: Navarino-Zarnata-Case Tornese-Corinto-Malvasia-Patrasso-Coron-Napoli di Romnia-Modon-Misistra dim Sparta-Lepanto-Atene-S. Maura-Cerigo.

Χαλκογραφία/Engraving:76x50 cm.

Συλλογή/Collection: N. Γρηγοράκη.

Προέλευση/From: *Atlas sive descriptio terrarum orbis,* 1680.

164. Edward WELLS,
Χάρτης της νοτίου Ελλάδος, 1700-1738.
Map of the southern Greece, 1700-1738.

[A new map of the southern and middle parts of ancient Greece viz Epirus, Hellas or Graecia propria and Peloponnesus together with the adjoyning islands...1700-1738]

Χαλκογραφία/Engraving: 51x38 cm.

Χάραξη/Engraving: Sutton Nicholls.

Συλλογή/Collection: N. Πουλάκου.

Προέλευση/From: *A new set of maps of Ancient and Present Geography...,* London, 1700-1738.

ΤΑ ΚΆΣΤΡΑ ΤΗΣ ΜΆΝΗΣ ΚΑΙ Η ΒΕΝΕΤΊΑ
VENICE AND THE CASTLES OF THE MANI

165. (Pietro Antonio PACIFICO),
Esatta Notitia del Peloponneso, volgarmente penisola della Morea...,
Venetia, G. Albrizzi, 1687.

Σελίδα τίτλου/Title page.

Φωτογραφία/Photo.

166. (Pietro Antonio PACIFICO),
Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα των οχυρώσεων της Ζαρνάτας, 1687.
Plan of the fortifications of Zarnata, 1687.

[Zarnata]

Χαλκογραφία/Engraving: 6x10 cm.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Esatta Notitia del Peloponneso, volgarmente penisola della Morea...,* Venetia, G. Albrizzi, 1687.

167. (Pietro Antonio PACIFICO),
Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα των οχυρώσεων του Πασσαβά, 1687.
Plan of the fortifications of Passava, 1687.

[Passaua]

Χαλκογραφία/Engraving: 6x10 cm.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Esatta Notitia del Peloponneso, volgarmente penisola della Morea...,* Venetia, G. Albrizzi, 1687.

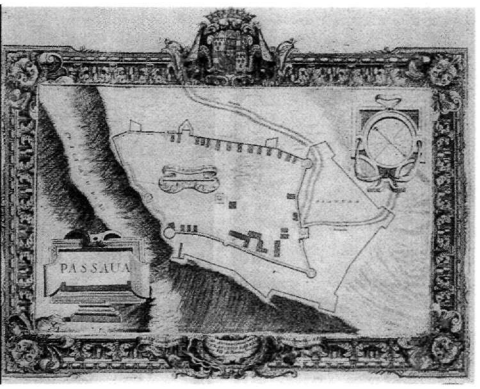

174

168. (Pietro Antonio PACIFICO),
Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα των οχυρώσεων της Κελεφά, 1687.
Plan of the fortifications of Kelefa, 1687.
[Chielafa]
Χαλκογραφία/Engraving: 6x10 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Esatta Notitia del Peloponneso, volgarmente penisola della Morea...*, Venetia, G. Albrizzi, 1687.

169. (Pietro Antonio PACIFICO),
Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα των οχυρώσεων του κάστρου του Πόρτο Κάγιο, 1687.
Plan of the fortifications of the castle of Porto Kayio, 1687.
[Maina]
Χαλκογραφία/Engraving: 6x10 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Esatta Notitia del Peloponneso, volgarmente penisola della Morea...*, Venetia, G. Albrizzi, 1687.

170. (Pietro Antonio PACIFICO),
Άποψη του κάστρου του Πόρτο Κάγιο, 1687.
View of the castle of Porto Kayio, 1687.
[Pianta di Maïna]
Χαλκογραφία/Engraving: 10x6 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Esatta Notitia del Peloponneso, volgarmente penisola della Morea..., Venetia, G. Albrizzi, 1687.*

171. Jacobus PEETERS,
Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα των οχυρώσεων του κάστρου του Πόρτο Κάγιο, ca 1690.
Plan of the fortifications of the castle of Porto Kayio, ca 1690.
[Plan de Maïna]
Χαλκογραφία/Engraving: 20x35 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.
Προέλευση/From: Jacobus Peeters, *Description des principales villes, havres et isles du Golfe de Venise..., et des isles principales del' Archipel...*, Antwerp, ca. 1690.

172. Gioseppe ROSACCIO,
Άποψη του κάστρου του Πόρτο Κάγιο, 1598.
View of the castle of Porto Kayio, 15987.
[Forteza De Maina nunc sub Venetis]
Χαλκογραφία/Engraving: 8x12 cm.
Φωτογραφία/Photo.

173. Vicenzo Maria CORONELLI,
Άποψη του ακρωτηρίου Ταίναρο, 1692.
View of Cape Tainaron, 1692.
[Capo Matapan]
Χαλκογραφία/Engraving: 12,5x16 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Memorie istoriografiche de' regni della Morea, Negreponte e littorali fin à Salonichi Accresciute in questa seconda edizione...*, (Venezia), Nel laboratorio del P.M. Coronelli, 1692.

174. Vicenzo Maria CORONELLI,
Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα των οχυρώσεων του Πασσαβά, 1690-1696.
Plan of the fortifications of Passava, 1690-1696.
[Passaua]
Χαλκογραφία/Engraving: 40x60 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.
Προέλευση/From: V. M. Coronelli, *Isolario del Atlante Veneto...*, Venezia 1690-1696.

175. Jacobus PEETERS,
Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα των οχυρώσεων του Πασσαβά, ca 1690.
Plan of the fortifications of Passava, ca 1690.
[Passava]
Χαλκογραφία/Engraving: 18x28 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.
Προέλευση/From: Jacobus Peeters, *Description des principales villes, havres et isles du Golfe de Venise..., et des isles principales de l'Archipel...*, Antwerp, ca. 1690.

176. Alfonsus LASOR A VAREA (I.R. Savonarola),
Άποψη της Ζαρνάτας, 1713.
View of Zarnata, 1713.
[Veduta di Zarnata]
Χαλκογραφία/Engraving: 16x36 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: Alfonsus Lasor a Varea (I.R. Savonarola), *Universus Terrarum Orbis*, (vol. 2 p. 684), Patavia, 1713.

177. Jacobus PEETERS,
Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα της Ζαρνάτας, ca 1690.
Plan of Zarnata, ca 1690.
[Plan de Zarnata]
Χαλκογραφία/Engraving: 18x28 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.
Προέλευση/From: Jacobus Peeters, *Description des principales villes, havres et isles du Golfe de Venise.., et des isles principales de l'Archipel...*, Antwerp, ca. 1690.

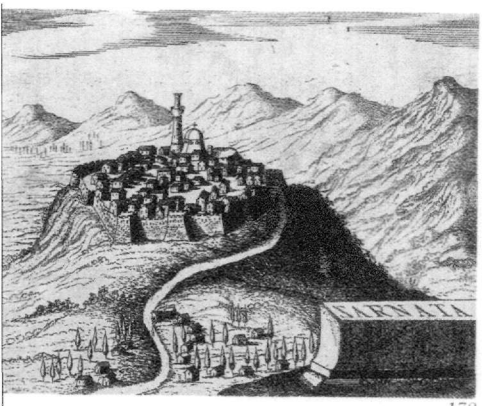

178

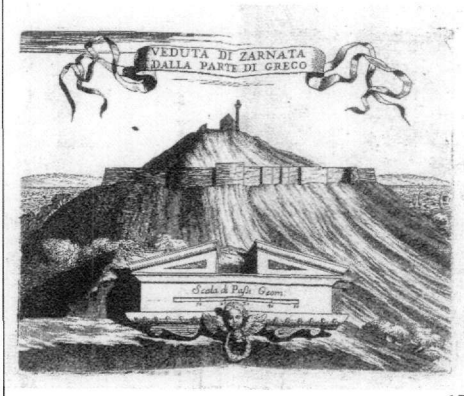

179

178. Vicenzo Maria CORONELLI,
Άποψη της Ζαρνάτας, 1692.
View of Zarnata, 1692.
[Zarnata]
Χαλκογραφία/Engraving: 13x15 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Memorie Istoriografiche...della Morea...*, Venezia, 1692.

179. Vicenzo Maria CORONELLI,
Ανατολική άποψη της Ζαρνάτας, 1692.
View of Zarnata from the east, 1692.
[Veduta di Zarnata dalla parte di Greco]
Χαλκογραφία/Engraving: 13x15 cm.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: V.M.Coronelli, *Memorie Istoriografiche...della Morea...*, Venezia, 1692.

180. Alfonsus LASOR A VAREA (I.R. Savonarola),
Άποψη της Κελεφά, 1713.
View of Kelefa, 1713.
[Veduta di Chielafa]
Χαλκογραφία/Engraving: 16x36 cm.
Συλλογή/Collection: N. Πουλάκου.
Προέλευση/From: Προέλευση/From: Alfonsus Lasor a Varea (I.R. Savonarola), *Universus Terrarum Orbis*, [v.1 p. 265], Patavia, 1713.

181. Jacobus PEETERS, (?)
Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα της Κελεφά.
Plan of Kelefa.
[Chielafa]
Χαλκογραφία επιχρωματισμένη/Coloured engraving: 10x15 cm.
Συλλογή/Collection: N. Πουλάκου.

182. Jacobus PEETERS,
Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα της Κελεφά.
Plan of Kelefa.
[Chielafa]
Χαλκογραφία/Engraving: 18x28 cm.
Συλλογή/Collection: N. Πουλάκου.
Προέλευση/From: Jacobus Peeters, *Description des principales villes, havres et isles du Golfe de Venise...,et des isles principales del'Archipel...*, Antwerp, ca. 1690.

183. Johan Baptist HOMANN,
Χάρτης της Πελοποννήσου, 1702-1773.
Map of the Peloponnese, 1702-1773.
[Peloponnesus hodie Moreae Regnum in omnes suas provincias veteres et hodiernas accurate divisum editore Ioh. Baptista Homanno S.C.M. Geographo Noribergae cum privilegio Sac. Coes Maj.]
Χαλκογραφία επιχρωματισμένη/Coloured engraving: 55x62,5 cm.
Συλλογή/Collection: Χ. Τζαννετάκη.
Προέλευση/From: *Atlas novus terrarum...*, Nuremberg, 1702-1773.

184. Joseph ROUX,
Χάρτης του λιμένα του Οίτυλου, 1764.
Map of the port of Itylo, 1764.
[Port Vitulo dans le Golfe de Calamata]
Χαλκογραφία/Engraving: 20x13 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.
Προέλευση/From: Joseph Roux, *Recueil des principaux plans des ports et rades de la mer Méditerranée, extraits de ma Carte en douze feuilles...*, Marseille, 1764.

185. Gerard & Léonard VALK,
Χάρτης της Πελοποννήσου, 1683-1761.
Map of the Peloponnese, 1683-1761.
[Regnum Moreae accuratissime divisum in provincias Saccaniam, Tzaconiam, Caliscopium et Ducatum Clarensae; una cum insulis Cephalonia, Zacyntho, Cythera, Aegina et Sidra, sumptibus Gerardi et Leonardi Valk cum privil]
Χαλκογραφία επιχρωματισμένη/Coloured engraving: 59x49 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.
Προέλευση/From: Gerard & Léonard Valk, *Atlas nouveau...*, 1683-1761, ed. Coveus & Mortier.

186. Jean-Denis BARBIÉ DU BOCAGE,
Χάρτης της Λακωνίας, 1799
Map of the Lakonia, 1799
[La Laconie et l'isle de Cythère, pour le voyage du jeune Anacharsis, par J.D. Barbié de Bocage, Janvier 1786, Ventôse an VIe]
Χαλκογραφία/Engraving: 23x27,5 cm.
Χάραξη/engraving: P.F. Tardieu.
Συλλογή/Collection: Ν. Γρηγοράκη.
Προέλευση/From: *Recueil des Cartes géographiques... pour le voyage du jeune Anacharsis en Grèce...*, , Paris, 2e ed., 1799.

187. Ρήγας ΦΕΡΡΑΙΟΣ,
Η νότιος Πελοπόννησος, 1797.
The southern Peloponnese, 1797.
Χαλκογραφία/Engraving: 205x205 cm.
Λεπτομέρεια/Detail: Λακωνία.
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.
Προέλευση/From: *Χάρτα τῆς 'Ελλάδος, ἐν ᾗ περιέχονται αἱ νῆσοι αὐτῆς καί μέρος τῶν εἰς τήν Εὐρώπην καί Μικράν 'Ασίαν πολυαρίθμων ἀποικιῶν αὐτῆς...νῦν πρῶτον ἐκδοθεῖσα παρά τοῦ Ρ. Βελενστινλῆ Θετταλοῦ...1797.*

188. Ιφικράτης ΚΟΚΚΙΔΗΣ,
Νομός Λακωνίας, 1884.
Prefecture of Lakonia, 1884.
Λιθογραφία/Lithograph: 53x48 cm. ανά φύλλο.
Λεπτομέρεια/Detail: Νομός Λακωνίας .
Συλλογή/Collection: Ε.Λ.Ι.Α.
Προέλευση/From: *Χάρτης του βασιλείου της Ελλάδος..., Βιέννη, Καισαροβασιλικό Στρατ. Γεωγρ. Ινστιτούτο, 1884 .*
(11 φύλλα + παραρτ.).

189. Ιβάν ΠΕΤΡΩΦ,
Χάρτης της Λακωνίας, 1886
Map of the Lakonia, 1886
[Λακωνία].
Εγχρωμη λιθογραφία/Coloured lithograph: 33x51 cm.
Συλλογή/Collection: Ν. Πουλάκου.
Προέλευση/From: Ι.Πετρώφ, *Ατλας τοῦ ὑπέρ ἀνεξαρτησίας ἱεροῦ τῶν^Ελλήνων ἀγῶνος...,* Λειψία, Ι.Δ. Νεράντζης 1886.

190. Ηλίας ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ,
Εικονογραφημένος χάρτης της Μάνης, τέλη 19ου αιώνα.
Illustrated map of the Mani, late 19th century.
[Η Λακωνική, ανατολική και δυτική Μάνη υπό φυσικήν και πολιτικήν έποψιν...]
Έγχρωμη λιθογραφία/Coloured lithograph: 68x95 cm.
Συλλογή/Collection: Ν.Πουλάκου.

191. Παναγιώτης ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΟΣ,
Εικονογραφημένος χάρτης της Μάνης, τέλη 19ου αιώνα
Illustrated map of the Mani, late 19th century
[Χάρτης της Μάνης]
Έγχρωμη λιθογραφία/Coloured lithograph: 100x95 cm.
Συλλογή/Collection: Ν.Πουλάκου.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ
HISTORIC RELICS

192. Ιατρός ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ,
Χειρόγραφο σημειωματάριο του ιατρού Παπαδάκη από τη Λάγεια, με αναφορές στη δραστηριότητά του ως πρακτικού χειρουργού στα χωριά της Μάνης (1716-1763).
Notebook of Dr Papadakis of Layia containing references to his activities as an empiric surgeon in the villages of the Mani (1716-1763).

α – Σημειώσεις από το χωριό Χειμάρα.
Notes from the village Chimara.
[χοριό χημάρα]
Φωτογραφία/Photo.

β – Σημειώσεις από τον πόλεμο στη Λάγεια.
Notes from the war at Layia.
[1716 πολεμος λαγεια]
Φωτογραφία/Photo.

γ – Σημειώσεις από το χωριό Πόρτες.
Notes from the village Portes.
[Χοριό πηότες 1799]
Φωτογραφία/Photo.

δ – Σημειώσεις από το χωριό Χειμάρα, 1715.
Notes from the village Chimara, 1715.
[1715 χωρηό χημάρα]
Φωτογραφία/Photo.
Αρχείο χειρογράφων της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας, 214.

193. Μάχαιρα με ασημένια λαβή και ασημένια θήκη.
Ανήκε στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
A dagger with silver hilt and scabbard which belonged to Petrobey Mavromichalis.
Μουσείο Μπενάκη, inv no. 5732.

194. Ν. ΚΟΡΕΣ,
Προσωπογραφία Τζαννήμπεη Γρηγοράκη, 3ου Μπέη της Μάνης.
Portrait of Tzanibey Grigoraki, 3rd Bey of Mani.
Ελαιογραφία/Oil painting: 55x45 cm.
Συλλογή/Collection: Π. Τζαννετάκη.

195. ΝΗΦΑΚΗΣ,
α – Χειρόγραφο χρονικό, 1748-1818.

Manuscript chronical, 1748-1818.

[Ιστορία της Μάνης]

Απόσπασμα/Excerpt.

Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία, κώδικας 21, 6 φύλλα, αντίγραφο 19ου αι.

Historical and Ethnological Society, Codex 21, 6 folios, 19th-cent. copy.

β– Ποίημα του Νηφάκη που ήταν στην κατοχή του Leake.
Nifakis poem. wich was in the possession of W. M. Leake.

Φωτογραφία/Photo.

Συλλογή/Collection: Ελένη Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη.

196. Μάχαιρα με ασημένια λαβή και έκτυπο διάκοσμο.
Ανήκε στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
A dagger with silver hilt and repousse decoration
which belonged to Petrobey Mavromichalis.

Μουσείο Μπενάκη, inv no 5728.

197. Μάχαιρα με τουρκική επιγραφή. Ανήκε στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
A dagger with an inscription in Turkish,
which belonged to Petrobey Mavromichalis.

Μουσείο Μπενάκη, inv no 5736.

198. Ζευγάρι πιστόλια με διακόσμηση από σαβάτι.
Ανήκαν στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
A brace of pistols decorated with niello,
which belonged to Petrobey Mavromichalis.

Μουσείο Μπενάκη, inv no. 5734-5735.

199. Καρυοφίλι ασημένιο. Ανήκε στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
A silver flintlock that belonged to Petrobey Mavromichalis.

Μουσείο Μπενάκη, inv no. 5725.

200. Καρυοφίλι με χρονολογία 1807 και τα αρχικά ΠΤΡΜΠΡΧΛ.
Ανήκε στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
A flintlock dated 1807 with the initials ΠΤΡΜΠΡΧΛ.,
which belonged to Petrobey Mavromichalis.

Μουσείο Μπενάκη, inv no. 5687.

201. Ενδυμασία ανδρική που ανήκε στον Δημήτρη Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
Costume worn by Dimitrios P. Mavromichalis, Petrobey's son.

Μουσείο Μπενάκη, inv. nos. EE176, 1285, 1286, 2216 1989, 2331, 1450.

202. Ενδυμασία γυναικεία/ Woman's Costume
Λύκειο Ελληνίδων

203. Γιαταγάνι ασημένιο με πλούσιο έκτυπο διάκοσμο.
Ανήκε στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
A silver yataghan, richly decorated with repousse work,
which belonged to Petrobey Mavromichalis.
Μουσείο Μπενάκη, inv no. 5741.

204. Ζευγάρι παλάσκες διακοσμημένες με μορφή της Αθηνάς.
Ανήκαν στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
A pair of bandoliers adorned with a representation of the goddess Athena,
which belonged to Petrobey Mavromichalis.
Μουσείο Μπενάκη, inv no. 6069-6070.

205. Πάλα με λαβή από κέρατο και θήκη από μαύρο δέρμα.
Ανήκε στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
Sabres with horn hilt and black leather scabbard,
which belonged to Petrobey Mavromichalis.
Μουσείο Μπενάκη, inv no. 5740.

206. Πάλα με λαβή από κέρατο και θήκη από επίχρυσο ασήμι.
Ανήκε στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
Sabre with horn hilt and silver-gilt scabbard,
which belonged to Petrobey Mavromichalis.
Μουσείο Μπενάκη, inv no. 5729.

192.δ

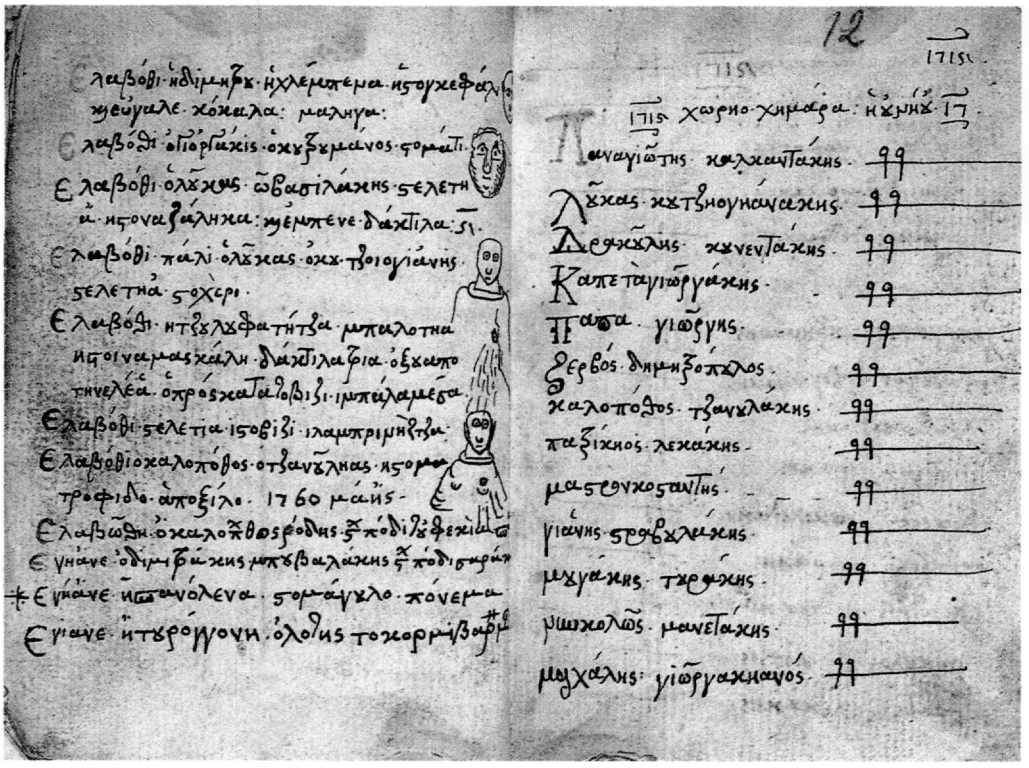

241.
Emile LASSALE,
Προσωπογραφία του Bory de St Vincent.
Portrait of Bory de St Vincent.

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΟ ΜΟΡΙΑ 1829.

Τον Ιούλιο 1828, στο έβδομο έτος του Απελευθερωτικού Αγώνα, οι τρείς Ευρωπαϊκές Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία) αποφάσισαν με το πρωτόκολλο του Λονδίνου (19 Ιουλίου) την κατοχή του Μοριά από εκστρατευτικό σώμα που θα έστελνε η Γαλλία, στο όνομα των τριών Δυνάμεων, για την επίτευξη ανακωχής μεταξύ των εμπολέμων Τούρκων και Ελλήνων και την εκκένωση της χερσοννήσου από τον Αιγυπτιακό στρατό.

Λίγο καιρό μετά από την άφιξη στην Κορώνη (30 Αυγούστου 1820) του εκστρατευτικού σώματος 15.000 ανδρών υπό τις διαταγές του στρατηγού Μαιζόν, και την ελευθέρωση της χερσονήσου (μέχρι 30 Οκτωβρίου 1828), καλλιεργήθηκε η ιδέα για τη συμπλήρωση της στατιωτικής με μια ειδική επιστημονική αποστολή.

Τον Νοέμβριο 1828, μετά από πρόταση ειδικής επιτροπής που εκπροσωπούσε τις τρείς Ακαδημίες της Γαλλίας (των Επιστημών, των Επιγραφών και των Καλών Τεχνών), το Υπουργείο Εσωτερικών αποφάσισε τη σύσταση τριών Τμημάτων που θα συγκροτούσαν την Επιστημονική Αποστολή του Μοριά για να συγκεντρώσουν στην Πελοποννησιακή Χερσόνησο υλικό για τη δημοσίευση ενός έργου ανάλογου με τις εκδόσεις της Αποστολής της Αιγύπτου (1798-1806).

Τα τρία τμήματα της Αποστολής ήταν: 1. Το Τμήμα των Φυσικών Επιστημών. 2. Το Τμήμα της Αρχαιολογίας και 3. Το Τμήμα Αρχιτεκτονικής και Γλυπτικής.

1. Το Τμήμα των Φυσικών Επιστημών αποτέλεσε ομάδα 9 μελών με αρχηγό τον 48χρονο συνταγματάρχη και διάσημο φυσιοδίφη Bory de Saint Vincent (1780-1846). Μαζί του ήταν οι ζωολόγοι Brullé, Pector και Seytius Delaunay, ο βοτανολόγος Despréaux, οι μεταλλειολόγοι-γεωλόγοι Virlet και Puillon-Boblaye. Στο τμήμα αυτό είχε υπαχθεί αρχικά η ομάδα η επιφορτισμένη με την τριγωνομέτρηση και χαρτογράφηση του Μοριά, δηλαδή οι λοχαγοί Peytier και Servier και ο υπολοχαγός Puillon-Boblaye, οι οποίοι συνεργάσθηκαν αργότερα με ένα τοπογραφικό λόχο υπό τον ταγματάρχη Barthelemy.

2. Το Τμήμα Αρχαιολογίας αποτέλεσε εξαμελή ομάδα με διευθυντή τον αρχαιολόγο Dubois, υπαρχηγό του Lenormand και βοηθούς τους Dural, Quinet (φιλόλογο), Trézel (τοπιογράφο) και τον Έλληνα Σχινά, πιθανώς ως διερμηνέα.

THE FRENCH SCIENTIFIC EXPEDITION TO THE MOREA 1829.

On 19th July 1828, in the seventh year of the Greek War of Independence, the three Great Powers (Britain, France and Russia) signed the London Protocol whereby a French expeditionary force was to be sent to occupy the Morea in the name of all three signatories with the object of arranging a cease-fire between the Turkish and Greek forces and persuading the Egyptian army to evacuate the peninsula.

The expeditionary force, composed of 15,000 men under the command of General Maison, arrived at Koroni on 30th August 1828 and the Peloponnese was liberated by 30th October. Soon afterwards it was suggested that a scientific expedition should be sent out to complement the military mission.

In November 1828, on the recommendation of a special committee representing the three French Academies (of Sciences, Inscriptions and the Fine Arts), the French Foreign Ministry decided to despatch the Scientific Expedition to the Morea (Expédition Scientifique de Morée) to gather material in the Peloponnese for the purpose of publishing a work like the one produced by the expedition to Egypt (1798-1806). The Morea Expedition was divided into three sections: (1) Natural Sciences, (2) Archaeology and (3) Architecture and Sculpture.

1. The Natural Sciences Section was composed of nine men led by the 48-year-old Colonel Bory de Saint-Vincent (1780-1846), an eminemt naturalist. Under him were the zoologists Brullé, Pector and Sextius Delaunay, the botanist Despréaux and the geologists and mineralogists Virlet and Puillon-Boblaye. The group of surveyors that mapped the Morea, consisting of Captains Peytier and Servier and Lieutenant Puillon-Boblaye, initially formed part of this section, but it was later seconded to work with an army surveying unit under Major Barthélemy.

2. The Archaeology Section was composed of six men led by the archaeologist Dubois, with Lenormant as his assistant. The other members were Dural, Quinet (a writer), Trézel (a landscape artist) and a Greek named Schinas, who was probably employed as an interpreter.

3. Το Τμήμα Αρχιτεκτονικής και Γλυπτικής αποτέλεσε πενταμελής ομάδα με αρχηγό τον αρχιτέκτονα Abel Bouet και μέλη τους Ravoisié, Poirat, Vietty και Gournay.

Τα μέλη της Αποστολής ξεκίνησαν από το Παρίσι στις αρχές Ιανουαρίου 1829, συγκεντρώθηκαν στην Τουλών και ανεχώρησαν για την Ελλάδα στις 10 Φεβρουαρίου 1829 με τη φρεγάτα "Κυβέλη", η οποία έφθασε στον όρμο του Ναυαρίνου στις 2 Μαρτίου. Οι εργασίες της Αποστολής διήρκεσαν συνολικά 9 μήνες και οι σημαντικότερες πραγματοποιήθηκαν στους τομείς: αρχαιολογικό, γεωγραφικό και φυσιογνωστικό. Παρά τις διάφορες δυσχέρειες και αντιξοότητες το έργο που προέκυψε είναι σπουδαίο σε όγκο, ποιότητα και σημασία.

Στην κυρία επιστημονική σειρά που εκδόθηκε μεταξύ 1832-1836 περιλαμβάνονται 9 τόμοι και ένας Άτλας με τους χάρτες και τους πίνακες όλων των τόμων. Οι επανεκδόσεις τόμων της κύριας Επσιτημονικής σειράς και άλλα επιστημονικά δημοσιεύματα των μελών της Επιστημονικής Αποστολής αριθμούν άλλους 6 τόμους και 10 τουλάχιστον επιστημονικά άρθρα, που δημοσιεύτηκαν μεταξύ 1836-1854. Μία πλούσια σειρά ανέκδοτων στοιχείων συμπληρώνουν το μνημειώδες έργο της Αποστολής που σκιαγράφησε την Ελλάδα της εποχής και αποτέλεσε την "πρώτη προσπάθεια συστηματικής επιστημονικής μελέτης και απογραφής του ελληνικού χώρου από οργανωμένη ομάδα επιστημόνων".

3. The Architecture and Sculpture Section was composed of five men led by the architect Abel Blouet. The names of the other four were Ravoisié, Poirat, Vietty and Gournay.

The Expedition set out from Paris in early January 1829, sailed from Toulon on 10th February aboard the frigate Cybèle and arrived in Navarino Bay on 2nd March. It spent nine months in the field, working mainly in the areas of archaeology, geography and natural science. In spite of the many difficulties that had to be overcome, it gathered and published a great deal of information of a high scientific standard and considerable importance.

The main series of scientific publications, with came out between 1832 and 1836, ran to nine volumes and an Atlas containing the maps and illustrations for all volumes. Between 1836 and 1854 some of the titles in this series were reprinted and papers were published by individual members of the Expedition, adding up to six more volumes and at least ten articles in learned journals, and finally there is a great mass of unpublished facts and figures. All in all, the achievement of the Scientific Expedition was monumental: it compiled a picture of Greece as it was at the time, and it was "the first attempt by an organized group of scientists at making a systematic study and record of Greece".

207. Lieutenant Général PELLET,
Χάρτης της Πελοποννήσου.
Map of the Peloponnese.
[Carte de la Morée rédigée et gravée au Dépôt Général de la Guerre d'après la triangulation et les levés exécutés en 1829, 1830 et 1831 par les officiers d'état Major attachés au Corps d'occupation. Par ordre de M. le Maréchal Duc de Dalmatie, Ministre de la Guerre. Sous la direction de M. le Lieutenant Général Pellet,. Paris 1832]
Λιθογραφία/Lithograph 6f.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1831-1835,* Paris-Strasbourg, F.G. Levrault, 1835. Première Série: Relation-Cartes, III.

208. E. PUILLON BOBLAYE,
Χάρτης της Πελοποννήσου και των Κυκλάδων.
Map of the Peloponnese and the Cyclades.
[Carte Générale de la Morée et des Cyclades, exposant les principaux faits de géographie ancienne et de géographie naturelle, redigée au Dépot général de la Guerre, par ordre de M. le Maréchal Duc de Dalmatie, président du Conseil, Ministre de la Guerre. Sous la direction de M. le Lieutenant Général Pellet.1833]
Επιχρωματισμένη λιθογραφία/Coloured lithograph.
Χάραξη/Engraving: A. Tardieu.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1831-1835,* Paris-Strasbourg, F.G. Levrault, 1835. Première Série: Relation-Cartes, II.

209. E. PUILLON BOBLAYE & VIRLET,
Τομή της Πελοποννήσου από βορρά προς νότον.
Section across the Peloponnese from north to south.
[Coupe du Péloponnèse du Nord au Sud, par les bassins de l'Arcadie et l'Embouchure de l'Eurotas (1: 100.000 hauteurs, 1: 200.000 longueurs)... par M. Puillon Boblaye. Élévation de la Chaîne du Taygète du côté Oriental (1:100.000 hauteurs)... par M. Puillon Boblaye. Coupe de la Chaîne du Taygète de Scardamoula à l'Eurotas d'après M. Virlet...]
Σχέδιο/Drawing: Boblaye, Χάραξη/Engraving: A. Tardieu.
Επιχρωματισμένη λιθογραφία/ Coloured lithograph.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Deuxième Série Géologie-Coupes, I.

210. P. OUDART,
Ορυκτά της Πελοποννήσου.
Minerals of the Pepoponnese.
[1: Marbre rouge antique de Scutari.

2: Marbre de Tripolitza 3: Variété du même.

3: Brèche Portor de Marathonisi.

4: Trachite rouge de Christiania.

6: Obsidienne veinée de Paléo Kaïméni]

Επιχρωματισμένη λιθογραφία/Coloured lithograph.

Χάραξη/Engraving: François.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Deuxième Série Geologie-Coupes, X.

211. P. OUDART,
Μαλάκια της Πελοποννήσου.
Moluscs of the Peloponnese.
[Mollusques]

Έγχρωμη λιθογραφία/Coloured lithograph.

Χάραξη/Engraving: Victor.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.*Troisième Série. Zoologie, XVIII.

212. E. DELILE,
Μάραθο.
Fennel.
[Ferula geniculata]

Λιθογραφία/Lithograph.

Χάραξη/Engraving: Georges.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Quatrième Série. Botanique, IX.

213. E. DELILE,
Ορχιδέες της Πελοποννήσου
Orchids of the Peloponnese
[Fleurs de diverses espèces d'Ophrys].

Έγχρωμη λιθογραφία/Coloured lithograph.

Χάραξη/Engraving: Coignus.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Quatrième Série. Botanique, XXXII.

214. E. GUERIN,
Έντομα της Πελοποννήσου.
Insects of the Peloponnese.
[1: Lavre d'un Silphe avec ses détails.

2: Forficula pallidicornis.

3: Kakerlac pucipennis.

4: Empusa fasciata.

5: Mantis fenestrata.

6: Bacillus gramulatus.

7: Byadyporus dasypus.

8: Ephippigera dorsalis.]

Έγχρωμη λιθογραφία/Coloured lithograph.

Χάραξη/Engraving: Victor.

Φωτογραφία/Photo.

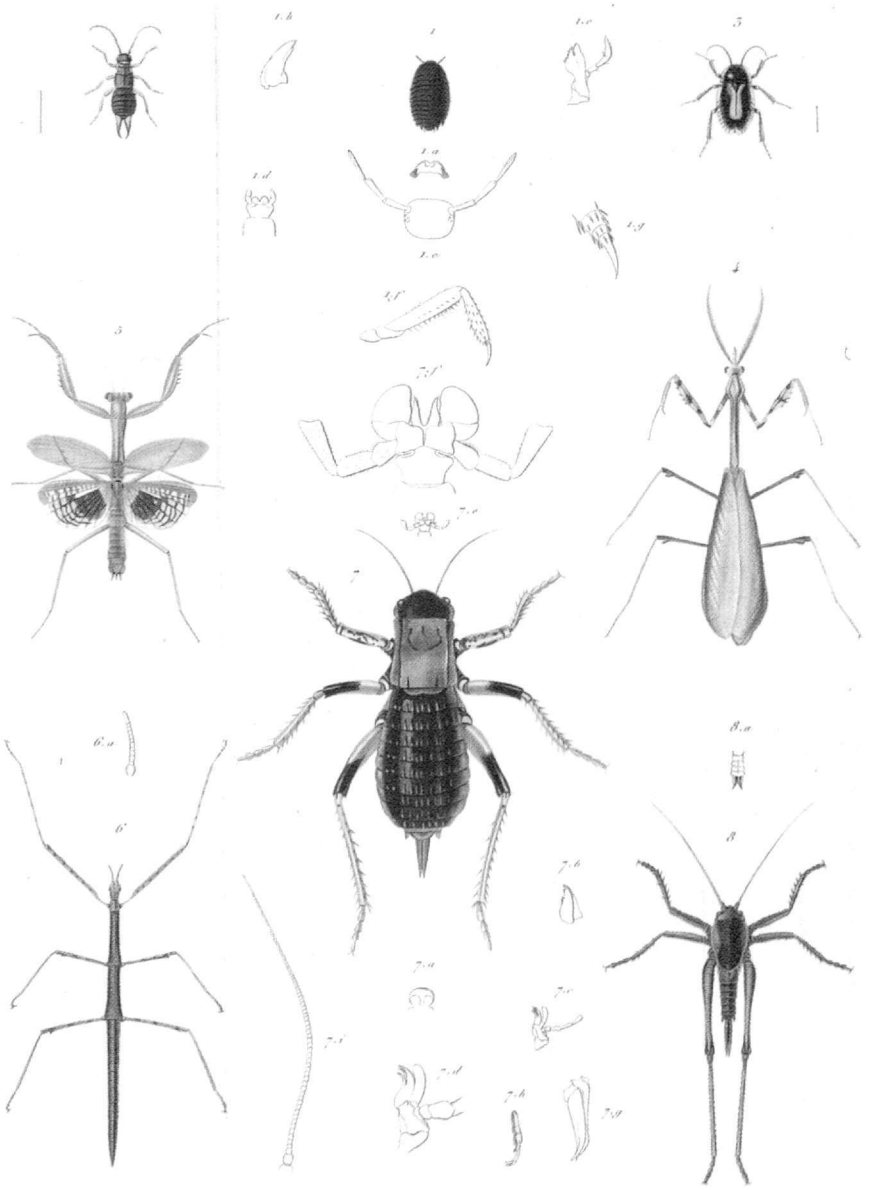

214

Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Troisième Série. Zoologie, XXIX.

215. P. OUDART,
Σαύρες της Πελοποννήσου.
Lizards of the Peloponnese.
[1: Lézard vert. Lacerta vinidis.
2: Lézard des murailles. Lacerta muralis.
3: Lézard des murailles femelle.
4: Lézard du Peloponése. Lacerta Peloponesiaca.
5: Algyrcide Merelique. Algyrcides Merelicus.]
Έγχρωμη λιθογραφία/Coloured lithograph.
Χάραξη/Engraving: Melle Perrot.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Troisième Série. Zoologie, X.

216. Armée de Morée [BENOIT-TRIBEU-ROCHER- SERVIER, Cap^nes d'Etat Major]
Χάρτης της Μάνης.
Map of the Mani.
[Magne du Port Trakela à la Rivière de Bardounia, may 1830
1:50.000]
Δύο χειρόγραφα φύλλα/Two manuscript sheets
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. χφ./ms. 6334.

217. J.G. PRETRE,
Θηλυκό γεράκι.
Female hawk.
[Crefserellette, femelle]
Έγχρωμη λιθογραφία/Coloured lithograph.
Χάραξη/Engraving: Massard.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Troisième Série. Zoologie, III.

218. J.G. PRETRE,
Το τσακάλι της Πελοποννήσου (Χρυσό Τσακάλι).
Jackal of the Peloponnese (Golden Jackal).
[Chacal de Morée. Canis aureux. A: Son crâne (de grandeur naturelle)]
Έγχρωμη λιθογραφία/Coloured lithograph.
Χάραξη/Engraving: Guyard.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Troisième Série. Zoologie, I.

219. S. BACCÜET,

Άποψη της Καλαμάτας.

View of Kalamata.

[Calamata, par le côté du sud, vue de l'entrée du Magne].

Λιθογραφία/Lithograph.

Σχέδιο S. Baccüet.

Χάραξη/Engraving: A. St Aulaire.

Φωτογραφία/Photo.Æ

Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Première Série, Relation, vues de paysages, XXII.

215

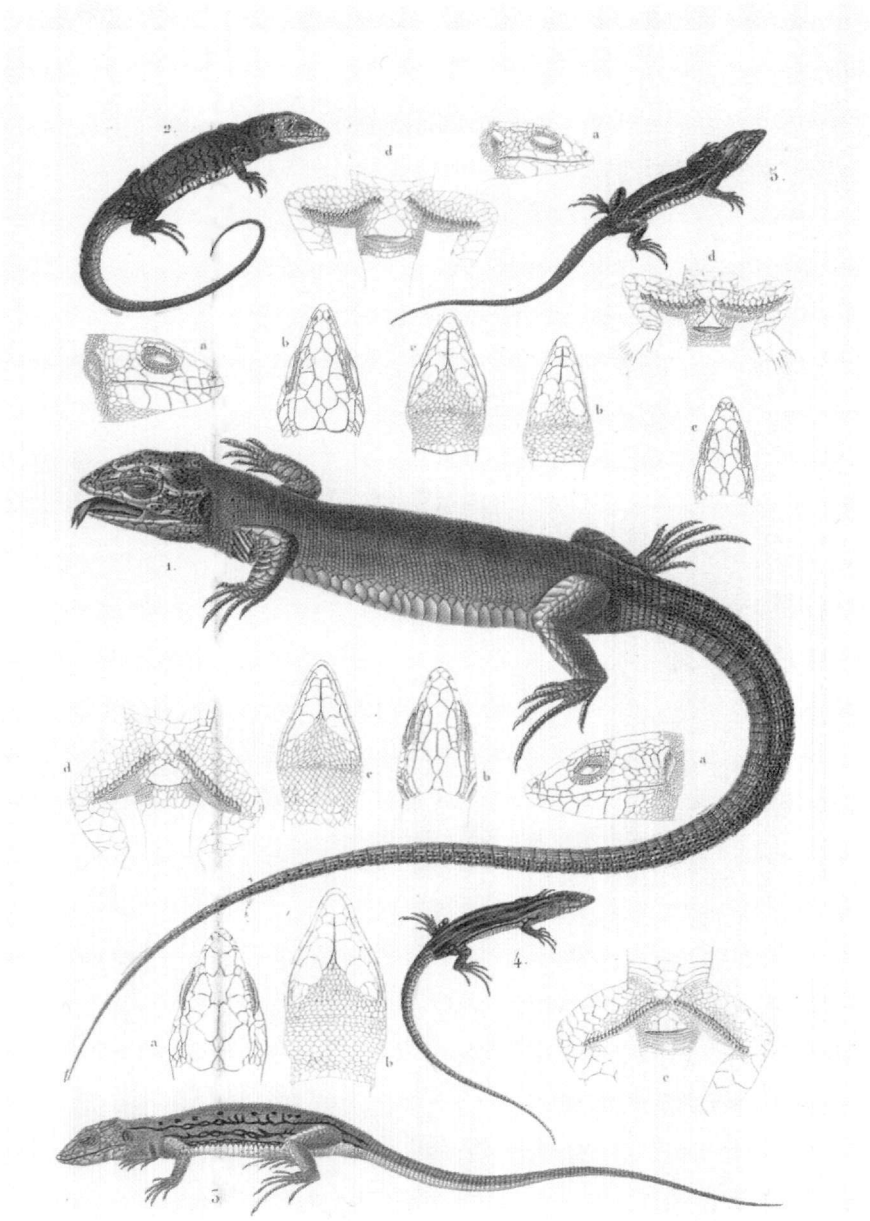

220. S. BACCÜET,
Άποψη των Δολών.
View of Doli.
[Dolis dans le canton Zorriate, au Magne]
Λιθογραφία/Lithograph.
Σχέδιο S. Baccüet.
Χάραξη/Engraving: A. St Aulaire.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Première Série, Relation, vues de paysages, XXI.

221. S. BACCÜET,
Άποψη της Καρδαμύλης.
View of Kardamyli.
[Scardamula et l'antique Cardamylae dans l'éparchie d'Androuvissa au Magne]
Χαλκογραφία/Engraving.
Χάραξη/Engraving: A. St Aulaire.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Prémiere Série. Relation, XXIV.

221

222. S. BACCÜET,
Άποψη του Μαραθονησιού, 1829.
View of Marathonisi, 1829.
[Grèce 1829 Magne]
Σχέδιο/Drawing.
Φωτογραφία/Photo.
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.
Recueil de 54 dessins originaux...

223. S. BACCÜET,
Άποψη του Μαραθονησιού.
View of Marathonisi.
[Vue de Marathonisi près de l'antique Gythium, à l'entrée du Magne]
Χαλκογραφία/Engraving.
Χάραξη/Engraving: A. St Aulaire.
Συλλογή/Collection Χ. Τζαννετάκη.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques...,*
Atlas 1835. Première Série. Vues de paysages, XXI.

223

224. S. BACCÜET,
Άποψη του Πόρτο Κάγιο.
View of Porto Kayio.
[Porto Caillo. Au pays des Kakovouniotes]
Χάραξη/Engraving: A. St Aulaire.
Χαλκογραφία/Engraving.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Vues des paysages, XXXII.

225. S. BACCÜET,
Άποψη του Πόρτο Κάγιο, 1829.
View of Porto Kayio, 1829.
[Porto Caillo. Au pays des Kakovouniotes, Porto Cailo des Magnotes (Grèce 1829)]
Σχέδιο/Drawing.
Φωτογραφία/Photo.
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.
Recueil de 54 dessins originaux...

226. Abel BLOUET,
Άποψη του Ταΰγετου.
View of Mount Taygetos.
[Mont Taygète. Vue prise de Sparte]
Λιθογραφία/Lithograph.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée, ordonnée par le Gouvernement francais. Architecture, Sculptures, Inscription et vues du Péloponnèse, des Cyclades et de l'Attique, mésurées, dessinées, recueillies et pubiées par Abel Blouet, Architecte...,* Paris, Firmin Didot, 1838. vol. 2, 52.

227. S. BACCÜET,
Άποψη του Ταϋγέτου και του Μυστρά.
View of the Taygetos and Mystras.
[Le Taygète et Mistra, vus des environs de Sparte]
Χάραξη/Engraving: A. St Aulaire.
Λιθογραφία/Lithograph.
Φωτογραφία/Photo.
Συλλογή/Collection: Χ. Τζαννετάκη.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Première Série. Vues de paysages, XXIX.

228. E. PUILLON-BOBLAYE,
Άποψη του Κάβο Γκρόσο.
View of the Cape Grosso.
[Cap Grosso]

Χάραξη/Engraving: A. Tardieu.

Λιθογραφία/Lithograph.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Τόμος II: Geographie et Géologie: Deuxième partie Géologie par M.M. Boblaye et Th. Virlet,...Paris-Strasbourg, F.G. Levrault, 1835., 15.

229. BORY DE SAINT VINCENT,
Άποψη αρχαίου ναού στις Κιστέρνες, 1829.
View of the temple of Kisternes, 1829.
[Temple de Kisternes. "26 juin 1829"]

Χάραξη/Engraving: A. St Aulaire.

Λιθογραφία/Lithograph: 13x9 cm.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Τόμος I, Relation par M Bory de Saint Vincent..., Paris-Strasbourg, F.G. Levrault, 1835, page 446.

230. J.P.E.F. PEYTIER,
Προσωπογραφία του Πετρόμπεη-Μαυρομιχάλη.

225

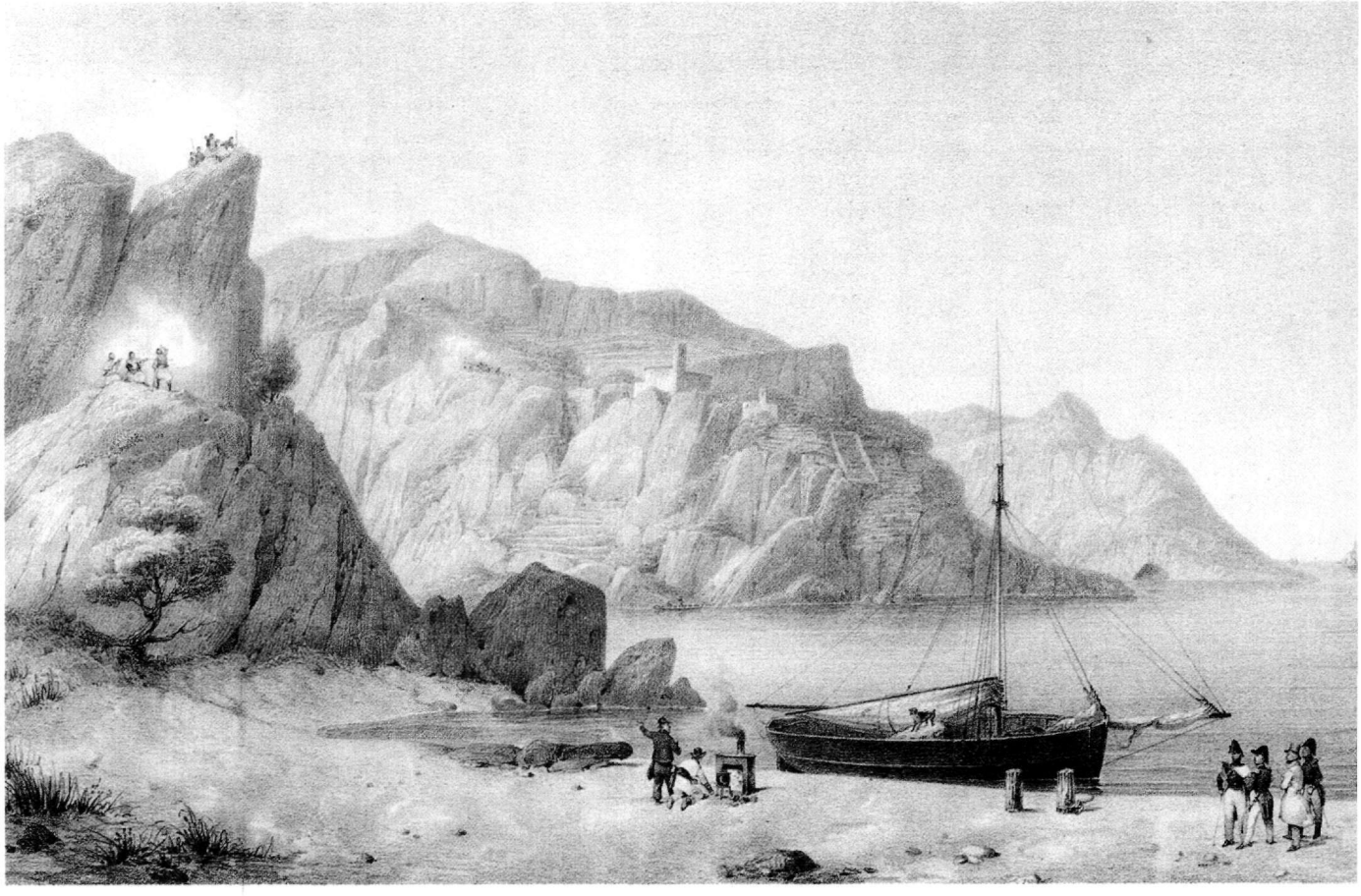

Portrait of Petrobey-Mavromichalis.

Σχέδιο με μολύβι 26x30,5

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: Στ. Παπαδόπουλος, *Η ελεύθερη Ελλάς και η "Επιστημονική Αποστολή του Μορέως." Το λεύκωμα Peytier*, έκδοση Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα, 1971. Α.5.

231. Χρυσό ρολόι τσέπης (διαμ. 0,055), γαλλικού εργαστηρίου.
Gold pocket watch (diam. 5,5cm.) made in France.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο inv. no 2504.

232. Ζευγάρι πιστόλια με επιγραφή του κατασκευαστή Lepage-Moutier Arq. du Roi
Ανήκαν στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
A brace of pistols inscribed with the makers name: Lepage-Moutier Arq du Roi
They belonged to Petrobey Mavromichalis.

Μουσείο Μπενάκη, inv no 5737-5738.

233. Χρυσή επισμαλτωμένη ταμβακοθήκη, ενθύμιο της συζύγου
του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
An enamelled gold snuffbox given to Petrobey Mavromichali
as a keepsake by his wife.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, inv. no 2504.

234. S. BACCÜET,
Άποψη του Πόρτο Κάγιο.
View of Porto Kayio.

[Porto Caillo. Au pays des Kakovouniotes]

Χάραξη/Engraving: A. St Aulaire.

Χαλκογραφία/Engraving.

Λεπτομέρεια/Detaille: Βλ. λ. 224/ see entry 224.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Vues des paysages, XXXII.

235. Lieutenant Général PELLET,
Το νοτιώτερο άκρο του ακρωτηρίου Ταίναρον.
The southernmost point of Cape Tainaron.

Λιθογραφία/Lithograph.

Λεπτομέρεια/Detail: *Carte de la Morée redigée et gravée au Depôt Général de la Guerre d'après la triangulation et les levés executés en 1829, 1830 et 1831 par les officiers d'état Major attachés au Corps d'occupation. Par ordre de M. le Maréchal Duc de Dalmatie, Ministre de la Guerre. Sous la direction de M. le Lieutenant Général Pellet,* Paris 1832.

Φωτογραφία/Photo.

Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Première Série: Relation-Cartes, III.

236. Τζανετάκης ΓΡΗΓΟΡΑΚΗΣ,
Επιστολή προς τον Έκτακτο Επίτροπο Λακωνίας γιά την σύγκρουση Μιχαλακάνων και Γρηγορακάκη 29/1/1829.
Letter to the Special Commissioner for Lakonia about the fighting between Michalakakis family and Grigorakakis 23th, Jan, 1829.
ΓΑΚ. Φ. 186. Γεν. Γραμματεία, αρ. 635, 9/1/1829.

237. Δ. ΓΕΝΟΒΕΛΗΣ,
Επιστολή του Έκτακτου Επιτρόπου Λακωνίας προς τον Ε.Π. Πετροπουλάκη 8/2/1829.
Letter from the Special Commissioner for Lakonia to E. P. Petropoulakis, 8th Feb. 1829.
ΓΑΚ,Φ. 186. Γεν. Γραμματεία, αρ. 628, δ. 2978.

238. Ε.Π. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΑΚΗΣ,
Επιστολή προς τον Έκτακτο Επίτροπο Λακωνίας, 8/2/1829.
E. P. Petropoulakis: Letter to the Special Commissioner for Lakonia, 8th Feb. 1829.
ΓΑΚ,Φ. 186. Γεν. Γραμματεία, αρ. 614, δ. 2979.

220

239. Ο Πύργος Γρηγοράκη στους Χάρακες.
The Grigorakis Tower at Charakes.
Σχέδια: Γιάννης Σαΐτας.

240. BORY DE St VINCENT, (et al.)
Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques. Atlas..., vol. II: Geographie et Géologie..., Paris-Strasbourg, F.G. Levrault, 1835.
Μουσείο Μπενάκη.

241. Emile LASSALE,
Προσωπογραφία του Bory de St Vincent.
Portrait of Bory de St Vincent.
Λιθογραφία/Lithograph.
Φωτογραφία/Photo.
Προέλευση/From: *Expédition Scientifique de Morée. Travaux de la Section des Sciences Physiques..., Atlas 1835.* Relation Planche No 1.

242. Χάρτης των δρομολογίων των μελών της Γαλλικής Επιστημονικής Αποστολής στη Μάνη:
α– Έξω Μάνη από 25/5/1829 έως 2/6/1829.
β– Μαραθονήσι-Πόρτο Κάγιο 25/6-30/6/1829.
The itineraries of the members of the French Scientific Expedition in the Mani:
a– Exo Mani from 25th May, 1829 to 2nd June, 1829.
b– From Marathonisi to Porto Cayio 25th June to 30th June,1829.

ΔΙΑΔΡΟΜΈΣ ΠΕΡΙΗΓΗΤΏΝ
ITINERARIES OF TRAVELLERS

B
A
A
N
Stockholm
St. Petersburg
Moscow
Glasgow
Edinburgh
Dublin
Ir
Sk
Esth
Copenhagen
Liverpool
GB
London
Hamburg
Amsterdam
Ne
Pr
Berlin
Brussels
Warsaw
G
Prague
Paris
Nantes
F
Vienna
Budapest
Bordeaux
Ro
Venice
Ven
Genoa
Toulouse
Ancona
Ano
Florence
Madrid
Barcelona
Rome
It
Sp
Constantinople
Seville
Naples
Ott
Smyrna
Algiers
Tunis
M
Damascus
Cairo

1

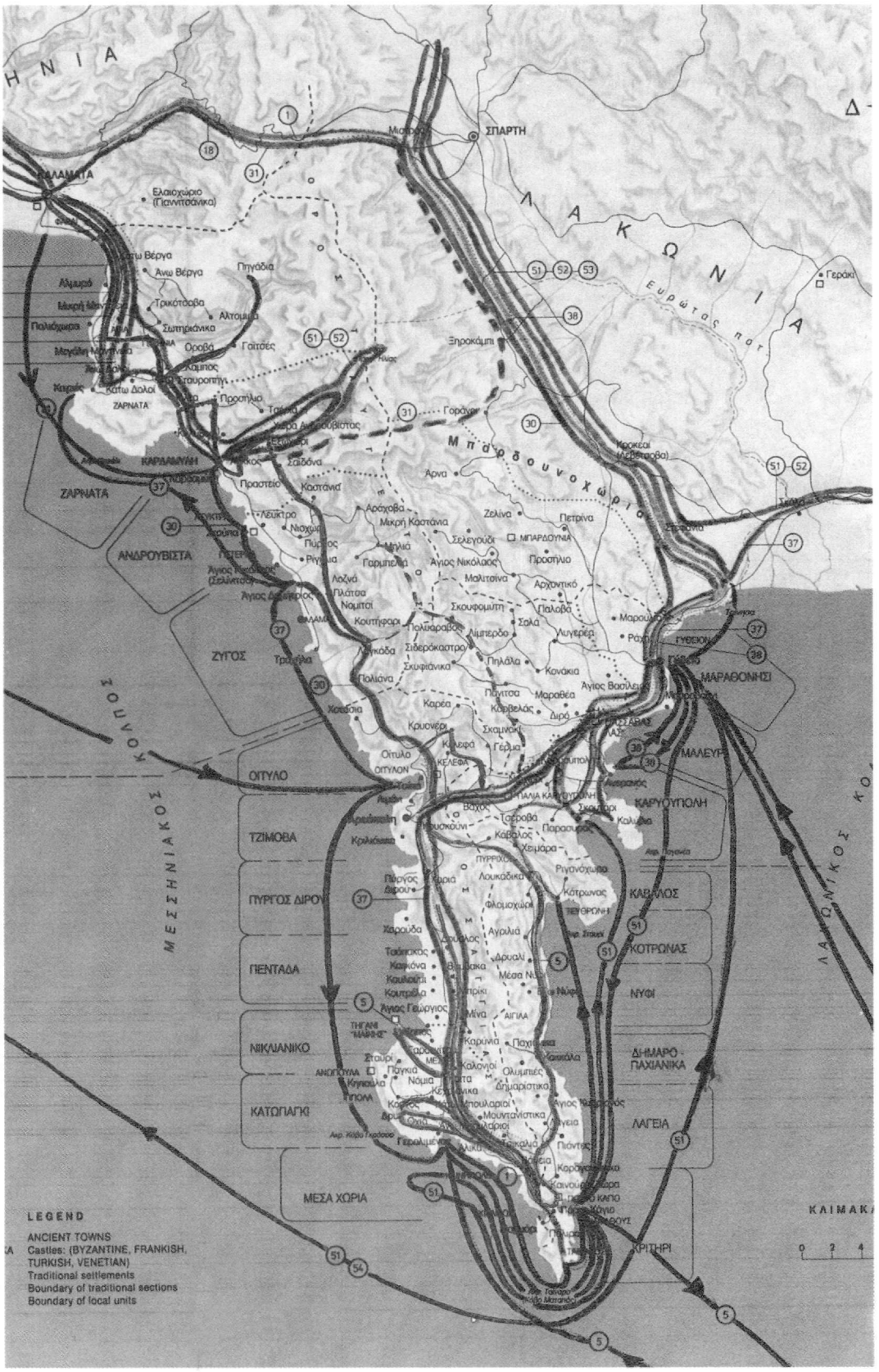
ΣΠΑΡΤΗ
ΚΑΛΑΜΑΤΑ
ΛΑΚΩΝΙΑ
Ευρώτας πατ.
Γεράκι
Ελαιοχώριο (Παννιτσάνικα)
Ανω Βέργα
Πηγάδια
Τρικότσοβα
Αλτομιρά
Σωτηριάνικα
Οροβά
Γαϊτσές
Ξηροκάμπι
Κάτω Δολοί
ΖΑΡΝΑΤΑ
Προσήλιο
Γοράνοι
Μπαρδουνοχώρια
Κροκεαί (Λεβέτσοβα)
ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ
Σαϊδόνα
Αρνα
Πραστείο
Καστάνια
Λεύκτρο
Αράχοβα
Μικρή Καστάνια
Ζελίνα
Πετρίνα
Σελεγούδι
ΜΠΑΡΔΟΥΝΙΑ
Προσήλιο
Αγιος Νικόλαος
Μαλιτσίνα
Αρχοντικό
Λοζνά
Πλάτσα
Νομιτσί
Σκουφομύτη
Παλοβά
Σολά
Λιμπερδο
Λυγερέρ
Κουτήφαρι
Πολυάραβος
Σιδερόκαστρο
Σκυφιάνικα
Πηλάλα
Κονάκια
Πολιάνα
Παντσα
Μαραθέα
Αγιος Βασίλειος
Καρέα
Κορβελάς
Διρό
Κρυονέρι
Σκαμνάκι
Γέρμα
Κελεφά
Οίτυλο
ΟΙΤΥΛΟΝ
ΚΕΛΕΦΑ
ΜΑΡΑΘΟΝΗΣΙ
ΜΑΛΕΥΡΙ
ΚΑΡΥΟΥΠΟΛΗ
ΚΑΒΑΛΟΣ
ΚΟΤΡΩΝΑΣ
ΝΥΦΙ
ΔΗΜΑΡΟ-ΠΑΧΙΑΝΙΚΑ
ΛΑΓΕΙΑ
ΚΡΙΤΗΡΙ
ΚΑΙΜΑΚ
ΖΑΡΝΑΤΑ
ΑΝΔΡΟΥΒΙΣΤΑ
ΖΥΓΟΣ
ΟΙΤΥΛΟ
ΤΖΙΜΟΒΑ
ΠΥΡΓΟΣ ΔΙΡΟΥ
ΠΕΝΤΑΔΑ
ΝΙΚΛΙΑΝΙΚΟ
ΚΑΤΩΠΑΓΚΙ
ΜΕΣΑ ΧΩΡΙΑ
ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ
ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ ΚΟ
LEGEND
ANCIENT TOWNS
Castles: (BYZANTINE, FRANKISH, TURKISH, VENETIAN)
Traditional settlements
Boundary of traditional sections
Boundary of local units
0 2 4

2

3 4

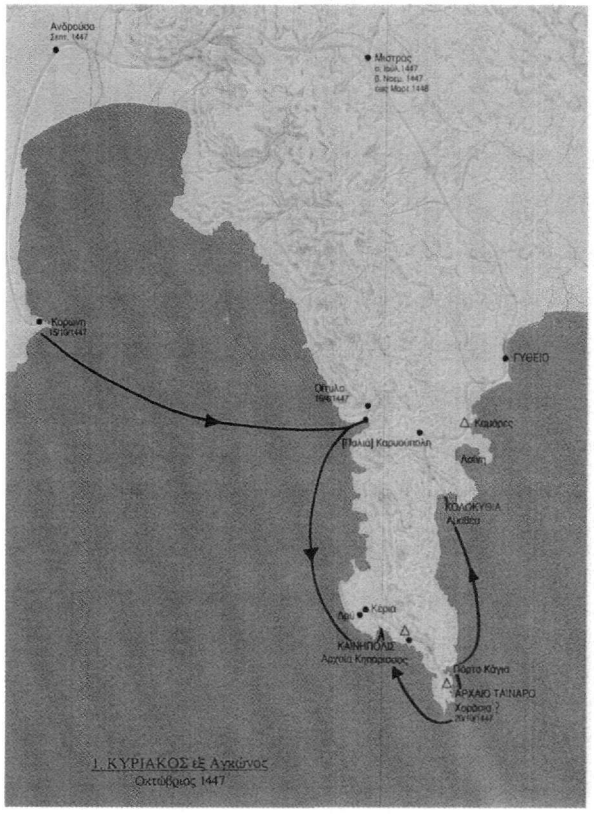
Ανδρούσα
Μιστρά
Κορώνη
ΓΥΘΕΙΟ
Οίτυλο
Καμάρες
Λάκη
ΚΑΛΛΙΘΕΑ
Κέρια
ΚΑΙΝΗΠΟΛΙΣ
Πόρτο Κάγιο
ΑΡΧΑΙΟ ΤΑΙΝΑΡΟ
1. ΚΥΡΙΑΚΟΣ ἐξ Ἀγκώνος
Οκτώβριος 1447

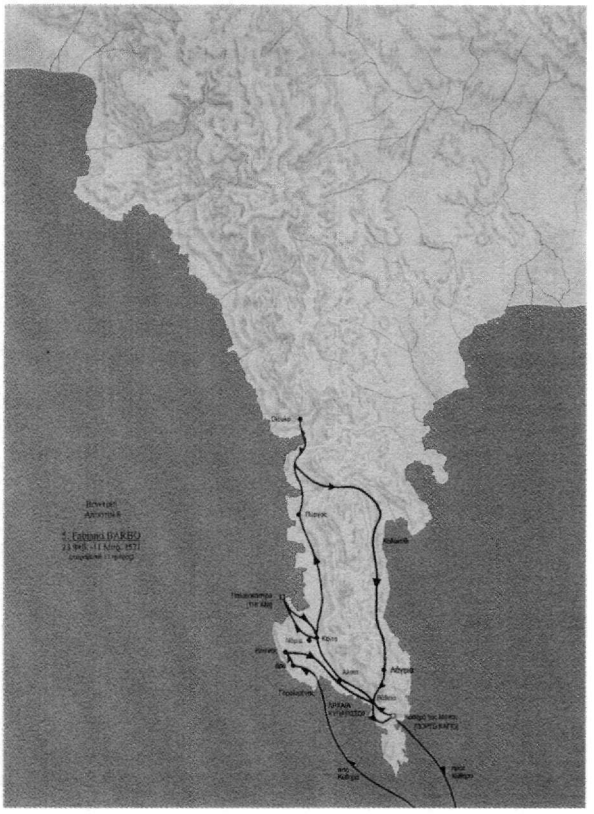

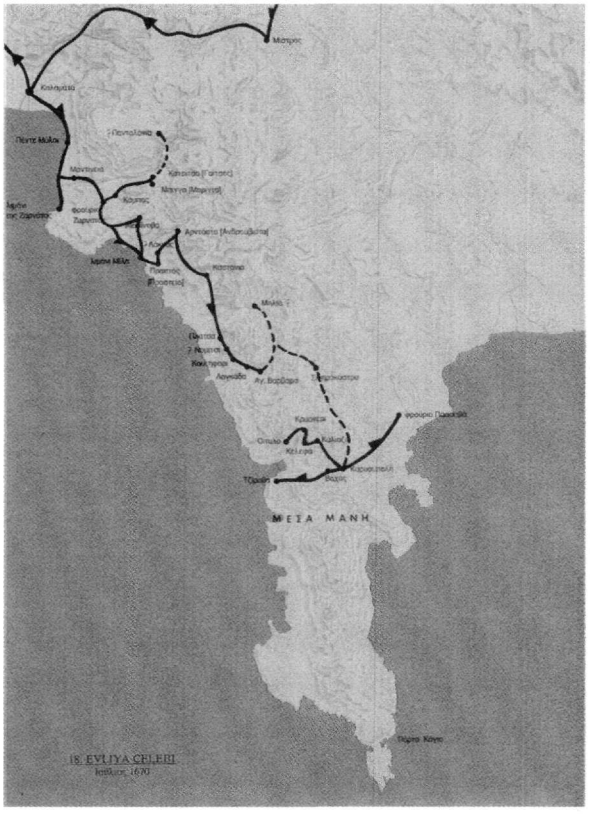
ΜΕΣΑ ΜΑΝΗ
18. EVLIYA CELEBI
Ιούλιος 1670

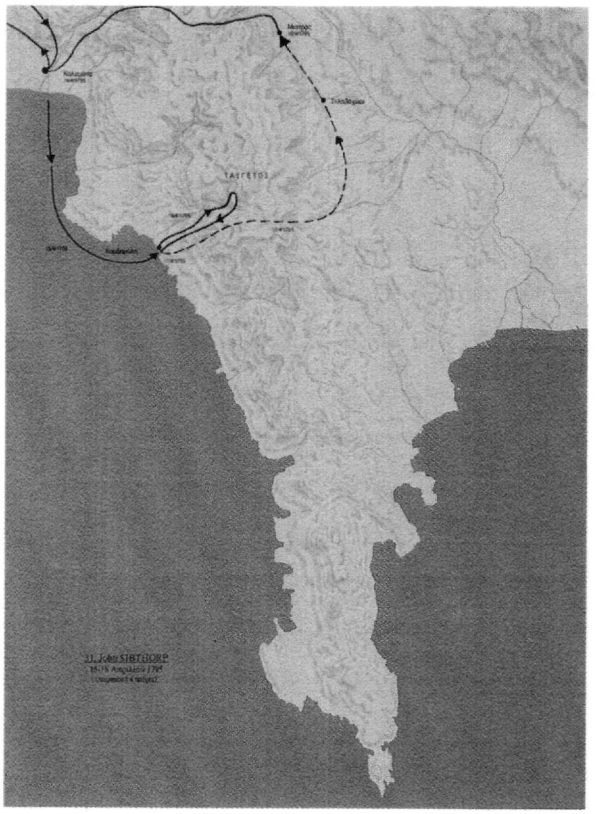
ΤΑΥΓΕΤΟΣ

5 6

7 8

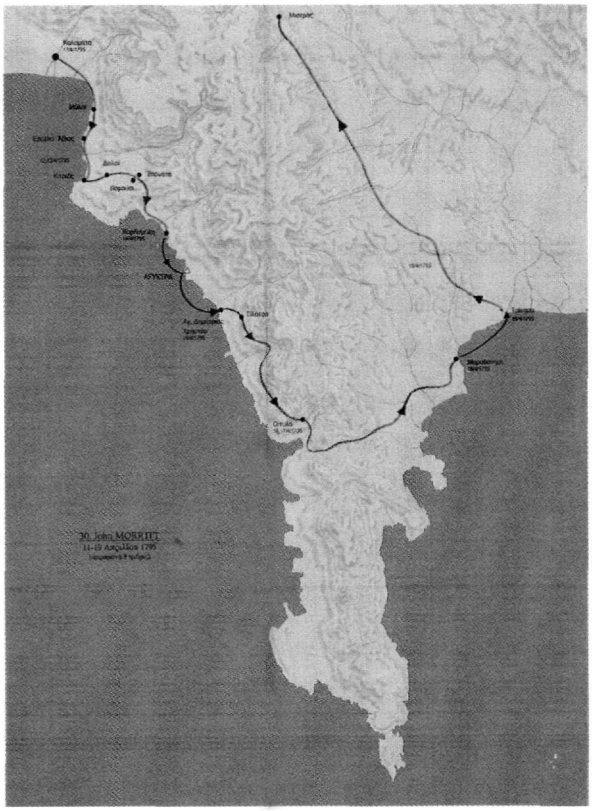

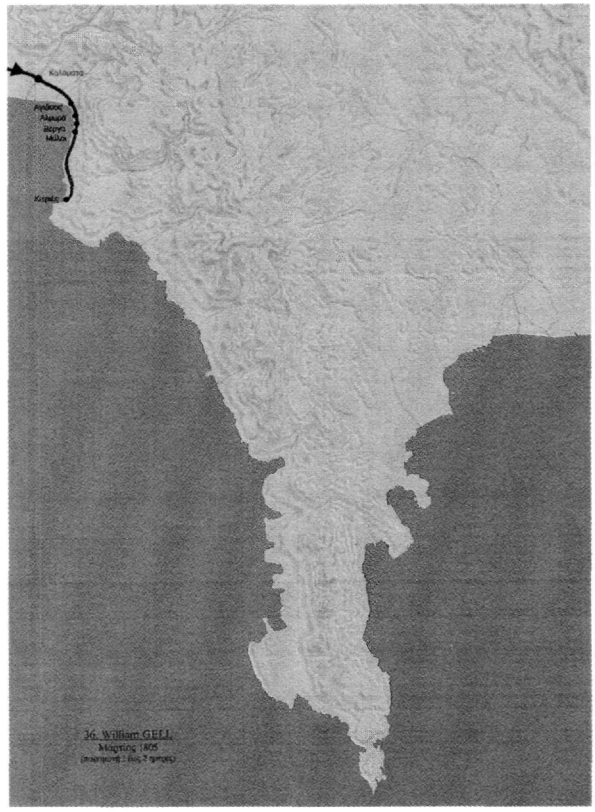

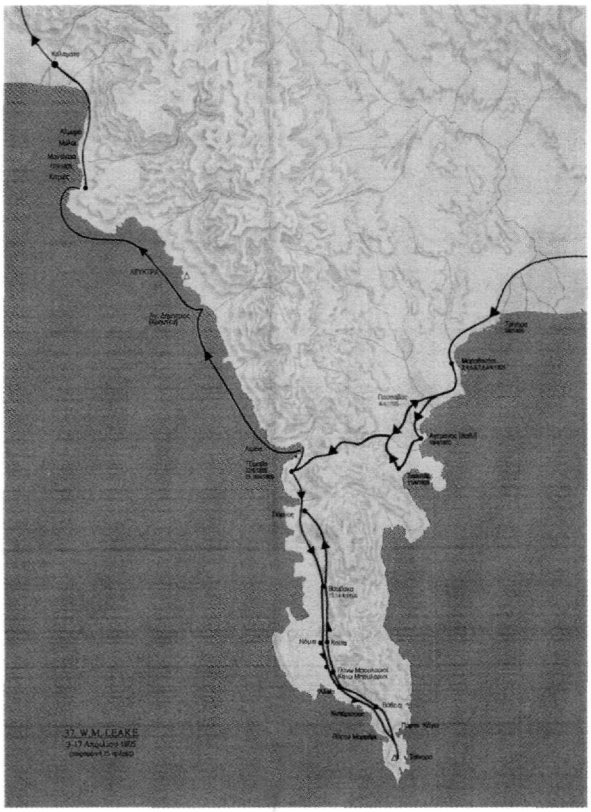

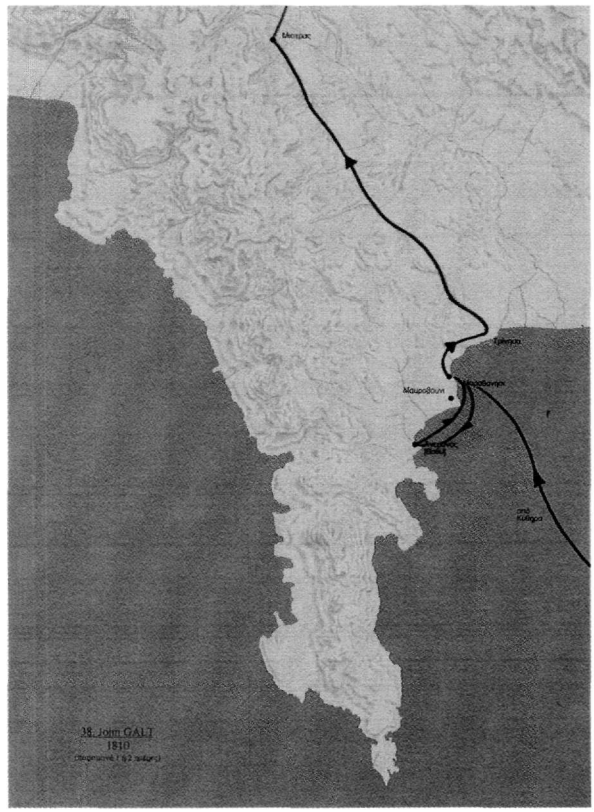

9 10

11 *12*

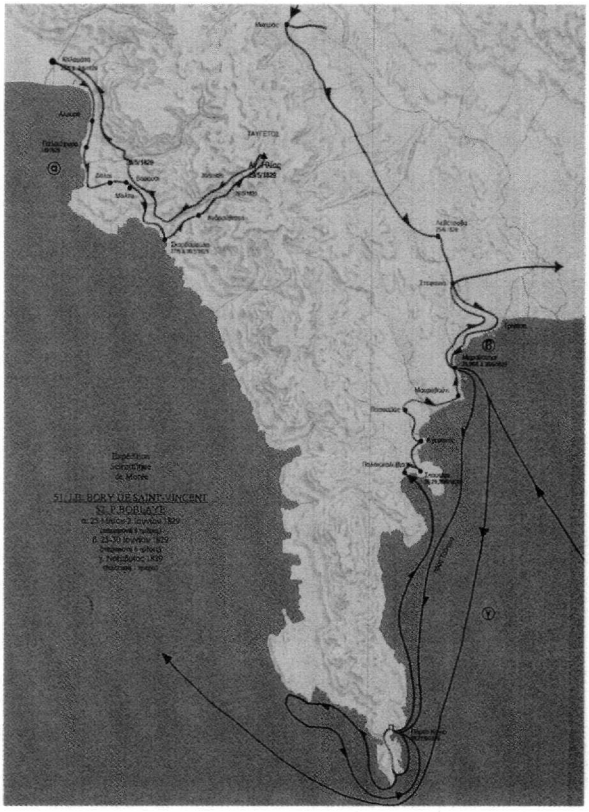
51. J.B. BORY DE SAINT-VINCENT
XI. P. HOBLAYE

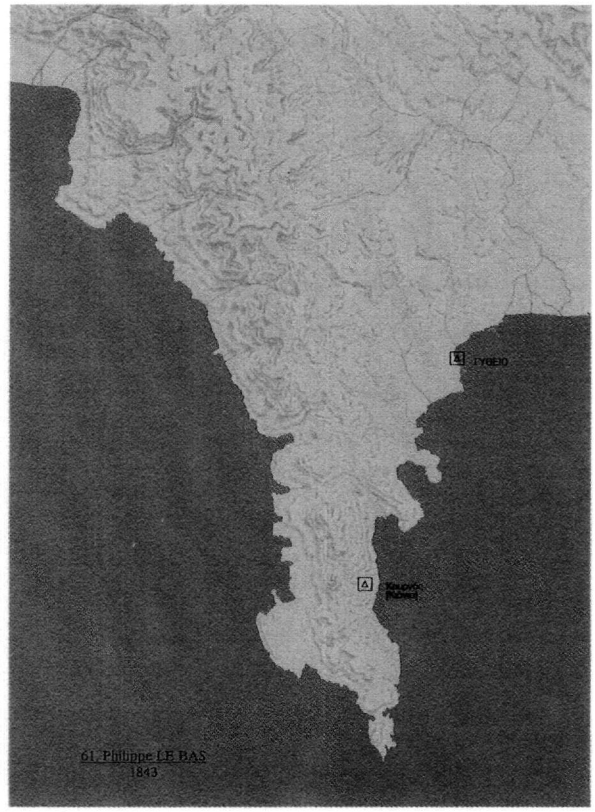
61. Philippe LE BAS
1843

1. Χάρτης των περιηγήσεων από την Ευρώπη προς τη Μάνη,
από τον δέκατο πέμπτο έως τον δέκατο ένατο αιώνα.
Travellers' journeys from Western Europe to the Mani,
from the fifteenth to the nineteenth century.
2. Τα δρομολόγια των ξένων περιηγητών στη Μάνη
από τον δέκατο πέμπτο έως τον δέκατο ένατο αιώνα.
The routes taken by foreign travellers to the Mani,
from the fifteenth to the nineteenth century.
3. Το δρομολόγιο του Ciriaco Anconitano στη Μάνη τον Οκτώβριο του 1447.
Ciriaco's of Ancona itinerary in the Mani, october, 1447. *Αρ. κατ./inv. no 4.*
4. Το δρομολόγιο του Fabiano Barbo στη Μάνη από 23/2 έως 11/3/1571.
Fabiano Barbo's itinerary in the Mani from 23rd February to 11th March 1571.
Αρ. κατ./inv. no 19.
5. Το δρομολόγιο του Evliyâ Çelebi στη Μάνη, Ιούλιος 1670.
The route taken by Evliyâ Çelebi in the Mani, July 1670. *Αρ. κατ./inv. no 33.*
6. Το δρομολόγιο του John Sibthorp στη Μάνη από 11 έως 19 Απριλίου 1795.
The itinerary of John Sibthorp's Travels in the Mani from 11th to 19th April
1795. *Αρ. κατ./inv. no 63.*
7. Το δρομολόγιο του J.B.S. Morritt στη Μάνη από 11 έως 19 Απριλίου 1795.
J.B.S. Morritt's itinerary in the Mani: 11th to 19th April 1795. *Αρ. κατ./inv. no 65.*
8. Το δρομολόγιο του Sir William Gell στη Μάνη, Μάρτιος 1805.
Sir William Gell's itinerary in the Mani, March 1805. *Αρ. κατ./inv. no 86.*
9. Το δρομολόγιο του W.M. Leake στην Μάνη, από τις 3 έως τις 7 Απριλίου 1805.
The itinerary of W.M. Leake's travels in the Mani from 3rd to 7th April 1805.
Αρ. κατ./inv. no 92.
10. Το δρομολόγιο του John Galt στην Μάνη, 1810.
John Galt's itinerary in the Mani, 1810. *Αρ. κατ./inv. no 101.*
11. Χάρτης των δρομολογίων των μελών της Γαλλικής Επιστημονικής
Αποστολής στη Μάνη:
The itineraries of the members of the French Scientific Expedition in the Mani:
α – Έξω Μάνη από 25/5/1828 έως 2/6/1829.
β – Μαραθονήσι-Πόρτο Κάγιο 25/6-30/6/1829.
a – Exo Mani from 25th May, 1828 to 2nd June, 1829.
b – From Marathonisi to Porto Cayio 25/6-30/6/1829. *Αρ. κατ. /inv. no. 242.*
12. Χάρτης των τοποθεσιών στην Μάνη, όπου εργάστηκε ο αρχαιολόγος
Ph. Le Bas στα 1843.
Map of the archaeological sites of Mani visited by Ph. Le Bas, 1843.
Αρ. κατ. /inv. no. 127.

Καπετανίες οχυρά και γένη στη Μάνη.
Kapetanies, Fortifications and Clans of the Mani.

ΟΧΥΡΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΠΕΤΑΝΑΙΩΝ ΚΑΙ ΜΠΕΗΔΩΝ ΜΑΝΗΣ

ΓΕΝΗ, ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΙ ΚΑΙ ΜΠΕΗΔΕΣ

Καθώς είναι γνωστό, στη Μάνη από το 15ο ως το 19ο αιώνα, η σχετική εσωτερική αυτονομία, η έλλειψη σταθερής ή κεντρικής διοικήσεως, οι περιορισμένοι τοπικοί πόροι, οι μόνιμοι εξωτερικοί και εσωτερικοί κίνδυνοι, η εξασφαλισμένη δυνατότητα οπλοφορίας του αξιόμαχου πυκνού πληθυσμού επέβαλαν την πολεμική ετοιμότητα ως βασικό τρόπο ζωής. Οι ένοπλες αιματοσυγγενικές ομάδες με τις πατροτοπικές εγκαταστάσεις τους επικράτησαν και διατηρήθηκαν ως βασικές μονάδες του κοινωνικοοικονομικού και του οικισμένου χώρου.

Στο εσωτερικό οι διαφοροποιήσεις, στην οργάνωση των πατριαρχικών γενών και των εγκαταστάσεών τους στο Βορρά και στο Νότο της Μάνης ήταν ουσιαστικές. Στα νοτιότερα τραχύτερα και πιό απομακρυσμένα τμήματα τα γένη ήσαν εσωτερικά εξισωμένα και αυστηρά εξωγαμικά. Αναγνώριζαν αιρετούς κι ανακλητούς αρχηγούς και είχαν συλλογικό έλεγχο στους ζωτικούς χώρους και στη λήψη στρατηγικών αποφάσεων. Η ιεράρχηση και η διαβάθμιση των γενών στηριζόταν κυρίως στον αριθμό των μελών τους και ήταν σχετικά ρευστή, αφού μπορούσε να ανατραπεί όταν μιά γενιά κατόρθωνε να ισχυροποιηθεί ή όταν αποδυναμωνόταν με πόλεμο από κάποιο αντίπαλο γένος. Τα γένη αυτά ήταν εγκατεστημένα σε μικρούς κατά κανόνα συνοικισμούς, οργανωμένους σε οχυρά συγκροτήματα ενός ή περισσοτέρων γενεαλογικών κλάδων, με τα σπίτια των μελών συσπειρωμένα γύρω από το "μερικό" ή "μαζικό" συλλογικό πολεμικό πύργο.

Στίς βόρειες περιφέρειες που γειτνίαζαν αμεσότερα με τις τουρκοκρατούμενες περιοχές και διέθεταν ευνοϊκότερους φυσικούς πόρους, αναπτύχθηκε μία πιό σύνθετη κοινωνικοοικονομική ζωή. Εκεί το στρατιωτικοπολιτικό σύστημα των καπετανιών διαμορφώθηκε σταδιακά και σε αντιστοιχία με την οργάνωση του πληθυσμού σε εσωτερικά ιεραρχημένα και διαστρωματωμένα γένη που ασκούσαν και ενδογαμία. Μερικά γένη αναγνωρίζονταν ως ιεραρχικά ανώτερα και ασκούσαν κυριαρχία στα χωριά και στα γένη των μικρότερων ή μεγαλύτερων περιφερειών τους. Ορισμένη οικογένεια ή κλάδος των γενών αυτών ασκούσε πλέον κληρονομικά το αξίωμα του τοπικού καπετάνιου, κατά

THE FORTIFICATIONS OF MANIAT CHIEFS AND BEYS.

CLANS, KAPETANS AND BEYS

From the fifteenth to the nineteenth century the Mani enjoyed a degree of internal autonomy and was something of a law unto itself. The absence of any stable government or central administration in the region, the limited local resources, the ever-present external and internal dangers and the entrenched right of every adult male in the teeming population to carry arms meant that military preparedness was a necessity of life. Armed kinship groups living in traditional-style fortified dwellings came to be an accepted and integral part of the socio-economic and ekistic scene.

Within the region there were marked differences between the north and the south in the way the partiarchal clans and their villages were organized.

In the more rugged and inaccessible terrain of the south the clans lived on equal terms and were strictly exogamous. They were governed by elected chieftains whose authority could be revoked, and they exercised collective control over the running of their villages and strategic decision-making. The relative standing of the clans depended chiefly on their size and was fairly fluid, as the order of precedence could be reshuffled if one clan managed to gain the ascendancy or was weakened in a vendetta with a rival clan. As a general rule they lived in small villaged or hamlets organized into fortified settlements of one or more branches of the family, with the houses clustered round the collective "war tower".

In the more northerly districts of the Mani, which were closer to Turkish-ruled Greece and better endowed with natural resources, a more complex socio-economic structure came into being. There the military and political system of kapetanies evolved gradually, hand in hand with the organization of the population into clans with an established hierarchy, in which endogamy was not uncommon. Some clans, acknowledged as being of higher rank than the rest, ruled over the villaged and other clans in their district, which might cover a large or small area. Eventually one family or branch of the most powerful clan acquired a hereditary claim to the title of local kapetan, which passed from the father to his eldest son. These ruling families owned sizable estates

την αρχή της αρρενοπρωτοτοκίας. Διέθεταν υπολογίσιμη ακίνητη περιουσία και σημαντικές οχυρές εγκαταστάσεις, που ξεχώριζαν τόσο μέσα στους οικισμούς όσο και σε επίκαιρες θέσεις των ακτών και της ενδοχώρας. Η εδραίωση των στρατιωτικοπολιτικών και οικονομικών προνομίων των μικρών αυτών τοπαρχών προωθήθηκε ουσιαστικά στη διάρκεια της Βενετοκρατίας (1685-1715) και ολοκληρώθηκε στη διάρκεια της β' Τουρκοκρατίας (1715-1821), ιδίως στις τελευταίες πέντε δεκαετίες, οπότε η Μάνη απετέλεσε Μπάς Μπεηλίκι. Ανάμεσα στα 1776 και 1821 ορίστηκαν ως μπέηδες 8 από τους καπετάνιους της Μάνης: οι 3 από τη (Β.Δ.) Έξω Μάνη, οι 4 από τη (Β.Α.) Βόρεια Προσηλιακή Μάνη, και ο τελευταίος (1815 έως 1821) ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, από τη Τζίμοβα της (Ν.) Μέσα Μάνης. Έδρα του μπέη ήταν οι Κιτριές της Έξω Μάνης ή αργότερα και το Μαραθονήσι της Βόρειας Προσηλιακής Μάνης.

Στην προεπαναστατική φάση μνημονεύονται από τις διάφορες πηγές από 6 έως 15 καπετανίες. Ο αριθμός δεν ήταν σταθερός, γιατί κατά περιόδους καπετανίες ενώνονταν ή υποδιαιρούνταν, ανάλογα με τις συμμαχίες ή τις διαμάχες των καπετάνιων. Στις κύριες και μεγάλες καπετανίες, με τους ισχυρούς αρχηγούς, τους "πρώτους και μεγάλους", περιλαμβάνονταν άλλες, μικρότερου μεγέθους, που αντιστοιχούσαν σε ένα μόνον ή σε λίγα γειτονικά χωριά. Ιστορικοί της Επαναστάσεως ιεραρχούσαν τις καπετανίες και τους καπετάνιους σε τρείς τάξεις. Στα "πρώτα, τα δεύτερα και τα τρίτα σπίτια", καθώς αναφέρει και ο Διονύσιος Μούρτζινος Τρουπάκης σε επιστολή του προς τον Τζωρτζάκη Γρηγοράκη.

Στη διάρκεια του απελευθερωτικού Αγώνα ο πληθυσμός όλης της Μάνης ήταν 32.000-37.000 άτομα, οι οικισμοί περίπου 180, οι "πύργοι" –δηλ. οι οχυρές εγκαταστάσεις των καπετάνιων και των γενιών– περίπου 800. Οι στρατολογημένοι υπό τους καπετάνιους και τους οπλαρχηγούς όλης της Μάνης μαχητές υπολογίζονται σε 6.000-10.000. Από αυτούς 2.800-4.300 μαχητές ακολουθούσαν καπετάνιους από τη Β.Δ. Μάνη ενώ 1.200-2.400 ακολουθούσαν καπετάνιους από τη Β.Α. Μάνη (βλ. πίνακες 2-3 και 4-5). Από επιτόπιες παρατηρήσεις και υπολογισμούς, στη Β.Δ. Μάνη με τους 58-60 οικισμούς και τους 12.500-14.000 κατοίκους υπήρχαν τουλάχιστον 180 οχυρές εγκαταστάσεις, ενώ άλλες 150 βρίσκονταν στη Β.Α. Μάνη με τους 28-30 οικισμούς και τους 6.500-7.500 κατοίκους. Στην ίδια περίοδο τα γειτονικά πολεμικά Μπαρδουνοχώρια αναφέρονται με 4.500 κατοίκους, 2.500 μαχητές, 40 περίπου οικισμούς και 50-80 "πύργους", που κατείχαν

and built formidable fortifications which dominated the villages and commanded strategic positions on the coast and inland. The military, political and economic privileges enjoyed by these petty local rulers were substantially reinforced during the Venetian occupation (1685-1715) and even more so in the second period of Turkish rule (1715-1821), especially in the last half-century or so, when the Mani was a Beydom. Between 1776 and 1821 eight Maniate kapetans were appointed Beys of the Mani: three came from the Exo Mani (Outer Mani, in the northwest of the region), four from the Northeast Mani and the last one from the Mesa Mani (Inner Mani, in the south). At first the Bey had his capital at Kitries in the Exo Mani; later he alternated between Kitries and Marathonisi in the Northeast Mani.

The number of kapetanies in the Mani in the years preceding the Greek Revolution is variously stated in the sources as being anything between six and fifteen. The figure did in fact vary, because from time to time they merged or split up as the kapetans formed alliances or quarrelled with each other. The largest and most influential Kapetania with the most powerful leaders –the "first and great", as they were called– included other, smaller ones consisting of only a few villages, or sometimes only a single village. Historians of the War of Independence graded the Kapetanies and their leaders into three categories: the "first, second and third houses", as Dionysios Mourtzinos Troupakis calls them in a letter to Tzortzakis Grigorakis.

During the War of Independence the total population of the Mani was between 32,000 and 37,000. There were about 180 villages and hamlets and about 800 "towers" (i.e. fortified strongholds of the kapetans and clans). The number of fighting men in the service of all the Maniate kapetans and chieftains is estimated at between 6,000 and 10,000. Of these, about 2,800-4,300 owed allegiance to the kapetans of the Northwest Mani and 1,200-2,400 to those of the Northeast Mani (see Tables 2-3 and 4-5). On-the-spot observations suggest that there were at least 180 fortified buildings in the Northwest Mani, with its 58-60 settlements and 12,500-14,000 inhabitants, and another 150 in the Northeast Mani with its 28-30 settlements and 6,500-7,500 inhabitants. In the same period the nearby warlike villages known as the Bardounohoria are said to have had 4,500 inhabitants, 2,500 fighting men, about forty settlements and 50-80 "towers" under the control of local chieftains (with the title of Aga or

οι Τουρκαλβανοί τοπικοί αρχηγοί (αγάδες-ντερβεντζήδες) με επικεφαλής τον Αγά της Μπαρδούνιας.

Στους πίνακες 2-3 και 4-5 συνοψίζονται τα βασικά δεδομένα του στρατιωτικοπολιτικού σχηματισμού στην περίοδο 1820-1830 και απεικονίζονται οι βασικές κατηγορίες των οχυρών εγκαταστάσεων και η (ενδεικτική) κατανομή τους στις περιφέρειες της Β.Δ. και της Β.Α. Μάνης. Στους πίνακες αυτούς δεν περιλαμβάνεται η Νότια Μάνη, που είχε 90 περίπου οικισμούς και περίπου 450 πολεμικούς πύργους. Αντίστοιχα, είχε 13.000-15.000 κατοίκους και έδινε 2.000-3.300 μαχητές υπό διαφόρους αρχηγούς με κυριότερο τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.

ΟΧΥΡΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

Οι οχυρές εγκαταστάσεις των καπεταναίων και μπέηδων της Μάνης διατάσσονται στις τοπικές ενότητες της Β.Δ. και της Β.Α. Μάνης, καθώς και στα βορειότερα τμήματα της Νότιας Μάνης, περιοχές όπου ίσχυε ο θεσμός των καπετανιών (εικ. 2, 3, 4, 5). Το πολεμικό πλέγμα των οχυρών αυτών αυξήθηκε και ενισχύθηκε σταδιακά μετά τα μέσα του 18ου αι. και ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες πριν από την Επανάσταση δεκαετίες, όταν η Μάνη είχε ορισθή ως μπεηλίκι. Μετεπαναστατικά εξέλιπε σχεδόν ο λόγος δημιουργίας τέτοιων οχυρών εγκαταστάσεων. Ωστόσο ορισμένες κατοικίες των ισχυρών και εύπορων οικογενειών που χτίζονταν μέχρι το τελευταίο τέταρτο του 19ου αι. συνδύαζαν τα νεώτερα λειτουργικά και κατασκευαστικά δεδομένα με συντηρητικά πολεμικά και μορφολογικά στοιχεία της προεπαναστατικής περιόδου.

Η προεπαναστατική θωράκιση της περιοχής με τα πολεμικά χωριά και με τις οχυρές εγκαταστάσεις των μικρών και μεγαλύτερων τοπαρχών της, προάσπισε για μεγάλα διαστήματα τη σχετική αυτονομία της χερσοννήσου, συνδέθηκε άρρηκτα με την κοινωνική της ιδιαιτερότητα και διέπλασε σε μεγάλο βαθμό την ιδιόμορφη οικιστική και αρχιτεκτονική φυσιογνωμία που μας έχει παραδοθεί. Η μελέτη και η προστασία των δημιουργημάτων αυτών συμβάλλει στην αυτογνωσία και στη διαφύλαξη της τοπικής κληρονομιάς.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΤΙΡΙΩΝ

Στον πίνακα συνοψίζονται διαγραμματικά και στην ίδια σχεδιαστική κλίμακα οι βασικές κατηγορίες οχυρών κτιρίων που απαντούν γενικά στη Μάνη. Είναι:

Dervenji) of Muslim Albanian descent; their leades was the Aga of Bardounia.

Tables 2-3 and 4-5 summarize the salient features of the military and political organization in the period 1820-1830 and list the main types of fortified buildings and their probable distribution in the Northwest and Northeast Mani. They do not cover the South Mani, which had about ninety settlements, 450 war towers and a population of 13,000-15,000 including 2,000-3,300 fighting men in the service of various chieftains, of whom Petrobey Mavromichalis was the most important.

FORTIFIED BULDINGS

The fortified strongholds of the kapetans and beys of the Mani are to be found in the Northwest and Northeast Mani and in the northern parts of the South Mani, these being the areas divided into kapetanies (see Figs. 2-5). These strongholds formed a military network which was gradually enlarged and strengthened after the middle of the eighteenth century, especially in the last decades before the 1821 Revolution, when the Mani was ruled by a Bey. After the War of Independence there was no longer any real "raison d'être" for such fortifications, but some houses built by powerful and wealthy families up to the last quarter of the nineteenth century combined up-to-date functional elements and construction methods with the traditional defensive and other design features of the pre-Revolutionary period.

The existence of fortified villages and war towers controlled by local chieftains before the War of Independence enabled the Mani to remain more or less autonomous for long periods. Their development was closely bound up with the peculiar social structure of the region and largely accounts for the distinctive planning and architecture still to be seen there today. By studying and conserving these buildings we are enlarging our own self-knowledge as well as preserving the local heritage.

THE MAIN TYPES OF BUILDINGS

The table illustrates the main types of fortified buildings found in the various parts of the Mani, with drawings to scale. They are:–

1. (α) Dwelling-houses, which are set out in order according to their size and functions, ranging from type E, the smallest, to type B, the biggest. Types Γ and B represent

1. α) τα σπίτια που ανάλογα με το μέγεθος και τις λειτουργίες τους τα κατατάσσουμε σε μία σειρά, από τα μικρότερα Ε μέχρι τα μεγαλύτερα Β. Οι κατηγορίες Γ και Β αντιστοιχούν σε σημαντικά και επίσημα κτίρια κατοικίας και συγκεντρώσεων των ισχυρών Μανιατών. Γίνεται σύγκριση και με τις νεώτερες πιό τετραγωνισμένες μετεπαναστατικές κατοικίες (β).

2. α) οι πολεμικοί πύργοι και β) οι πυργοκατοικίες με ορθογωνική κάτοψη και με μεγέθη και μορφολογικά γνωρίσματα, που διαφοροποιούνται κατά τοπικές ενότητες και κατά εποχές· γ) οι στρογγυλοί πολεμικοί πύργοι που είναι είτε συλλογικοί πύργοι γενιών, είτε ντάπες οχυρών είτε βάρδιες.

important dwellings and official meeting-houses of the powerful Maniates. A comparison is made with the later, more rectangular houses built since independence (β).

2. (α) Rectangular war towers and (β) rectangular tower dwellings, whose size and design features vary according to the locality and the date of construction; and (γ) round war towers, which are either collective clan towers, outworks of fortifications or watchtowers.

δ) Combined war towers and dwelling-houses, either built as an integral structure from the outset or joined together later, with the two parts aligned on the same longitudinal axis. The northern type is different from the southern.

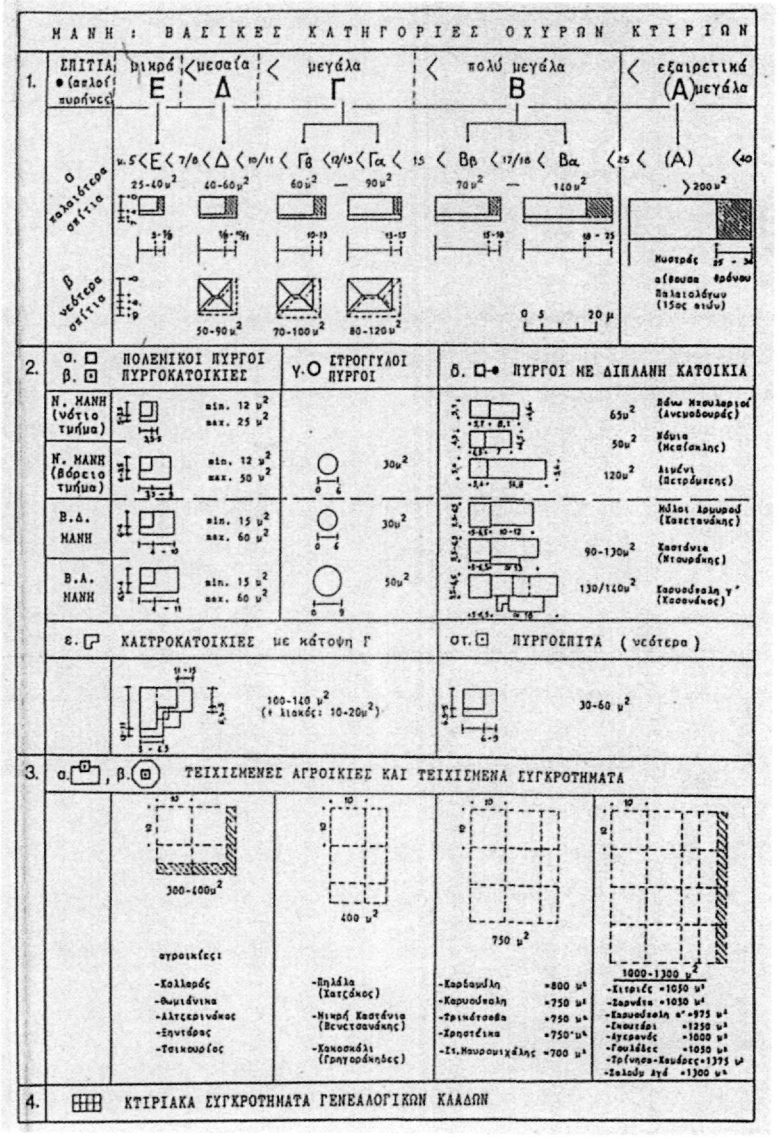

δ) οι συνδυασμοί πολεμικού πύργου και σπιτιού , που είτε κτίζονται εξαρχής ως μία ενιαία κατασκευή, είτε συνδυάζονται εκ των υστέρων σε παράθεση και με κοινό τον κατά μήκος άξονα. Διακρίνονται σε κτίρια του Βορρά και του Νότου.

ε)οι καστροκατοικίες με σχήμα Γ, που οι κεραίες τους είτε κτίζονται μαζί εξ αρχής ως μία ενιαία κατασκευή, είτε φτιάχνονται προσθετικά, με συνδυασμό σπιτιού και πύργου. Η ενιαία κατασκευή απαντά κατά κύριο λόγο στο Βορρά.

στ) τα μετεπαναστατικά πυργόσπιτα της Νότιας Μάνης.

3. Οι τειχισμένες εγκαταστάσεις που διακρίνονται α) στα απλούστερα οχυρά με πύργο και οχυρωματικό περίβολο και β) στα πιό σύνθετα συγκροτήματα, όπου στον οχυρωματικό περίβολο περιλαμβάνονται αρκετά κτίρια. Ως προς το μέγεθος μπορούμε να διακρίνουμε τις μικρές εγκαταστάσεις με γήπεδο ίσο με εκείνο ορισμένων αξιολόγων μαντρωμένων αγροικιών (300-4000 τ.μ.), τις μεσαίες με εμβαδόν 700-800 τ.μ. και τις μεγαλύτερες με εμβαδόν από 1.000-1.300 τ.μ.

4. Μία παράγωγη κατηγορία οχυρών εγκαταστάσεων αποτελούν τα κτιριακά συγκροτήματα των γενεαλογικών κλάδων, που σχηματίζονται με τη σταδιακή συσπείρωση τυπικών μονάδων σπιτιών και συμπληρωματικών κτισμάτων, σε αντιστοιχία με την αύξηση των νοικοκυριών-μελών της ομάδας. Απαντούν σε όλη τη Μάνη, αλλά αντιπροσωπεύουν κατ'εξοχήν τα νότια τμήματα (εικ. 11, κάτω) και δεν εξετάζονται εδώ.

Επιπλέον των εγκαταστάσεων που προαναφέρθηκαν, στην εποχή που εξετάζουμε χρησιμοποιήθηκαν ως οχυρά από τους καπεταναίους και τον πληθυσμό και τα παλαιά "κρατικά" κάστρα-φρούρια, που είχαν κτισθή κατά καιρούς στη Μάνη από τους Βυζαντινούς, Φράγκους, Οθωμανούς ή Βενετσιάνους κυριάρχους. Ακόμα κατασκευάσθηκαν από τους ίδιους τους Μανιάτες, με πρωτοβουλία ορισμένων καπετάνιων, και μερικά ιδιαίτερα οχυρωματικά έργα, όπως η βέργα του Αλμυρού (–, εικ.)

ε) L-shaped fortified dwellings, either built as an integral structure from the outset or consisting of a dwelling-house and a tower joined together. The integral structure is found mainly in the north.

στ) Post-independence tower dwellings of the South Mani.

3. Buildings with walled enclosures, which are of two types: α) simple forts consisting of a tower and an enclosure wall, and (β) more complex walled units, where several buildings are contained within the enclosure wall. They may be graded into three size brackets: small, approximately the size of a biggish walled farmyard (300-400 sq.m.), medium-sized, with an areas of about 700-800 sq.m., and large, with an area of 1,000-1,300 sq.m.

4. A sub-category of fortified building is the block of houses occupied by members of the same branch of the family. These blocks were formed by the gradual agglomeration of several typical dwelling-house units and outhouses to accommodate the growing number of households. They are found throughout the Mani but especially in the south (Fig. 11, below), and they are not dealt with here.

Besides the types of building mentioned above, during the period under consideration the kapetans and the local people sometimes made use of the old castles and fortresses built at various times by the Byzantine, Frankish, Ottoman and Venetian overlords of the Mani (Figs.) Sometimes, too, under certain kapetans, the Maniates themselves built fortifications of unusual design, such as the so-called verga ("rod") of Almyros.

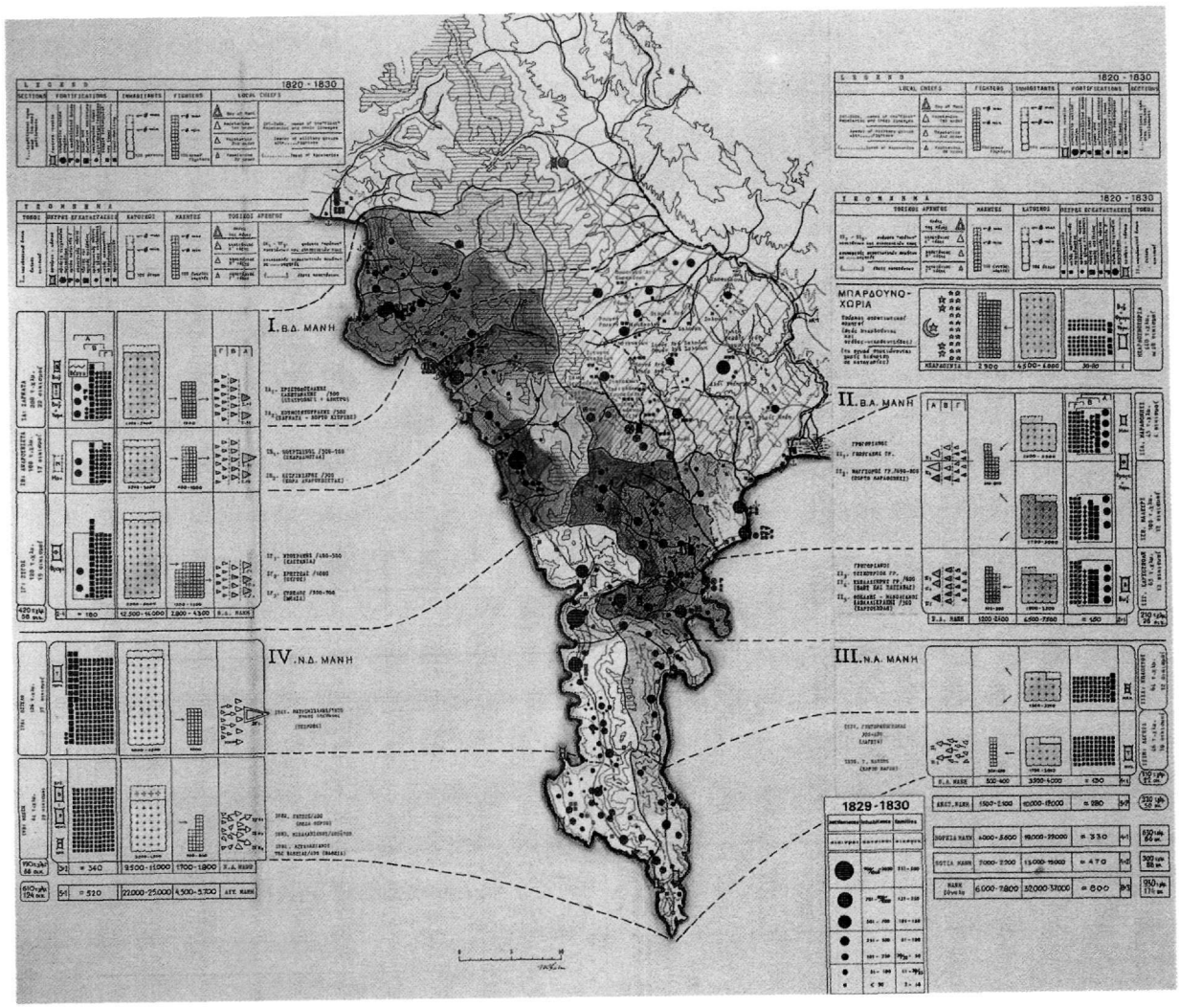

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.
ΜΑΝΗ: ΟΙ ΚΑΠΕΤΑΝΙΕΣ, Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ,
ΟΙ ΟΧΥΡΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ.

TABLE 1.
MANI: THE KAPETANIES, THE SOCIAL FORMATION, THE FORTIFICATIONS.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.

ΤΕΙΧΙΣΜΕΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΠΕΤΑΝΑΙΩΝ ΚΑΙ ΜΠΕΗΔΩΝ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ.

α – Τειχισμένα συγκροτήματα. (Β.Δ. Μάνη, Β.Α. Μάνη, Νότια Μάνη)

β – Κάστρα-Φρούρια. (Τηγάνι, Ζαρνάτα, Πασσαβάς, Κελεφά, Παλιά Καρυούπολη, Γιστέρνες, Πόρτο Κάγιο)

TABLE 2.

WALL COMPLEXES OF THE KAPETANI AND THE BEYS OF THE MANI.

a – Walled Complexes of Maniat Capetanii. (N.W. Mani, N.E. Mani, S.W. and S.E. Mani)

b – Castles-Fortresses. (Tigani, Zarnata, Passava, Chielefa, Palia Karyoupoli, Blaufort, Porto-Kayio)

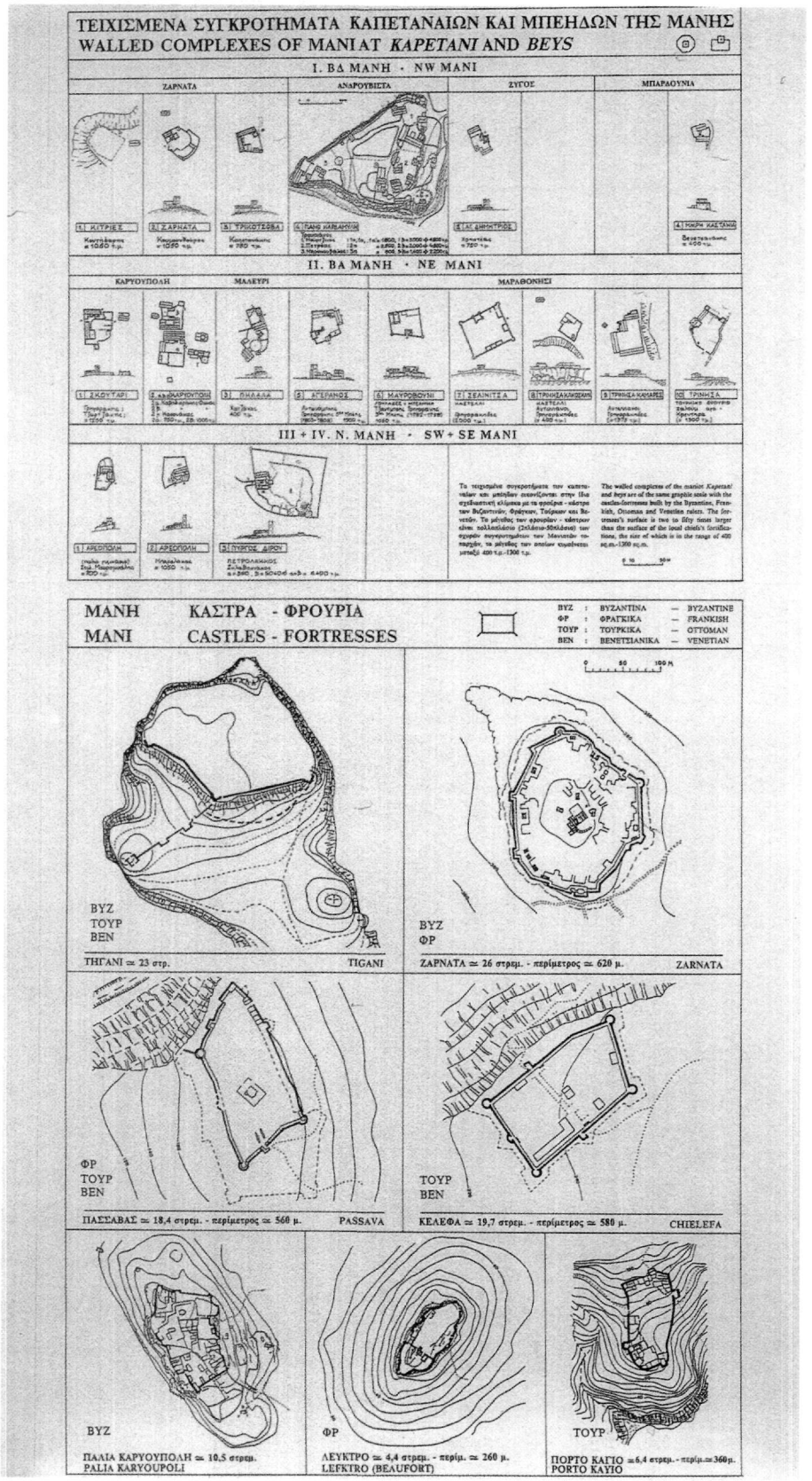

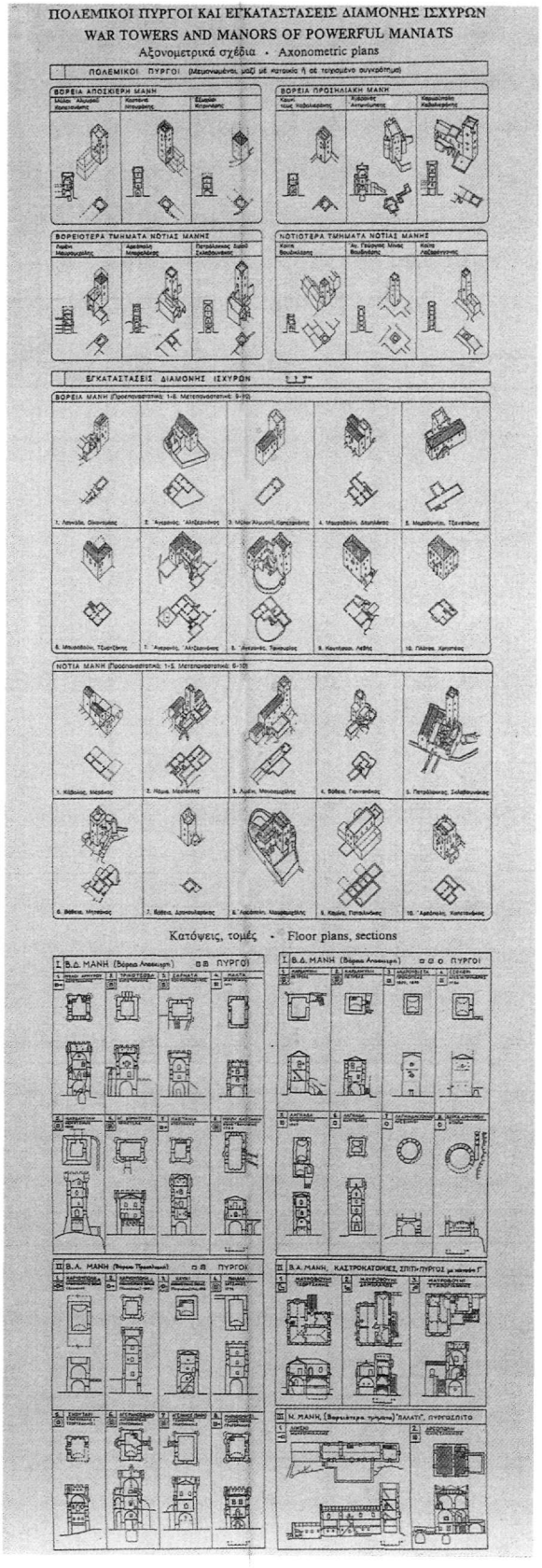

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.

ΠΟΛΕΜΙΚΟΙ ΠΥΡΓΟΙ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΙΣΧΥΡΩΝ.

α – Αξονομετρικά σχέδια (Β.Δ. Μάνη, Β.Α. Μάνη, Νότια Μάνη).

β – Κατόψεις, τομές (Β.Δ. Μάνη, Β.Α. Μάνη, Νότια Μάνη).

TABLE 3.

WAR TOWERS AND MANORS OF POWERFUL MANIATS.

a – Axonometric plans (N.W. Mani, N.E. Mani, S. Mani).

b – Floor plans, section (N.W. Mani, N.E. Mani, S. and S.E. Mani)

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.

ΤΜΗΜΑ ΙΑ: ΖΑΡΝΑΤΑ
Πίνακας των οικισμών και των πληθυσμών
από το 17ο ως τις αρχές του 20ου αι.
Πίνακας των γενών και ορισμένων οχυρών
εγκαταστάσεων των Καπετανάκηδων, Κουτηφαριανών
και Κουμουνδούρων.
(Πηγή: Y. Saitas, *Habitat et Societé dans la peninsule de Mani*, D.E.A., Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, 1984, fig. B. 13)
Πίνακας του στρατιωτικοπολιτικού σχηματισμού
και των οχυρών της Ζαρνάτας (1820-1830).
Προσωπογραφία του Αθανασούλη Ν. Καπετανάκη
(+1825).
Σχέδια οχυρών εγκαταστάσεων.
1. Η οχυρωματική γραμμή βέργα του Αλμυρού
στα ΒΔ σύνορα της Μάνης, προς τη Μεσσηνία.
Τοπογραφικό διάγραμμα. Ενας τετράγωνος πύργος (1) και
ένας στρογγυλός πύργος (3) ενισχύουν το μαντρότοιχο.
2. Ο μαντρότοιχος με τις πολεμότρυπες (2) και
ο ερειπωμένος στρογγυλός πύργος με πολεμότρυπες και
ανοίγματα γιά κανόνια (3).
3. Αξονομετρικό του συγκροτήματος των Καπετανάκηδων
στην Τρικότσοβα.
4. Συγκρότημα στο κάστρο της Ζαρνάτας
με έναν πολεμόπυργο, μία διώροφη κατοικία, τειχισμένη
αυλή και οχυρωματικούς περιβόλους.
Ανήκε στον καπετάνιο Κουτήφαρη αρχικά, κατόπιν
στον Κουμουνδούρο.
5. Καλά εξοπλισμένος πολεμόπυργος και συνεχόμενη
επίσημη κατοικία Καπετανάκηδων
στους Μύλους Αλμυρού.
Σχέδια πολεμικών πύργων και πυργοκατοικιών.

TABLE 4.

SECTION IA: ZARNATA
Table of the settlements and population
from early 17th to early 20th cent.
Table of the clans and some of fortified installations
of Kapetanakis, Koutifaris and Koumoundouros.
(Source: Y. Saitas, *Habitat et Societé dans la peninsule de Mani,* D.EA., Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, 1984, fig. B. 13).
Table of the political-military formation
and the fortifications of Zarnata (1820-1830).
The portrait of Athanasoulis N. Kapetanakis (+1825).
The Plans of the fortified installations.
1. The fortification line verga of Almyros on the NW
border of Mani, facing Messenia. Topographic map. A
square tower (1) and a round tower (3) strengthen the
wall.
2. The wall of verga with loop-holes (polemotrypes) (2) and
the ruined round tower with polemotrypes and openings
for cannons (3).
3. Axonometric drawing of the Kapetanakides complex
at Trikotsova.
4. Complex at the castle of Zarnata, with a war tower,
a two-storey dwelling, walled courtyard and a fortified
enclosure. It belonged to the Kapetanios Koutifaris
in the beginning, and Koumoundouros afterwards.
5. Well-outfitted war tower and contiguous official
residence of the Kapetanakides in Myli, Almyros.
The plans of war towers and tower-dwellings.

τμήμα ΙΑ: ΖΑΡΝΑΤΑ

section IA: ZARNATA

1618

1700

1829-1830

1890-1910

ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΟΝ 17ο ΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙ.
SETTLEMENTS AND POPULATION FROM EARLY 17th TO EARLY 20th CENT.

ΤΑ ΓΕΝΗ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΟΧΥΡΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΔΩΝ, ΚΟΥΤΙΦΑΡΙΑΝΩΝ ΚΑΙ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΓΩΝ
THE CLANS AND SOME FORTIFIED INSTALLATIONS OF KAPETANAKIS, KOUTIFARIS AND KOUMOUNDOUROS

ΖΑΡΝΑΤΑ (1820-1830): Στρατιωτικοπολιτικές οχυρωματικές και κτιριακές
ZARNATA (1820-1830): Political-military formation and fortifications

Αθανασάκης Ν. Καπετανάκης († 1825)
Athanasakis N. Kapetanakis († 1825)

1α. Η περιμετρικά τριφαρή βόμβα του Αλμυρού στα ΒΔ. κάτω της Μάνης, πρώιμο τμ. Μεσαιωνία. Τοπογραφικό διάγραμμα. Ένας τετράφυλλος πύργος (1) και ένας στρογγυλός πύργος (2) ενισχύουν το μανιτάρόπυργο.

1β. Ο μανιτάρόπυργος με τις πολεμόστρωτες (2) και ο τετραφυλλός στρογγυλός πύργος με τοξωτές πόρτες και ανοίγματα για κανόνια (3).

1. Αθανασιακό κτίριο του πρωτοπόρου των Καπετανάκηδων στην Τριόβοδα.
2. Συγκρότημα στο κέντρο της Ζαρνάτας με τέσσερα πολεμόστρωτα, μία διώροφη κατοικία, τετραόροφο σιδηά και πρωτοκαστρικές περιβόλους. Ανήκει στον κλάδο Κουτιφάρη αρχικά, κατόπιν στον Κουμουνδούρο.
4. Κλειά εξωτερικής πολεμόστρωτος και ανεγμένη εσώκλειστη κατοικία Καπετανάκηδων Μέλισσας Αλμυρού. Από αίθα πρός τα τόπια τοιχά, κλειστός ανω σ', Β', γ' σιδήρας και στο Μάνι.

1α. The fortification line surga of Almyros on the NW border of Mani, facing Messenia. Topographic map. A square tower (1) and a round tower (2) strengthen the wall.

1b. The wall of surga with loop-holes (polemostrypes) (2) and the twiaqd round tower with polemostrypes and openings for cannons (3).

2. Anonymous dwelling of the Kapetanakides complex at Tsiovoova.

3. Complex at the centre of Zarnata, with a war tower, a two-storey dwelling, walled courtyard and a fortified enclosure. It belonged to the Kapetanaki Koutifaris in the beginning, and Koumoundouros afterwards.

4. Well-outlined war tower and contiguous official residence of the Kapetanakides at Melissa, Almyros. From bottom to top: section, plans of first, second and third levels and the flat roof (finished).

Η δημοφιλέστερη γραμμή βόμβων στο Αλμυρό : Μεγάλης εδάφους δόμημα κοντά στο γείτονα με κρεμαστόλιθο και τρία Μανιάτικα ήμισυ τη γραμμή δεμά τριπόρτα βόμβα κοντά Αλμυρού κοιλάδα τη Α.Δ. ανδρικού πάλι κοντά στο Καλαμάτα. Τα βόμβα, κοντά δεκαπενταετούν και κοντά βρεμένα κατασκεύασαν δεμάλ ξόνι, ένα στη θεσή μάχης τα πρόσω βρεμένα ανάμεσα, τον δεκαπλάσιο μία τοξοπόρτα κάτω πόρτες 20 m., ύψος 1,60 μ., μήκος κάτω ένα 500 μ., γεμάτη βόμβες μεσά ένα στη κάθε πόρτα κοντά στο πλευρόμια τής τέλειας βόμβα. Η βόμβα γεμάτη, κοντά 3ο φόρο, μ' χωρίς κοντά στην δικαιοπολίτων βόμβας πολεμόστρωτες, μία ένα 1α. πόρτα. Ένα πολεμόστρωτο ένα κοντά αρθρωτικά πύργο — ενά δεν κάζεται — ο ένα ένα — δρόσιστο πύργο — τετραγωνό πύργο κάθε μ' Μάνης μά κοντά στο 20 m. Of πύργοι κάτω είχαν γεμάτη τέλη δύο ένα 10 1822.[1] Τέλη 21 ός 24 Ιουλίου 1826 Αναγκαστήκαν ένα μ' Δεκεμβρίο ή 'Ιστορία'. Γιά τήν ολοκλήρωση τής βόμβας είχαν συνεφέρει τεχνικοί ποιά, κάλεσταν οι Τρικοκόνα τής 'Αλβανίας κοντάρι οι Κοκκινοκάβος τού Σκαρφιά κρίνει Τρικόκοβας.[2]

1. Τά βόμβα κοντά τούς πύργους της τετραετίας από 1823 ή 1824. Γιά τ. Σ.κ. σε 254 Τσάμης Δ. Β. σε Ε. Ι. Υπόκοκκι (1870), Σ.κ., σ. 244.
2. Δ. Βαγγελάκου, Ο 'Ιστορία Λιμένα τής Μάνης, Αθήνα 1962.
3. Σ. Κακούλακος, Σ.κ., σε 420-426

ΠΟΛΕΜΙΚΟΙ ΠΥΡΓΟΙ ΚΑΙ ΠΥΡΓΟΣΑΤΟΝΗΣΕΣ
WAR TOWERS AND TOWER DWELLINGS

ΜΥΔΟΙ ΑΡΗΥΡΟΥ ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ | ΤΡΙΚΟΤΣΟΒΑ ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ | ΖΑΡΝΑΤΑ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΗΣ | ΜΑΛΤΑ ΣΚΑΥΡΙΑΝΟΣ 1814 | ΒΕΡΓΑ ΑΡΗΥΡΟΥ ΙΤΑΛΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.

ΤΜΗΜΑ ΙΒ: ΑΝΔΡΟΥΒΙΣΤΑ
Πίνακας των οικισμών και των πληθυσμών
από το 17ο ως τις αρχές του 20ου αι.
Πίνακας των γενών, των κλάδων και ορισμένων
κτιριακών εγκαταστάσεων των Τρουπιανών.
(Πηγή: Y. Saitas, *Habitat et Societé dans la peninsule de Mani,* D.EA., Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, 1984, fig. B. 13)
Πίνακας του στρατιωτικοπολιτικού σχηματισμού
και των οχυρών της Ανδρούβιστας (1820-1830).
Προσωπογραφία του Διονυσίου Μούρτζινου (1788-1833)
στη μάχη της Βέργας του Αλμυρού, 1826
(από χαλκογραφία του Hess).
Σχέδια οχυρών εγκαταστάσεων.
1.1Α. Πάνω Καρδαμύλη. Τοπογραφικό διάγραμμα
του οικισμού Καρδαμύλη. Ο οχυρωμένος βράχος
των Τρουπάκηδων με τα συγκροτήματα: α. Μούρτζινου,
β. Πετρέα, γ-δ. Μπουκουβάλα και Μπαχλέμπα, π1 βάρδια
Πετρέα.
1.Β.Κάτω Καρδαμύλη.
1.Γ. Το παλιό λιμάνι.
1.Δ: Νεώτερο τμήμα.
2.Τα συγκροτήματα Μούρτζινων (α) και Πετρέα (β).
Στο μέσον, κάτοψη κατωγιών. Κάτω, βόρεια όψη.
Σχέδια πολεμικών πύργων και πυργοκατοικιών.

TABLE 5.

SECTION IB: ANDROUVISTA
Table of the settlements and population from early
17th to early 20th cent.
Table of the clans, the lineages and some of fortified
buildings of the Troupiani.
(Source: Y. Saitas, *Habitat et Societé dans la peninsule de Mani,* D.EA., Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, 1984, fig. B. 13)
Table of the political-military formation and the
fortifications of Androuvista (1820-1830).
Portrait of D. Mourtzinos in the battle (1788-1833)
at Verga of Almyros, 1826 (copper plate, Hess).
The plans of the fortified installations.
1.A: Pano Kardamyli. The fortified rock of the clan of
Troupiani with the complexes: a. Mourtzinos, b. Petreas,
c. and d. Boukouvalas and Bachlebas, t1, sentry post
of Petreas.
1.1.B: Kato Kardamyli.
1.C: The old harbor.
1.D. Newer section.
2.The Mourtzinos family complex (a) and that
of Petreas (b).
Above, west façade.
Middle, ground floor plan. Below, north façade.
Plans of the war towers and the tower-dwellings.

τμήμα IB: ΑΝΔΡΟΥΒΙΣΤΑ

section IB: ANDROUVISTA

1618

1700

1829-1830

1890-1910

ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΟΝ 17ο ΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙ.
SETTLEMENTS AND POPULATION FROM EARLY 17th TO EARLY 20th CENT.

ΤΟ ΓΕΝΟΣ, ΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΚΤΙΡΙΑΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΟΥΠΙΑΝΩΝ
THE CLAN, THE LINEAGES AND SOME FORTIFIED BUILDINGS OF THE TROUPIANI

ΑΝΔΡΟΥΒΙΣΤΑ (1820-1830): Στρατιωτικοπολιτικές οχυρωματικές και αγορά.
ANDROUVISTA (1820-1830): Political-military fortifications and fortifications

1: Α: Πάνω Καρδαμύλη. Ο οχυρωμένος βράχος των Τρουπιάνων με τα συγκροτήματα: a. Μουζέννα, β. Πέτρας, γ-δ. Μπουκουβάλα και Μπαζιάνα, ε) βράχος Πέτρας.
Β: Κάτω Καρδαμύλη. Παλιά τμήμα με τις γειτονιές των Τρουπιάνων: a. Πετρανεμέρα, β. Δημητρίου, γ. Θεοδωρίου, δ. Τσουνάκη.
Γ: Το παλιό τμήμα α. αγορά πλανιόν και κυλλοστάσι: Α: Γιανάκαης, Β. σχεδιαμένο οικόπεδο, ΓΓ: Βάρδα λιμενικών.
Α: Νεώτερο τμήμα α. κέντρο με τα καταστήματα, β. πρόβολος, γ. ελαιοτριβείο-σαπωνοποιείο.
2: Το συγκροτήματα Μουζέννων (α) και Πετρέα (β).
Πάνω, δυτική όψη.
Στο μέσον, κάτοψη κατωγείου. Μέσα στο ορθογώνιο ο κεντρικός οχυρωμένος πυρήνας του κάστρου. Ι: ναός Αγ. Σπυρίδωνος, ΙΙ: κοιμητηριακός ναός Αγ. Θεοδώρων, και κρήνη (κατασκευή 1734, ανακατασκευή 1846). Α: κύρια πύλη, Β: δευτερεύουσα πρόσβαση.
Κάτω, βόρεια όψη.

1: Α. Πάνω Καρδαμύλη. The fortified rock of the clan of Troupiani with the complexes: a. Mouzenna, b. Petras, c. and d. Boukouvala and Bazhiana, e). sentry post of Petras.
B: Kato Kardamyli. Old section with the neighborhoods of the Troupiani clan. a. Panetsoheria, b. Dimitriou, c. Theodoriou, d. Tounakis.
C: The old harbor: a. fortified piazzetta house and church of Ay-Vasis, b. harbour office, c) sentry post of Coastguard.
D: Newer section: a. central road with the shops, b. pen, c. olive press - soap factory.
2. The Mouzennas family complex (a) and that of Petras (b).
Above, west façade.
Middle ground floor plan. In the square, the main fortified nucleus of the kapetanios. I: the church of Agios Spyridon, II: cemetery church of Agii Theodori, I: fountain (built 1734, repaired 1846). A: main gate. B: secondary access.
Below, north façade.

ΠΟΛΕΜΙΚΟΙ ΠΥΡΓΟΙ ΚΑΙ ΠΥΓΟΚΑΤΟΙΚΙΕΣ
WAR TOWERS AND TOWER DWELLINGS

ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ ΠΕΤΡΕΑΣ | ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ ΠΕΤΡΕΑΣ | ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ ΜΟΥΖΕΝΝΟΣ 1808 | ΑΝΔΡΟΥΒΙΣΤΑ ΠΡΟΚΟΠΕΛΑΣ 1820, 1830 | ΕΠΟΧΟΡΗ ΑΛΕΣ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ 1786

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.

ΤΜΗΜΑ ΙΓ: ΖΥΓΟΣ

α – Πίνακας των οικισμών και των πληθυσμών από το 17ο ως τις αρχές του 20ου αι.

β – Πίνακας του στρατιωτικοπολιτικού σχηματισμού και των οχυρών του Ζυγού (1820-1830).

γ – Σχέδια των πολεμικών πύργων και πυργοκατοικιών.

1.Συγκρότημα Χρηστέα στον Αγ. Δημήτριο Σελίνιτσας με πολεμόπυργο, μακρόστενο επίσημο κτίριο, προσκτίσματα κλπ.

2.Η Λαγκάδα του Ζυγού και οι μαχαλάδες της 1. Μπλουτσιάνικα, 2. Αλεξιάνικα-Μιχαλιτσιάνικα -Ξυλαστοριάνικα-Καντούνι, 3. Τσιχολιάνικα.

3. Το Αλεξιάνικο συγκρότημα με τα οκτώ διώροφα σπίτια, την τετραώροφη πυργοκατοικία Π1 του Οικονομέα (1757) και τον πενταώροφο Π2 πολεμικό πύργο του Καπιτσίνου. Το σπίτι 1 χρονολογείται στα 1717. Κάτοψη κατωγιών.

4.α. Αξονομετρικό της πυργοκατοικίας Οικονομέα στη Λαγκάδα.

β. Η πυργοκατοικία Οικονομέα. Πάνω: κάτοψη δ'στάθμης· μέσον: κατόψεις γ' στάθμης και κατωγιού· κάτω: τομή κατά μήκος.

5.Ο πολεμόπυργος Καπιτσίνου στη Λαγκάδα. Κάτω: αριστερά, κάτοψη ισογείου· δεξιά, κάτοψη α' ορόφου· πάνω: αριστερά, τομή· δεξιά, νότια όψη.

Σχέδια πολεμικών πύργων και πυργοκατοικιών.

TABLE 6.

SECTION IC: ZYGOS.

a – Table of the settlements and the population from early 17th to early 20th cent.

b – Table of the political-military formation and the fortifications of Zygos (1820-1830).

c – The plans of the war towers and tower-dwellingws.

1.Christeas complex at Ayios Dimitrios, Selianitsa, with a war tower, an oblong official building, out buildings, etc.

2.Lagada, Zygos and its neighborhoods. 1. Bloutsianika, 2. Alexianika-Michalitsianika-Xylastorianika-Kantouni, 3. Tsicholianika.

3.The Alexianiko complex with its eight two-storey houses, the four-storey tower dwelling Π1 of Oikonomeas (1757) and the five-storey Kapitsinos war tower Π2. House 1 is dated to 1717. Ground floor plan

4.a.Axonometric plan of the Oikonomeas tower dwelling at Lagada.

b. The Oikonomeas tower dwelling. Above: fourth level plan; middle: third level and ground floor plans; below: lengthwise section.

5.The Kapitsinos war tower in Lagada. Below: left, ground floor plan; right, first floor plan; above: left, section; right, south façade.

The plans of war towers and tower-dwellings.

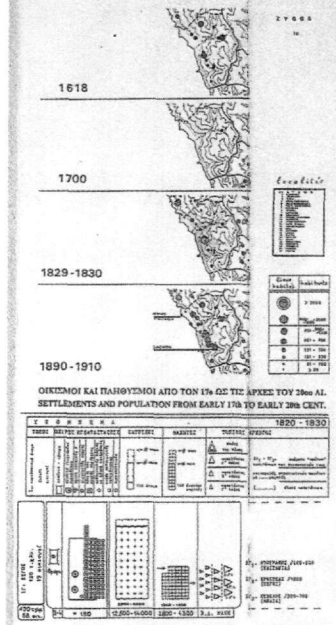

1. Διοικητήριο Χρηματά στην Αγ. Δημήτριο Σελίνιτσας με πολεμόπυργο, μετρόστατο υπόγειο σύρμα, προκεφάλαια κλπ.

2. Η Λαγκάδα του Ζυγού και οι περιοχές της. Α: Μπλιουτσίνιτα, Β: Αλεξάνιτα - Μπαλιαμπάνιτα - Χιλιαστάνιτα - Δολιανοπρόνια - Κοντούα, Γ: Τσιχλιάνικα. 1: βρύση (1778) δίπλα στη διδύστυλη εκκλησία του Σπυρίδω, 2: βρύση, 3: πυργόσπιτο πάνω τοπίλι, 4: Αλεβάνικο πυροβόλο, 5: σπίτι Κοκόβα.

3. Το Αλεβάνικο συγκρότημα με τα οκτώ δίφρενα σπίτια, τον τετράφυλλο πυργοσπιτο Ε1 του Οικονομίδη (1757) και τον τετραόροφο Ε2 πελεκητό πύργο του Καπιτάνου. Τα σπίτι 1 χρονολογήθηκε στο 1717. Κάτωνη κατοφόρι.

4α. Αξονομετρική της πυργοκατοικίας Οικονομίδη στη Λαγκάδα. Σε σχιστόλιθο επιγραφή, πάνω από την είσοδο του α' ορόφου, υπάρχει χρονολογία κτίσεως: «1757, Ιουλιάνιος» (= Ιούλιος).

4β. Η πυργοκατοικία Οικονομίδη. Πάνω: κάτοψη Γ' ανώφλιου ιόρου κατόψεις γ' ανώφλιου και κατοψεις α' ορόφου· κάτω: αριστερά, τομή· δεξιά, νότια όψη.

1. Ottoman complex at Agios Dimitrios, Selinitsa, with a war tower, an oblong official building, gun buildings, etc.

2. Lagada, Zygos and its neighborhoods. A: Bluetsinitta, B: Alexanitta - Mpaliampanitta - Xyliastanitta - Kantouna, C: Tzichliankia. 1: Fountain (1778) next to the Byzantine Church of the Zoitisa, 2: Fountain, 3: round tower, gunfire, 4: Alexianika complex, 5: Kiliyiou house.

3. The Alexianika complex with its eight two-storey houses, the four-storey tower dwelling E1 of Oikonomos (1757) and the five-storey Kapitanos war tower E2. House 1 is dated to 1717.

4a. Axonometric plan of the Oikonomos tower dwelling at Lagada. On a carved inscription above the entrance on the first floor there is the building date, «1757 Yalioiis» (= July).

4b. The Oikonomos tower dwelling. Above: fourth level plan; middle: third level and ground floor plan; below: longitudinal section.

3. The Kapitanos war tower in Lagada. Below: left, ground floor plan; right, first floor plan; above: left, section; right, south façade.

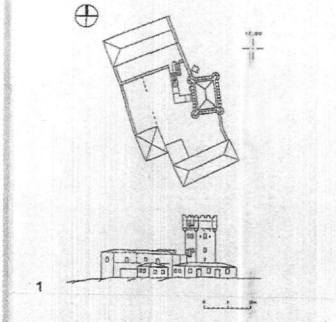

1

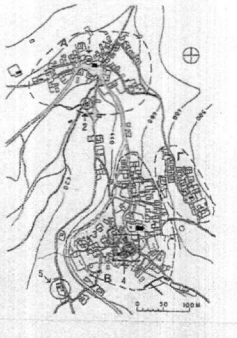

2

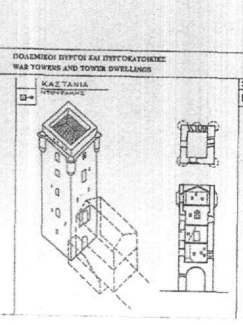

3

4α

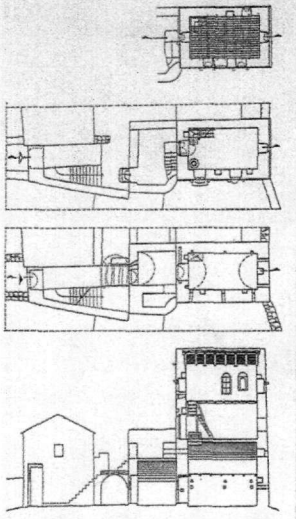

4β

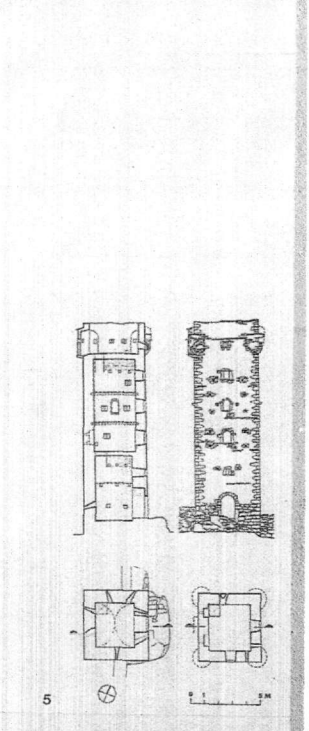

5

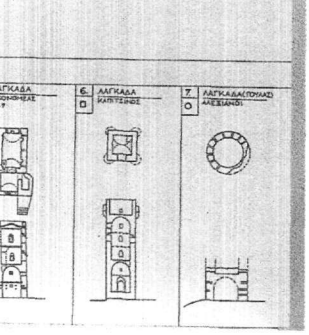

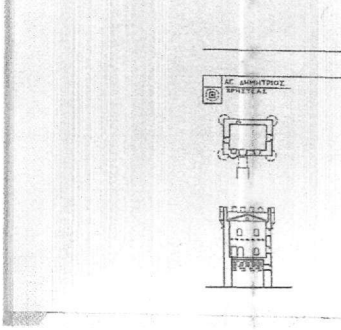

ΠΟΛΕΜΙΚΟΙ ΠΥΡΓΟΙ ΚΑΙ ΠΥΡΓΟΚΑΤΟΙΚΙΕΣ
WAR TOWERS AND TOWER DWELLINGS

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.

ΤΜΗΜΑ ΙΙ Α: ΜΑΡΑΘΟΝΗΣΙ

α – Πίνακας των οικισμων και των πληθυσμών από το 17ο ως τις αρχές του 20ου αι.

β – Πίνακας των γενών, των κλάδων και ορισμένων κτιριακών εγκαταστάσεων των Γρηγοριάνων.

(Πηγή: Y. Saitas, *Habitat et Societé dans la peninsule de Mani,* D.EA., Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, 1984, fig. B. 13)

γ – Πίνακας του στρατιωτικοπολιτικού σχηματισμού και των οχυρών του Μαραθονησιού (1820-1830).

δ – Πορτραίτο του Τζανέτμπεη Γρηγοράκη (1742-1813) τρίτος μπέης της Μάνης (1782-1798)

ε – Σχέδια καστροκατοικιών, σπιτιών και πύργων με κάτοψη Γ.

1. Το Μαραθονήσι-Γύθειο (Α) και το Μαυροβούνι (Β).
2. Το οχύρωμα Γουλάδες ή Μπεάνικα του Τζανέτμπεη, τρίτου μπέη της Μάνης. Πάνω, μερική αναπαράσταση της νότιας όψης του οχυρώματος. Κάτω, κάτοψη.
3. Αξονομετρικά του κτιρίου Τζανετάκη. Πάνω, η όψη με τον πύργο· κάτω, η όψη με την πρόσβαση στην κατοικία.
4. Ο πύργος και η ενωμένη με αυτόν κατοικία του στρατηγού Τζανετάκη Γρηγοράκη στο Μαραθονήσι: τομή, κατόψεις ισογείου, ορόφων και δώματος.
5. Σχέδια καστροκατοικιών, σπιτιών και πύργων με κάτοψη Γ.
6. Η καστροκατοικία Δαμηλάκου. Το οχυρό σπίτι και ο πύργος είχαν παρατεθεί εξαρχής ώστε να σχηματίζουν μία γωνία Γ.
7. Η μετεπαναστατική κατοικία Σταρόγιαννη (1866). Το νεωτερικό σπίτι και ο πύργος αποτέλεσαν εξαρχής ενιαία κατασκευή με κάτοψη Γ.
8. Η καστροκατοικία Τζωρτζάκη με αρχική κάτοψη σε σχήμα Γ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8.

ΤΜΗΜΑ ΙΙ Γ: ΜΑΡΑΘΟΝΗΣΙ, ΠΥΡΓΟΣ ΜΑΓΓΙΟΡΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑΚΗ.

TABLE 8.

SECTION IIA: MARATHONISI.

a – Table of the settlements and population from early 17th to early 20th cent.

b – Table of the clan, the lineages and some of fortified buildings of the Grigoriani.

(Source: Y. Saitas, *Habitat et Societé dans la peninsule de Mani,* D.EA., Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, 1984, fig. B. 13)

c – Table of the political-military formation and fortifications of Marathonisi (1820-1830).

d – Portrait of Tzanetbey Grigorakis (1742-1813) third bey of Mani (1782-1798).

e – The plans of castle-dwellingws, house and tower (L-shaped plans).

1. Marathonisi-Yithio (A) and Mavrovouni (B).
2. The fortification Goulades or Beanika belonging to Tzanetbey, the third bey of Mani. Above, partial reconstruction of the south façade of the fortification. Below, plan.
3. Axonometric drawing of the Tzanetakis building. Above, the façade with the tower; below, the façade with the access to the dwelling.
4. The tower and the dwelling of General Tzanetakis Grigorakis joined to it in Marathonisi: section, ground floor, upper floors and flat roof plans.
5. The plans of the castle-dwellings, house and tower (L-shaped plans)
6. The Damilakos castle dwelling. The fortified house and the tower originally formed an L.
7. The post-revolutionary Staroyanis dwelling (1866). The more recent house and tower constitute a single structure with an L-shaped plan.
8. The Tzortzakis castle dwelling with original plan in an L shape.

TABLE 8.

SECTION II C: MARATHONISI, MAGIORO GRIGORAKI TOWER.

τμήμα ΠΑ: ΜΑΡΑΘΟΝΗΣΙ

section ΠΑ: MARATHONISI

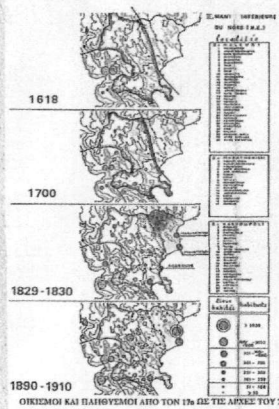

ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΟΝ 17ο ΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙ.
SETTLEMENTS AND POPULATION FROM EARLY 17th TO EARLY 20th CENT.

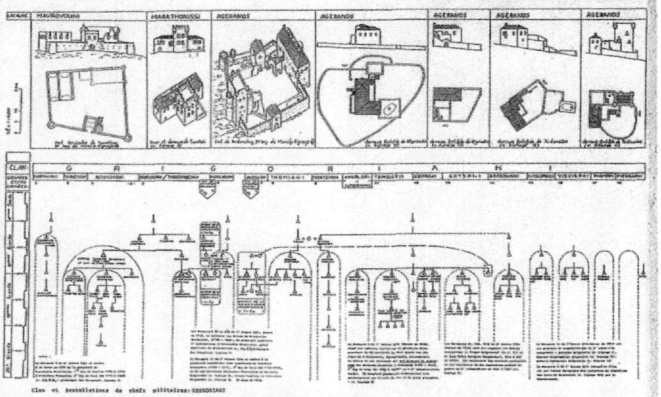

ΤΟ ΓΕΝΟΣ, ΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΚΤΙΡΙΑΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΩΝ
THE CLAN, THE LINEAGES AND SOME FORTIFIED BUILDINGS OF THE GRIGORIANI

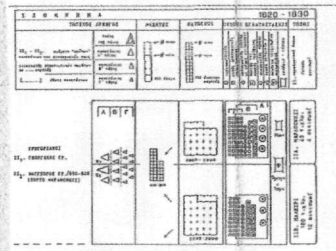

ΜΑΡΑΘΟΝΗΣΙ (1820-1830): Στρατιωτικοπολιτικές συγκροτήσεις και οχυρά
MARATHONISI (1820-1830): Political-military formation and fortifications

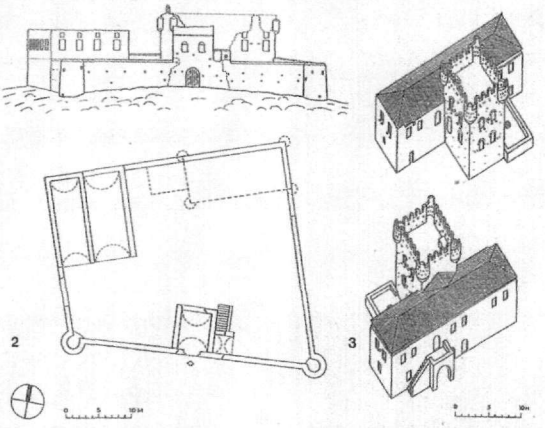

Πρόκριτος Γρηγόριος (1762-1812).
Gréhoryos ho Mikros (1762-1799).
Teacher Grigorios (1762-1812).
Third boy of Mani (1762-1812).

1. Το Μεγαλόκαστρο-Γύθειο (A) και το Μικρόκαστρο (B).
A1: Ο πρωτοποιακός πυρήνας με τα κυβόσχημα και τους κόμβους. 1. Κοκκινόστρ. Γρηγορίου, 2. Μέγγλενα (ενδιάμεσος), 3. Μέγγλενα (κεντρικός). A2: η υψηλή Κρανάλη με τον πύργο, 4. Τζωτζάκα. A3: η ενδύπορη πρώιμη βαρυά (2η φάση Πάνω αλ.), Μη Βουρβάμπα, σταμάτισε η δίοδος τις αρχαίου Γυθείου. A4: η ανδίκωση κρης δίπτυο.
B: Ο πρωτοποιακός πυρήνας με τα φυσικά κάστρα 1. Γαυλάδης & Μαυβίκια στο Ξηρόβρυσο και τις σχετικές κατοικίες, 2. Θεοδωρόπουλος, 3. Ντουτζάκης, 4. Δαφνιβίδικα, 5. Σπυρίγκαστρο.
2. Το κάστρωμα Γουλάδης & Μαυβίκια στο Ξηρόβρυσο, δυο φορές της δίδυμης. Πάνω, μεταφορά κατοικιδιακού της κάτω: δεξιά τον κυρίδιωνος, δέκα, κάτωμα.
3. Αξιοκαταγραφή του κυρίδιου Γρηγόριου, Ελάνω, η δεξιά με τον κάρφο κάτω, η δεξιά με τον κρίδιδιακο στοιχ κατοικία.
4. Ο πύργος και η κατοικία με αυτόν κατασκεύα του κυρίδιωνα Γρηγόριου. Γρηγορίδικα ανω Μεγαλόκαστρο: τοιχοι, κατόψεις, σκαρίδια, αφόρμα του δίμετρου.
5. Η κατοικοκατασκεύη Γρηγόριου με κεφαλή κάτωμα σε σχήμα Γ.
6. Η κατοικοκατασκεύη Δαφνιβίδικα. Το κεφαλή κάτω και ο πύργος πλήρη κυρωμένα εξωτερικά μέρη γωνία Γ.
7. Η μεταπολεμικοκαλή κατοικία Σπυρίδωνος (1884). Τα υπαιγειακά-ενάλια και ο πύργος κατέλαβαν εξωτερικές γωνία κατοικιακά με κάτωμα Γ.

1. Marathonisi-Yithio (A) and Mikrokastro (B).
A1: The pre-revolutionary nucleus with the unhange and towers: 1. Kapetta D. Grigoriou, 2. Mégleno (Gilder), 3. Mégleno (tower).
A2: Kranne isles with the tower 4. Tsatsakis.
A3: the extension to the South (second half of the 19th century). The site of ancient Yithio is noted by the hatchings. A4: the extension to the South.
B. The pre-revolutionary nucleus with the small castle 1. Gaulades or Bravikia of Xeroberg and fortified dwellings, 2. Theodorakeg, 3. Tsoutsakis, 4. Dafnidikia, 5. Stergoyia.
2. The fortification Gaulades or Bravikia in Xeroberg, the second bay of Hori. Above, partial reconstruction of the south fortifications. Below, plan.
3. Anamnestic drawing of the Tsatsakis building. Above, the facade with the tower; below, the facade with the rooms to the dwelling.
4. The tower and the dwelling of General Tsatsakis Gilgoradis joined up in a Mycenaean-ancient, ground floor, upper floors and flat roof plans.
5. The Tsatsakis castle dwelling with original plan in an L shape.
6. The Dafnidikas castle dwelling. The fortified house and the tower originally formed an L.
7. The post-revolutionary Spiridonis dwelling (1884). The more recent house and tower constitute a single structure with an L-shaped plan.

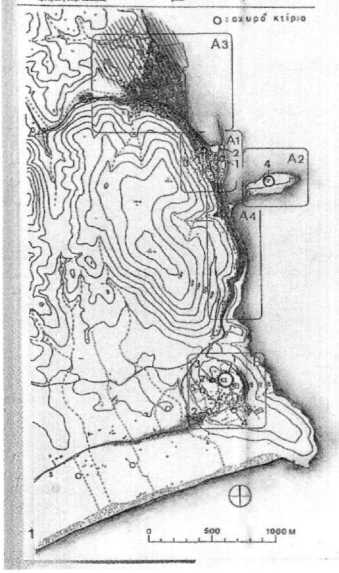

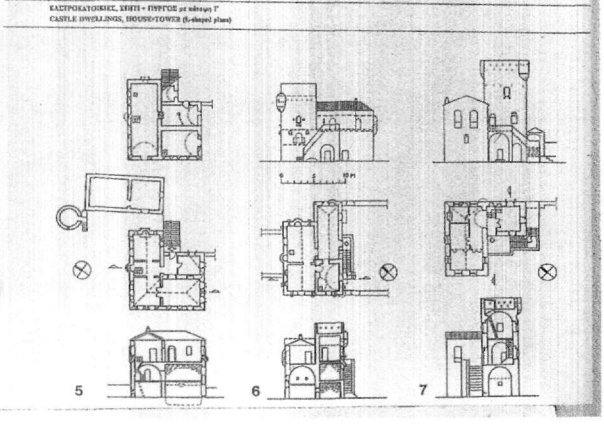

ΚΑΣΤΡΟΚΑΤΟΙΚΙΕΣ, ΚΣΗΠΗ + ΠΥΡΓΟΣ με κάτωμα Γ
CASTLE DWELLINGS, HOUSED-TOWER (L-shaped plan)

ΠΙΝΑΚΑΣ 9.

ΤΜΗΜΑ ΙΙ Γ: ΚΑΡΥΟΥΠΟΛΗ

α – Πίνακας των οικισμών και των πληθυσμών από το 17ο ως τις αρχές του 20ου αι.

β – Πίνακας του στρατιωτικοπολιτικού σχηματισμού και των οχυρών της Καρυούπολης (1820-1830).

γ – 1. Η Καρυούπολη (Μηνιάκοβα).

1. το κεντρικό τμήμα στην κορυφή του λόφου με τα συγκροτήματα των Καβαλλιεράκη-Φωκά (1,2,3) και το προπύργιο (4). Στο νότιο έξαρμα το συγκρότημα (5).

2. Ο κεντρικός πυρήνας της (νέας) Καρυούπολης, με τα οχυρά των Καβαλλιεράκη-Φωκά.

3. Τοπογραφικό και νότια όψη του Αγερανού, έδρας ενός κλάδου των Γρηγοράκηδων.

4. 1 Το μικρό τειχισμένο συγκρότημα Τσικουρίου.

4.2 Η οχυρωμένη κατοικία Ξηνταράκου.

4.3 Η οχυρωμένη κατοικία Αλτζερινάκου, με κάτοψη σε σχήμα L

5. Αξονομετρικό του συγκροτήματος του Αντωνόμπεη. Πολεμικοί πύργοι και πυργοκατοικίες.

TABLE 9.

SECTION IIC: KARIOUPOLI.

a – Table of the settlements and population from early 17th to early 20th cent.

b – Table of the political-military formation and fortifications.

c – 1. Karyoupoli (Miniakova).

1.: The main section at the top of the hill and the complexes of Kavalierakis-Phokas (1,2,3) and the bulwark (4). The complex (5) at the south end stands on an elevation.

2. The main nucleus of the (new) Karyoupoli, with the fortifications of Kavalierakis-Phokas.

3. Site plan and south façade of Ayeranos, base of a branch of the Grigorakides family.

4.1 The small walled Tsikourios complex.

4.2 The fortified Xintarakos dwelling

4.3 The fortified Altzerinakos dwelling, with an L-shaped plan.

5. Axonometric drawing of the Antonobey complex. War towers and tower-dwellings.

τμήμα ΙΙΓ: ΚΑΡΥΟΥΠΟΛΗ

section IIC: KARYOUPOLI

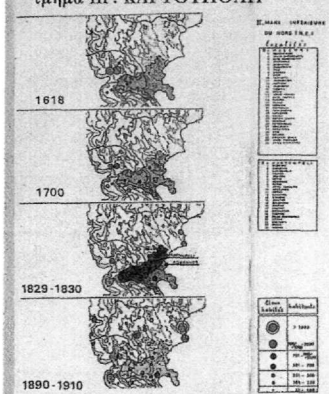

ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΟΝ 17ο ΜΕ ΤΗΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙ.

SETTLEMENTS AND POPULATION FROM EARLY 17th TO EARLY 20th CENT.

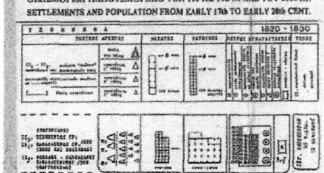

ΚΑΡΥΟΥΠΟΛΗ (1820-1830): Στρατιωτικοοικιστικές εγκαταστάσεις και οχυρά

KARYOUPOLI (1820-1830): Publicl-military fincantion and fortifications

1. Η Καρυούπολη (Μακεδονία)
Α: Το κτιριακό σύμπλεγμα στην κορυφή του λόφου με τα συγκροτήματα των Κεβελλιωτάρη - Φωκά (1, 2, 2β και τα κρεμάστρια (2δ). Στο κυκλικό τείχος βρίσκεται ο σωστέρνα (3).
2. Ο κεντρικός κορμός της δοξας Καρυούπολης, με τα οχυρά των Κεβελλιώτη - Φωκά.
1, 2: πύργωμα κατοικητήριο, 3: κυρίως πύργο με πολύπλοκη διάρκεια κάτω και πλευρικό εξόδόπτυο πύργο, 4: κρυόνερο, 5: Άγιος Πέτρος, 6: πλατεία, 7: Σπιτάκι της Φωτεινής.
3. Τοπογραφικό και κάτοψη ίχνη του Αγιονικού, βίου ενός κλάδου των Γουρουλιάνων.
1: πύργωμα κατοικητήριο του κυπωμένου, δύο ενιά της βάθους 2, 3: πύργωμα κατοικίας Αλεξιόπουλου σ' κατοικητής κατοικία Χρυσόφακου 3: μικρό τετράγωνο κατοικητήριο Τσιαμπάκα.
4α. Το μικρό κατοικία κατοικήτριο Τσιαμπάκα.
4β. Η κυρωμένη κατοικία Χρυσόφακου.
4γ. Η κυρωμένη κατοικία Αλεξιόπουλου, με κάθοψη κι κτίριο Γ.
5. Αξονομετρικό του κατοικητήριου του Αποκαλύπτου.

1. Karyoupoli (Macedonia).
A: The main architectural complex at the top of the hill and the complexes of Kevelliotis - Phokas (1, 2, 2β and the balconies (2δ). The complex (3) is the stock and cisterns for the complexes.
2. The main nucleus of the (new) Karyoupoli, with the fortifications of Kevelliotis-Phokas.
1, 2: walled complexes. 3: complexes with an old two-storey building and a more recent six-storey tower. 4: bulwark. 5. Agios Petros church. 6: Square. 7: Elisabet (a Theodoros church.
3. Site plan and south facade of Agonaos, base of a branch of the Gourgoulianides family.
1: walled complex of Aposolidey, fifth tier of Moist 2, 3: fortified dwellings of Alexandrakis; 4: the Xrusofakos fortified dwelling; 5: small walled Tsiampakos complex.
4a. The small walled Tsiampakos complex.
4b. The fortified Xrusofakos dwelling.
4g. The fortified Alexiopoulos dwelling, with an L-shaped plan.
5. Axonometric drawing of the Aposolidey complex.

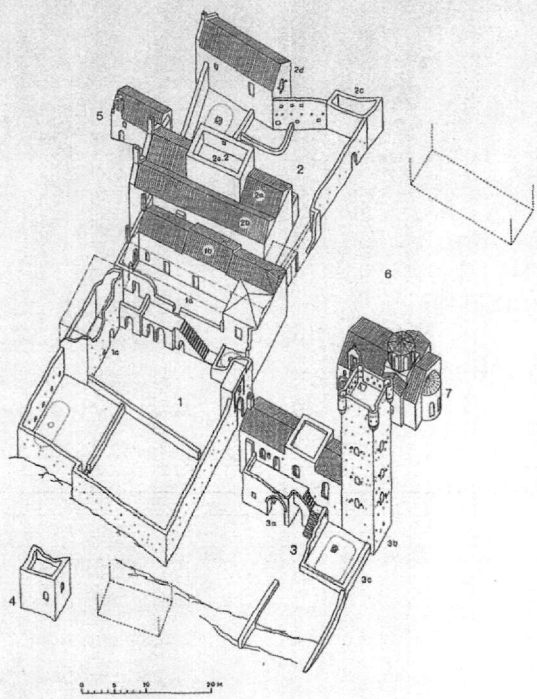

2

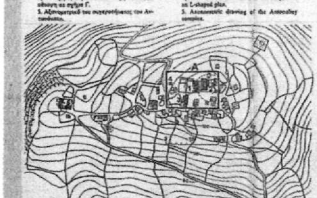

1

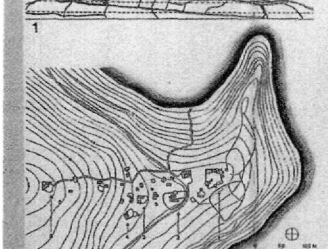

3

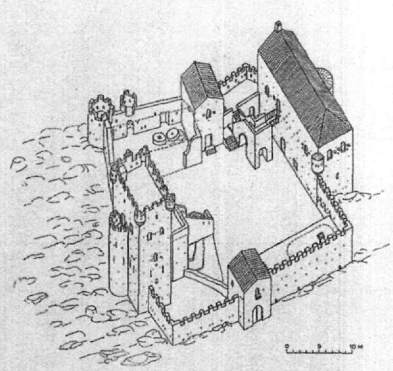

5

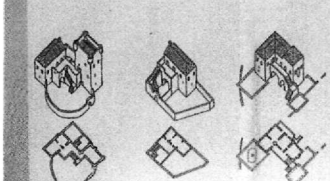

4α 4β 4γ

ΠΟΛΕΜΙΚΟΙ ΠΥΡΓΟΙ ΚΑΙ ΠΥΡΓΟΚΑΤΟΙΚΙΕΣ

WAR TOWERS AND TOWER DWELLINGS

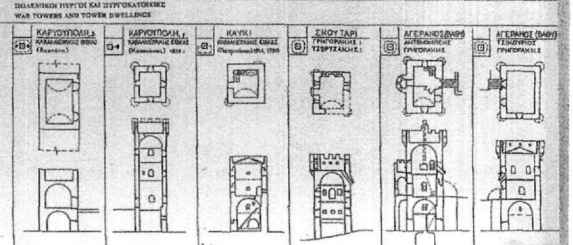

ΠΙΝΑΚΑΣ 10.

ΤΜΗΜΑ IV Α: ΟΙΤΥΛΟ

α – Πίνακας των οικισμών και των πληθυσμών από το 17ο ως τις αρχές του 20ου αι.

β – Πίνακας του γένους, των κλάδων και ορισμένων κτιριακών εγκαταστάσεων των Μαυρομιχαλαίων. (Πηγή: Y. Saitas, *Habitat et Societé dans la peninsule de Mani,* D.E.A., Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, 1984, fig. B. 13)

γ – Πίνακας του στρατιωτικοπολιτικού σχηματισμού και των οχυρών του Οίτυλου (1820-1830).

δ – Προσωπογραφία του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη (1765-1848) όγδοου μπέη της Μάνης. (1815-1821)

ε – 1. Τοπογραφικό της Αερόπολης. Σημειώνεται το παλαιότερο δυτικό τμήμα (αα) και η νεώτερη επέκταση (ββ). 1: τειχισμένο συγκρότημα Στυλ. Μαυρομιχάλη, 2: πυργόσπιτο Καπετανάκου, 3: συγκρότημα Μπαρελάκου.

2. Το "παλάτι" του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη στο Λιμένι. Κάτω, κάτοψη ισογείου· κέντρο, κάτοψη ορόφου· πάνω, τομή κατά μήκος.

3.Το τειχισμένο συγκρότημα Στυλ. Μαυρομιχάλη στην Αερόπολη. Πάνω: αξονομετρικό· κάτω: κάτοψη στα κατώγια.

4. Το αρχοντικό πυργόσπιτο Καπετανάκου (αναπαράσταση). Από κάτω προς τα πάνω: κατόψεις ισογείου, α' και β' ορόφου, τομή, νότια όψη. Σημειώνεται η αρχική μορφή της απόληξης του κτιρίου.

5. Το συγκρότημα Μπαρελάκου στην Αερόπολη. Οψη, τομή και κάτοψη στα κατώγια.

6. Το τειχισμένο συγκρότημα Σκλαβουνάκου στο Διρό. Αξονομετρικό και κάτοψη στα κατώγια.

TABLE 10.

SECTION IV A: OITYLO.

a – Table of the settlements and population from early 17th to early 20th cent.

b – Table of the clan, the lineages and some of fortified buildings of the Mavromichalis. (Source: Y. Saitas, *Habitat et Societé dans la peninsule de Mani,* D.E.A., Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, 1984, fig. B. 13)

c – Table of the political-military formation and fortifications of Oitylo (1820-1830).

d – Portrait of Petrobey Mavromichalis (1765-1848) eight bey of Mani (1815-1821)

e – 1. Plan of Aeropoli. The older western section (aa) and the newer extention) (bb) are indicated. 1: walled complex of Stylianos Mavromichalis, 2: Kapetanakos tower house, 3: Barelakos complex.

2. The "palace" of the Petrobey Mavromichalis at Limeni. Below ground floor plan; center, first floor plan; above, lengthwise section.

3. The walled Stylianos Mavromichalis complex in Aeropoli. Above: axonometric plan. Below: ground floor plan.

4. The Kapetanakos mansion tower-house (reconstruction). From bottom to top: ground floor, first floor and second floor plans, sections, south façade. The original form of the top of the building is indicated.

5. The Barelakos complex in Aeropoli. Elevation, section and ground floor plan.

6. The walled Sklavounakos complex in Diro. Axonometric plan and ground floor plan.

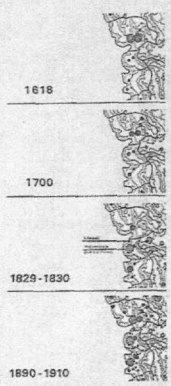

ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΟΝ 17ο ΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙ.
SETTLEMENTS AND POPULATION FROM EARLY 17th TO EARLY 20th CENT.

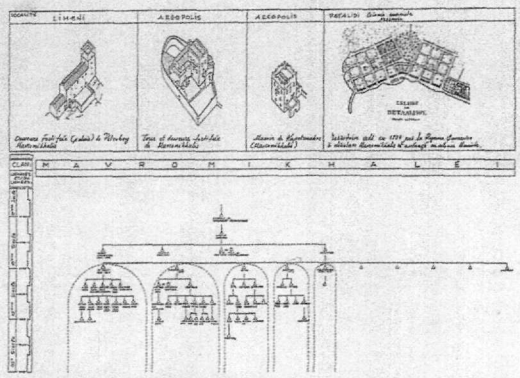

ΤΟ ΓΕΝΟΣ, ΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΚΥΡΙΑΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΑΙΩΝ
THE CLAN, THE LINEAGES AND SOME FORTIFIED BUILDINGS OF THE MAYROMIKHALIS

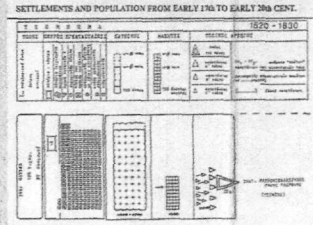

ΟΙΤΥΛΟ (1820-1830): Στρατιωτικοπολιτικός σχηματισμός και οχυρά
OITYLO (1820-1830): Political-military formation and fortifications

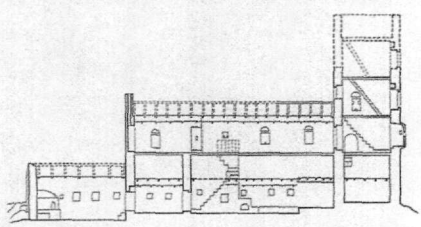

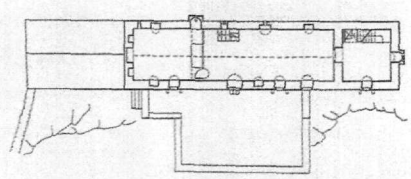

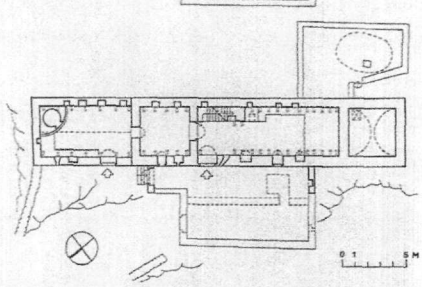

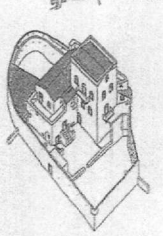

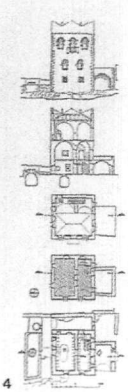

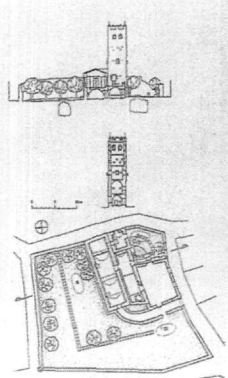

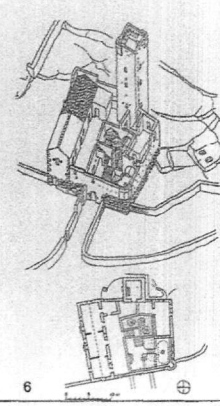

ΠΙΝΑΚΑΣ 11.

ΤΜΗΜΑ IV Β: ΜΕΣΣΗ

α – Πίνακας των οικισμών και του πληθυσμού από το 17ο ως τις αρχές του 20ου αι.

β – Πίνακας του γενεαλογικού κλάδου Λαγούδη και του γένους των Καραμπατιάνων της Βάθειας και το ξεμόνι Γούλας.

(Πηγή: Y. Saitas, *Habitat et Societé dans la peninsule de Mani,* D.E.A., Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, 1984, fig. B. 13)

γ – Πίνακας του στρατιωτικοπολιτικού σχηματισμού και των οχυρών της Μέσσης (1820-1830).

1.α Οι οικήσεις και οι γενεαλογικές ομάδες στην περιοχή της Βάθειας. β. το κεντρικό χωριό, γ. το ξεμόνι του Γουλά.

2. Το ξεμόνι του Γουλά, εστία των Λαγουδιάνων.

Π.: πύργος, 1-8: σπίτια, λ: μικρό λιοτρίβι, σ: στέρνες, α: αλώνια στα σύμποδα σύγυρα. Πάνω, η ΝΔ πλευρά που αντικρύζει τη θάλασσα· κάτω, κάτοψη κατωγιών.

3. Το κεφαλοχώρι της Κοίτας με τις γειτονιές και τις γενιές του. α: το συγκρότημα των Λιάνων (βλ. εικ. 4), β: το συγκρότημα των Τσιγκροσαουλιάνων (βλ. εικ. 5)

4. Συγκρότημα των Λιάνων στην Κοίτα

5. Γειτονιά των Τσιγκροσαουλιάνων στην Κοίτα με τα συγκροτήματα Βουδικλάρη (Β) και Λαζαρόγγονα (Λ). Πάνω, δυτική όψη· κάτω, κάτοψη κατωγιών.

Σχέδια πολεμικών πύργων, σπίτιών με πύργο, πυργόσπιτων.

TABLE 11.

SECTION IV B : MESSI

a – Table of the settlements and population from early 17th to early 20th cent.

b – The plane of the lineage Lagoudis and the clan Carabatiani of Vathia and the hamlet Goulas.

(Source: Y. Saitas, *Habitat et Societé dans la peninsule de Mani,* D.E.A., Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, 1984, fig. B. 13)

c – The plane of the political-military formation and fortifications of Messi (1820-1830).

1. a The settlements and geneological grouping in the region of Vathia. b. The main village. c. the hamlet Goulas.

2. The Goulas xemoni, seat of the Lagoudiani.

T: tower, 1-8 houses, ol: small olive press, c: cistern, th: threshing floor in the symboda sygyra.

Above, the SW side facing the sea;

below ground floor plans.

3.The main village of Kita with the neighborhoods and the clans. a: the complexes of Liani (fig. 4), b: the complex of Tsigrosaouliani (fig. 5).

4.The Liani compex at Kita

5.Neighborhood of Tsigrosaouliani at Kita with the Boudiklaris (B) and the Lazarogonas (Λ) complexes. Above, west façade; below ground floor plans.

The plans of war towers, houses with tower, tower-houses.

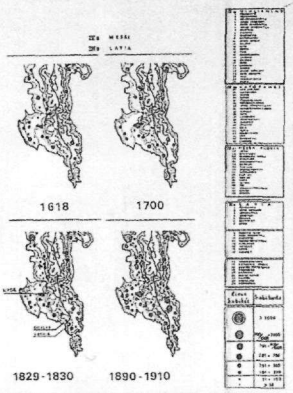

ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΟΝ 17ο ΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου Αι.
SETTLEMENTS AND POPULATION FROM EARLY 17th TO EARLY 20th CENT.

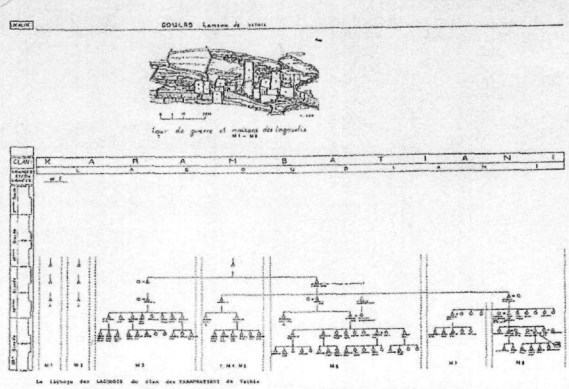

Ο ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ ΛΑΓΟΥΔΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΚΑΡΑΜΠΑΤΙΑΝΩΝ ΤΗΣ ΒΑΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΞΕΜΟΝΙ ΓΟΥΛΑΣ
THE LINEAGE LAGOUDIS OF THE CLAN CARABATIANI OF VATHIA AND THE HAMLET GOULAS

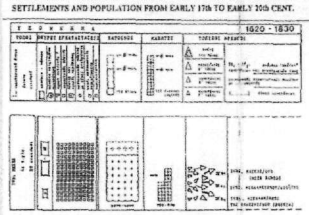

ΜΕΣΣΗ (1820-1830): Στρατιωτικοπολιτικές σχηματισμός και οχυρά
MESSI (1820-1830): Political-military formation and fortifications

1. Οι οικίες και οι γενεαλογικές ομάδες στην περιοχή της Βάθειας, Β: το κύριο χωριό, Γ: το ξεμόνι του Γουλά.

2. Το ξεμόνι του Γουλά, οστά του Λαγουδάκου. Π: πέρας, 1-8: σόμα, κ: μικρή λιοστιά, π: πόρτες, α: κλειστοί στα σημεία αξιωρ. Πάνω, η Νδ πλευρά πιν κυκλοφόρεις τη βάθους· κάτω, κάτοψη εκτεταμένο.

3. Το κεφαλοχώρι της Κώτας με τις γειτονιές του τις γειτονές του. Α: τα συγκρότήματα του Δεδιάνο (βλ. εικ. 4), Β: το συγκρότημα των Τσιγκρομανόλιδων (βλ. εικ. 5).

4. Συγκρότήματα των Λιάνων στην Κώτα (βλ. εικ. 3, Α).

5. Γειτονιά των Τσιγκρομανόλιδων στην Κώτα (βλ. εικ. 3, Β) με τα συγκροτήματα Βουδελίμπρ (Β) και Λαζαρήγκιου (Α). Πάνω, δεύτερη όψη κάτω, κάτοψη εκτεταμένο.

1. The settlements and genealogical grouping in the region of Vathia, B: the main village, Γ: the hamlet Goulas.

2. The Goulas ancestral seat of the Lagoudiani. Π: πέρας, 1-8 houses, κ: small olive grove, π: entrances, α: shutters facing at the symbols ιγ-ιωρ. Above, the SW side facing the sea; below ground floor plan.

3. The main village of Kota with the neighborhoods and the other. A: the complexes of Lianos (fig. 4), B: the complex of Tsigkromanolidai (fig. 5).

4. The Lianos complex at Kota (see ill. 3, A).

5. Neighborhood of Tsigkromanolidai at Kota (see ill. 3, B) with the Dendelimpr (B) and the Lazaregiotas (A) complexes. Above, west facade; below, ground floor plan.

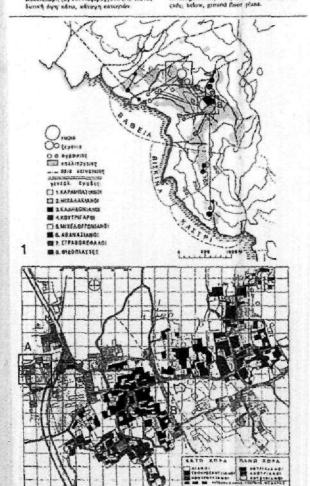

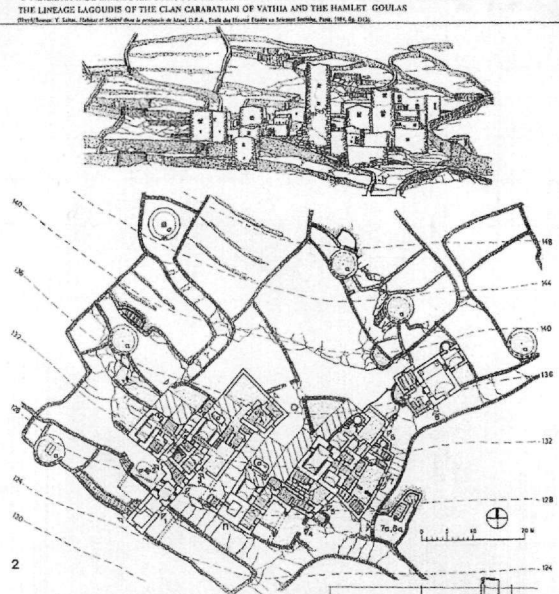

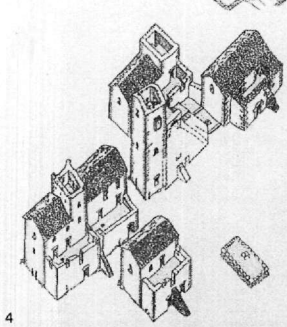

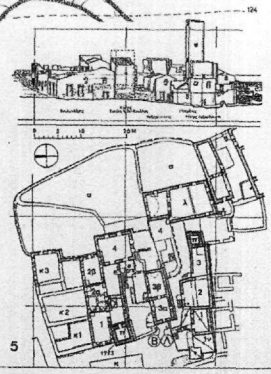

ΠΟΛΕΜΙΚΟΙ ΠΥΡΓΟΙ, ΣΠΙΤΙΑ ΜΕ ΠΥΡΓΟ, ΠΥΡΓΟΣΠΙΤΑ
WAR TOWERS, HOUSES WITH TOWER, TOWER HOUSES

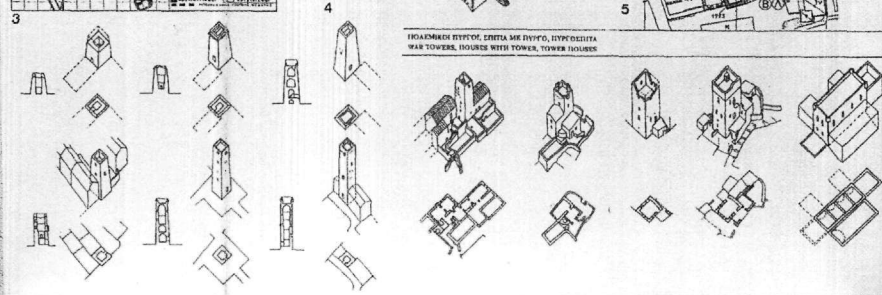

ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ
DOCUMENTATION

I. Υπογραφές Μανιατών Αγωνιστών 1821-1827.
Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, *Υπογραφές αγωνιστών της ελληνικής επαναστάσεως*, Αθήναι 1984.

II. Σφραγίδες Ελευθερίας.
α – Σφραγίδες τόπων και μοναστηριών.
β – Σφραγίδες προσωπικές.
Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, *Σφραγίδες Ελευθερίας 1821-1827*, Αθήναι 1983.

III. Πολεμικός παλαιός πέλεκυς με σιδερένια λεπίδα και ξύλινο στειλεό που καλύπτεται μ'ασήμι και δέρμα. Σύμβολο εξουσίας.
An old iron bladed battle-axe with its wooden haft sheathed in silver and leather. A symbol of authority.
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, inv. no. 3897.

IV. Κεφαλοθραύστης, σύμβολο ανωτάτης εξουσίας με σιδερένια κεφαλή και στειλεό που καλύπτεται με σίδερο και κυανόχρωμο βελούδινο ύφασμα.
An iron-headed mace with its shaft sheathed in sheet-iron and blue velvet. A symbol of supreme authority.
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, inv. no. 3896.

V. F.C.H.L. POUQUEVILLE.
Κατάλογος των μπέηδων της Μάνης από τα 1777.
Voyage en Morée à Constaninople, en Albanie..., Paris, Gabon 1805, v.I, p.202.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ Γ. ΒΟΥΡΛΙΤΗ 1960-1980.
PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION
PHOTOS: Y. VOURLITIS 1960-1980

VI. Τείχος του κάστρου Πασσαβά και ο Ταΰγετος.
The walled of the fortress of Passava and mount Taygetos.

VII. Κάστρο Κελεφά και Οίτυλο.
The fortress of Kelefa and Oitylo.

VIII. Το κάστρο των Καπετανάκηδων και Κουτήφαρη στη Ζαρνάτα.
Kapetanakis and Koutifaris complex at Zarnata.

IX. Πύργος Καπετανάκηδων στους Μύλους Αλμυρού.
Kapetanakis tower in Myli of Almyro.

X. Τειχισμένο συγκρότημα Καπετανάκηδων στην Τρικότσοβα.
Kapetanakides walled complex at Trikotsova.

XI. Η πύλη του Κάστρου των Τρουπιάνων στην Πάνω Καρδαμύλη
και ο ναός του Αγ. Σπυρίδωνα.
The gate of the Troupiani fortress of Pano Kardamyli and the church
of St Spyridon.

XII. Ο πύργος του Μούρτζινου στην Πάνω Καρδαμύλη.
The Mourtzinos tower at Pano Kardamyli.

XIII. Πύργος στη Γωνέα.
Tower at Gonea.

XIV. Οχυρωματική γραμμή Βέργας-Αλμυρού.
The fortification line Verga-Almyros.

XV. Τειχισμένο συγκρότημα Χρηστέα στη Σελινίτσα.
Christeas walled complex at Selinitsa.

XVI. Ο πολεμικός πύργος Καπιτσίνου και η πυργοκατοικία
Οικονομέα στη Λαγκάδα.
The Kpitsinos war tower and the Oikonomeas
tower-dwelling in Lagada.

XVII. Ο πύργος Τζανετάκη Γρηγοράκη στο Μαραθονήσι (Κρανάη)
πριν από την ανακατασκευή.
The Tzanetakis Grigorakis tower in Marathonisi (Cranae) before the restoration.

XVIII. Το οχύρωμα Γουλάδες ή Μπεάνικα του Τζανέτμπεη στο Μαυροβούνι.
The fortification Goulades or Beanika of Tzanetbey in Mavrovouni.

XIX. Η καστροκατοικία Τζωρτζάκη στο Μαυροβούνι.
The Tzortzakis castle-dwelling in Mavrovouni.

XX. Το οχυρό συγκρότημα Χατζάκου στην Πηλάλα.
The Chatzakos fortified complex in Pilala.

XXI. Το οχυρό συγκρότημα Αντωνόμπεη στον Αγερανό.
The fortified complex of Antonobey in Ageranos.

XXII. Ο πύργος Τσικουρίου Γρηγοράκη στον Αγερανό.
The Tsikourios Grigorakis tower at Ageranos.

XXIII. Πύργος στο Σκουτάρι.
Tower at Scoutari.

XXIV. Το τειχισμένο συγκρότημα Σκλαβουνάκου στον Πύργο Διρού.
The walled Sklavounakos complex at Pyrgos Dirou.

XXV. Το "παλάτι" του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη στο Λιμένι.
The "palace" of Petrobey Mavromichalis at Limeni.

XXVI. Το οχυρό συγκρότημα Αραπάκη στη Χαριά.
The fortified Arapakis complex in Charia.

XXVII. Πύργος Μεσίσκλη στη Νόμια.
Mesiscli's tower at Nomia.

XXVIII. Συγκρότημα στην Οχιά.
Cluster in Ochia.

XXIX. Λάγεια.
Layia.